

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПОРЕВА Віра Олександрівна

УДК 351:502/504:061.2] (4:477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОЦЕСІ
ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ**

Спеціальність – № 281 «Публічне управління та адміністрування»
Галузь знань – №28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі публічного управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.О. Порєва

Науковий керівник: Заворітня Галина Петрівна, к.політ.н.

КИЇВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Порєва В.О. Діяльність громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС: досвід для України. *Кваліфікаційна робота на правах рукопису.* Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю № 281 «Публічне управління та адміністрування».

Галузь знань – №28 «Публічне управління та адміністрування»

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,

Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби.

Зміст анотації.

Участь громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС є важливим прикладом для українських громадських організацій з огляду на Угоду про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейського Союзу, Європейського співтовариства з атомної енергії і їх державами-членами – з іншого (Угода про асоціацію).

У результаті проведеного дослідження вперше розроблено практичні рекомендації вдосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці українських екологічних громадських організацій, органів місцевого самоврядування та державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики - модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, яка створює умови для ефективної взаємодії між ЦОВВ, українськими екологічними громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування для вирішення екологічних проблем територіальної громади.

Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних положень діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики Європейського Союзу та розробка практичних рекомендацій вдосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці українських екологічних громадських організацій, органів місцевого

самоврядування та державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики.

Для досягнення мети було вирішено наступні завдання:

1. Розкрито теоретичні засади діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС. Запропоновано враховувати їх взаємозв'язок з державою, відповідно до визначеного типу: лідери, піонери, відстаючі, послідовники. Означене дозволить оцінити передумови для подальшого визначення інституційно-правової моделі, функцій та форм можливої взаємодії між суб'єктами екологічної політики. В рамках дисертаційного дослідження запропоновано власне визначення екологічних громадських організацій.

2. Проаналізовано інституційно-правову модель, функції громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики ЄС. Встановлено, що функція мережування (об'єднання) є найбільш ефективною для діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики на всіх рівнях діяльності. Запропоновано вдосконалити класифікацію функцій громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС, доповнивши перелік, функцією - науково-експертна діяльність, що забезпечить: додатковий інституційний зріст як в науковій сфері, так і матеріально-технічної бази; позитивний вплив на розширення понятійно-категоріального апарату при характеризуванні діяльності екологічних громадських організацій; фундаментальні зміни в екологічній політиці.

3. Визначено форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування й реалізації екологічної політики. Встановлено, що форми взаємодії інституцій ЄС з громадськими організаціями вирізняються відповідно до конкретно взятої інституції Євросоюзу. Запропоновано вдосконалити форму взаємодії, між громадськими організаціями, інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики із застосуванням

взаємодії через моделювання. На противагу існуючим формам, взаємодія через моделювання створить додаткові практичні можливості формування та реалізації екологічної політики із можливістю внесення значень (наприклад, екологічних даних).

4. Обґрунтовано механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції. Пропонується класифікувати механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції на: загальні, спеціалізовані та комплексно-розширені. Спеціалізовані механізми взаємодії визначено у Главі 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію та, які, в свою, чергу, запропоновано розділити за 5 напрямками.

Комплексно–розширені механізми визначені автором як форма взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції, що створюють невід’ємні зв’язки між загальними та спеціалізованими механізмами із можливим застосуванням науково-технічних інструментів для самостійного отримання екологічних даних, їх обліку, аналізу та презентування із метою покращення екологічної політики на територіях з цінними видами флори, фауни чи найбільш кризовим станом природних ресурсів, які життєво необхідні мешканцям. Додатково, запропоновано механізми взаємодії через: 1) врахування результатів реформи децентралізації в Україні; 2) створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС.

5. Систематизовано механізми діяльності громадських організацій у розбудові екологічної політики України із застосуванням досвіду ЄС. Дотримання запропонованих автором рекомендацій для місцевого, загальнодержавного та міжнародного рівнів діяльності дозволить зміцнити роль

громадських організацій у розбудові екологічної політики України та взаємодіяти з інституціями ЄС на експертному рівні.

6. Розроблено практичні рекомендації вдосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці громадських організацій з органами державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики, а саме - модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, яка створює умови для ефективної взаємодії між ЦОВВ, українськими екологічними громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування для вирішення конкретних екологічних проблем територіальної громади. Впровадження розробленої моделі забезпечить отримання нових вузькопрофільних фахових знань та навичок, які стануть запорукою ефективної комунікації між профільними ЦОВВ, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та інституціями ЄС, європейськими громадськими організаціями в процесі розробки та впровадження проекту для конкретно взятої територіальної громади з метою вирішення визначеної місцевої екологічної проблеми.

Отже, на підставі зроблених висновків дослідження досвіду ЄС вперше - розроблено модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, яка підвищує ефективність співпраці українських екологічних громадських організацій, органів місцевого самоврядування та державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики України, вирішення екологічної проблеми конкретно взятої територіальної громади.

Ключові слова: громадська організація, публічна політика, екологічна політика, регіональна політика, ЄС, інституційний розвиток, відновлювана енергетика, адвокація, природні ресурси, Україна, національна стійкість, право, публічне управління, загроза національній безпеці.

Список публікацій здобувача:

Основні теоретичні положення і висновки дисертації, відображені у 4 статтях, з них 3 одноосібного авторства дисертанта, опублікованих у фахових виданнях категорії «Б», 1 стаття у співавторстві з науковим керівником і опублікована у фаховому журналі категорії «Б»

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації.

Статті у фахових виданнях:

- Porieva V. NGO expert work influence on the formation and implementation on environmental and energy policy of Ukraine in the process of developing renewable energy sources. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73) №1. С. 101-108.

http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/18.pdf

- NGOs interaction with EU institutions within the process of forming and implementing EU policy: effective public policy tools for the environmental policy of Ukraine. Electronic scientific publication "Public Administration and National Security". 2022. №6. <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16645531156264.pdf>

- NGOs participation in the formation and implementation of state environmental policy with the EU public policy instruments application (experiment – on the example of own grant project). Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72) No 4. С. 94-98.

http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/15.pdf

- Заворітня Г. П., Порєва В. О., Рожак Л. В. Досвід формування національної стійкості країн Західної Європи. Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". 2021. №2. <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2021/2/7061>

Стаття у виданні (без фахової категорії):

- Порєва В. О., Консенсусна взаємодія владних еліт з екологічними громадськими організаціями у демократичному суспільстві. Науково-практичний журнал Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України. 2019.№2 (2), стр. 67

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації презентовані в публікаціях, виступах на загальноукраїнських, міжнародних конференціях, «круглих столах» та під час офіційних візитів до держав-членів, інституцій ЄС.

Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено через презентацію дисертаційних результатів під час фіналу конкурсу дисертацій Німеччини «PhD Thesis Presentation Contest», який організовано The German-Ukrainian Academic Society в Університеті Дуйсбург-Ессен (м. Ессен, 2023).

Результати дослідження, в частині дисертаційних експериментів №1, №2 та №3, безперервного процесу інституційного розвитку української екологічної громадської організації, презентовані автором в якості запрошеного спікера на семінарі Гамбургського університету «Environmental international diplomacy by NGO: military action influence on nature conservation in Ukraine» (м. Гамбург, 2023 р.).

Основні положення і висновки роботи пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях, наукових форумах: «An urgent and green recovery for Ukraine – Ensuring swift response and long- term perspectives » (м. Брюссель, 2023 р.), «Local in Global 2022» (м. Берлін, 2023 р.).

Також, апробація результатів дисертаційного дослідження здійснено через подання тез доповідей, які вміщують дисертаційні результати на загальноукраїнських, міжнародних конференціях, які були організовані українськими ВУЗами: «NGO union as a tool of influence on the formation and implementation of EU Environmental Policy (on the new Energy Academy Example project participation, promoted by Open Space)» (Всеукраїнська науково-практична

конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2023: Публічне управління та державна служба», м. Київ, 29.03.2023 р.), «Globalization Governance challenges on the example of my own project: to organize the collection evidence of war crimes against the environment on the National Nature Parks» (Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього», м. Київ, 06.06.2022 р.), «Формування національної та глобальної безпеки через співпрацю локальних організацій, міжнародної благодійної організації на прикладі грантового проекту» (Міжнародна науково-практична конференція «Шевченківська весна – 2022: публічне управління та державна служба», м. Київ, 19.04.2022 р.), «Енергетична бідність» в контексті сучасних політичних процесів ЄС та України: роль громадських організацій» (Всеукраїнська відкрита науково-практична конференція «Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні», Київ, 12.2021 р.), «On some issues of EU Environmental legislation development: consultation and adoption aspects» (Міжнародна науково-практична конференція Присвячена 180 річчю кафедри теорії та історії права та держави «Доктринальна основа формування професійного правника», м. Київ, 22.04.2021 р.), «EU environmental legislation development: example for Ukraine» (XXVII Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія та практика сучасної юриспруденції», м. Київ, 2021 р.), «On some instruments of interactions between NGO and EU institutions in the process of overcoming environmental problems: «project for Polissya region in Ukraine» (III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні напрямки зовнішньої політики Європейського Союзу» м. Харків, 4.2021 р.), «On some instruments for conservation and development of Nature reserves in the EU: future of Ukraine» (Міжнародна науково-практична конференція «30 років Незалежності України: досягнення, виклики, перспективи», м. Київ, 2021 р.), «Political values of the EU in the NGOs work in formation and implementation of environmental policy on Czech Republic example» (Конференція Сумського державного університету Кафедри

міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції», м. Суми, 29.05.2020 р.), «Cultural activities of NGOs as a prerequisite for the development of Environmental Policy: Manchester arts sustainability team example» (Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виміри соціокультурної діяльності», м. Київ, 25.05.2020 р.), «Сучасні тенденції екологічної політики в контексті сталого розвитку з врахуванням європейського досвіду» (Щорічна міжнародна науково-практична конференція «Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку», м. Київ, 05.2020 р.), «До питання інформаційно-комунікаційних механізмів взаємодії органів державної влади та громадських організацій в сфері екологічної політики» («Видавничий дім «АртЕк», Конференція «Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах» м. Київ, 04.2020 р.), «До питання участі екологічних організацій в формуванні екологічної політики з врахуванням досвіду ЄС» (Щорічна науково-практична конференція ДРІДУ НАДУ, м. Дніпропетровськ, 2020 р.), «Актуальні процеси неурядових організацій в формуванні екологічної політики України в рамках Угоди про асоціацію» (II Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Теорія та практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі», м. Київ, 21.11.2019 р.), «Роль неурядових організацій в процесі забезпечення міжнародної співпраці у сфері довкілля» (Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15.11.2019 р.), «Окремі історичні аспекти участі неурядових організацій в формуванні екологічної політики в Європі» (Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Навчання публічних службовців: новітні тенденції та технології», м. Київ, 1.11.2019 р.), «Динаміка забезпечення екологічних прав громадян на прикладі створення Національного природного парку «Нобельський» (Щорічна Міжнародна науково-практична

конференція «Еколого-правовий статус людини і громадянина:ретроспективний та перспективний погляд» м. Київ, 31.05.2019 р.).

ABSTRACT

Porieva V.O. NGO participation in the process of formation and implementation of EU environmental policy: experience for Ukraine.

Qualifying scientific work on manuscript rights. Dissertation for obtaining the scientific degree Doctor of Philosophy on the specialty № 281 «Public management and administration».

Field of knowledge – №28 «Public management and administration»

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service.

Abstract content.

Participation of non-governmental organizations (NGOs) in the process of forming and implementing the EU environmental policy is an important example for Ukrainian non-governmental organizations within the Association Agreement between the European Union and Ukraine. As a result of the conducted research, for the first time, practical recommendations for improving the institutional and legal model of establishing cooperation, between Ukrainian environmental non-governmental organizations, local government and state authorities in the process of forming and implementing environmental policy, have been developed. Suggested model of the State Program for the Institutional Development of Ukrainian Environmental NGO creates conditions for effective interaction between the Central executive authorities, Ukrainian environmental NGOs and local governments, to solve environmental problems of the territorial community.

Purpose of the PhD research is to substantiate the theoretical provisions of NGO the activity in the process of forming and implementing the environmental policy of the European Union and to develop practical recommendations for improving the institutional and legal model of establishing cooperation between Ukrainian environmental NGOs, local governments and state authorities in the process of forming and implementing environmental policy.

The following tasks were solved:

1. The theoretical foundations of the NGOs activity in the process of formation and implementation of EU environmental policy are disclosed. Proposed, to consider their relationship with the type of state, according to the defined type: leaders, pioneers, laggards, followers. This will allow to assess the prerequisites for the further definition of the institutional and legal model, functions and forms of possible interaction between the subjects of environmental policy. Within the framework of the dissertation research, a proper definition of environmental NGO proposed.

2. The institutional and legal model, the NGOs functions in the formation and implementation of EU environmental policy are analyzed. It has been established that the function of networking (association) is the most effective for the NGOs activity in the process of forming and implementing environmental policy at all levels of activity. It is proposed to improve the classification of the NGOs functions in the process of forming and implementing the EU's environmental policy with propose adding to the list, the function - scientific and expert activity, which will ensure: additional institutional growth both in the scientific field and the material and technical base; positive influence on the expansion of the conceptual and categorical apparatus for characterizing the activities of environmental NGOs; fundamental changes in environmental policy.

3. Forms of NGOs interaction with EU institutions in the process of formation and implementation of environmental policy are determined. It has been established that the forms of EU institutions interaction with NGOs differ according to the specific institution of the European Union. It is proposed to improve the form of interaction between NGOs and EU institutions in the process of forming and implementing environmental policy using interaction through modeling. In contrast to existing forms, interaction through modeling will create additional practical opportunities for the formation and implementation of environmental policy with the possibility of inputting values (for example, environmental data).

4. Mechanisms of interaction between NGOs and state authorities in the process of formation and implementation of Ukraine's environmental policy within the framework of European integration are substantiated. Proposed to classify the mechanisms of NGOs interaction and state authorities in the process of formation and implementation of the environmental policy of Ukraine within the framework of European integration into: general, specialized and complex-extended. Specialized interaction mechanisms are defined within Chapter 6 «Environment» of Chapter V «Economic and industry cooperation» of the Association Agreement and which, in turn, we propose to divide into 5 directions.

Complex-extended mechanisms are defined by the author as a form of interaction between NGOs and state authorities in the process of forming and implementing the environmental policy of Ukraine within the framework of European integration, which create integral links between general and special mechanisms with the possible use of scientific and technical tools for independent obtaining environmental data, their accounting, analysis and presentation for the purpose of improving environmental policy in territories with valuable species of flora and fauna or the most critical state of natural resources that are vitally necessary for residents. Additionally, mechanisms of interaction are proposed by: 1) considering the results of the decentralization reform in Ukraine; 2) creation of technical conditions for monitoring and exchange of environmental information/data with EU member states.

5. Mechanisms of NGOs activity in the development of environmental policy of Ukraine with the application of EU experience are systematized. Adherence to the recommendations proposed by the author for the local, national and international levels of activity will allow strengthening the role of NGOs in the development of Ukraine's environmental policy and interacting with EU institutions at the expert level.

6. Practical recommendations for improving the institutional and legal model of establishing cooperation between NGOs and state authorities in the process of forming and implementing environmental policy have been developed, namely, the model of

the State Program for the Institutional Development of Ukrainian Environmental NGOs, which creates conditions for effective interaction between the Government, Ukrainian environmental NGOs and local governments to solve specific environmental problems of the territorial community. The implementation of the developed model will ensure the acquisition of new narrowly specialized professional knowledge and skills, which will be a guarantee of effective communication between specialized Government, local communities, Ukrainian NGOs and EU institutions, European NGOs in the process of developing and implementing a project for a specific territorial community in Ukraine with the aim of solving a specific local environmental problem.

Therefore, on the basis of the conclusions of the PhD research «NGO participation in the process of formation and implementation of EU environmental policy», *for the first time*, model of the State Program for the Institutional Development of Ukrainian Environmental NGOs has been developed. Suggested Program will increase the effectiveness of cooperation between Ukrainian environmental NGOs, local governments and state authorities in the process of forming and implementing the environmental policy of Ukraine, solving environmental problems specifically taken territorial community interests.

Key words: non-governmental organization, public policy, environmental policy, regional policy, EU, institutional development, renewable energy, advocacy, natural resources, Ukraine, national sustainability, law, public administration, national security.

List of publications:

The main theoretical propositions and conclusions of the dissertation are reflected in 4 scientific articles, 3 of which are the sole authorship of the author dissertation, published in specialized publications with «B» category, 1 article is co-authored with a scientific supervisor and published in a specialized journal of the «B» category.

Scientific articles that reflect the main scientific results of the dissertation.

Articles in professional publications with «B» category:

Porieva V. NGO expert work influence on the formation and implementation on environmental and energy policy of Ukraine in the process of developing renewable energy sources. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73) №1. С. 101-108.
http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/18.pdf

NGOs interaction with EU institutions within the process of forming and implementing EU policy: effective public policy tools for the environmental policy of Ukraine. Electronic scientific publication "Public Administration and National Security". 2022. №6. <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16645531156264.pdf>

NGOs participation in the formation and implementation of state environmental policy with the EU public policy instruments application (experiment – on the example of own grant project). Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72) No 4. С. 94-98.
http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/15.pdf

Заворітня Г. П., Порєва В. О., Рожак Л. В. Досвід формування національної стійкості країн Західної Європи. Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека». 2021. №2. <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2021/2/7061>

The scientific results of the PhD research presented in publications, speeches at all-Ukrainian and international conferences, «round tables» and during official visits to EU member states and EU institutions.

The results of the PhD research was carried out through the presentation of the dissertation results as a finalist of the German dissertation competition «PhD Thesis Presentation Contest», organized by the University of Duisburg-Essen (Essen, 2023).

The results of the research, in the part of dissertation experiments #1, #2 and #3, of the research of the public policy and administration mechanisms, which can stably ensure continuous process of Ukrainian environmental NGO institutional development, were presented by the author as an invited speaker at the Hamburg University seminar "Environmental international diplomacy by NGO: military action influence on nature conservation in Ukraine » (Hamburg, 2023).

The main provisions and conclusions of the work were tested at international scientific and practical conferences, scientific forums: «An urgent and green recovery for Ukraine – Ensuring swift response and long-term perspectives» (Brussels, 2023), «Local in Global 2022» (Berlin, 2023).

Also, the approval dissertation research results were carried out through the publication of reports containing the dissertation results at *all-Ukrainian and international conferences* organized by Ukrainian higher educational institutions:

«NGO union as a tool of influence on the formation and implementation of EU Environmental Policy (on the new Energy Academy Example project participation, promoted by Open Space)» (Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2023: Публічне управління та державна служба», м. Київ, 29.03.2023 р.), «Globalization Governance challenges on the example of my own project: to organize the collection evidence of war crimes against the environment on the National Nature Parks» (Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього», м. Київ, 06.06.2022 р.), «Формування національної та глобальної безпеки через співпрацю локальних орагнізацій, міжнародної благодійної орагнізації на прикладі грантового проекту» (Міжнародна науково-практична конференція «Шевченківська весна – 2022: публічне управління та державна служба», м. Київ, 19.04.2022 р.), «Енергетична бідність» в контексті сучасних політичних процесів ЄС та України: роль громадських організацій» (Всеукраїнська відкрита науково-практична конференція «Сучасні політичні

технології: досвід та перспективи реалізації в Україні», Київ, 12.2021 р.), «On some issues of EU Environmental legislation development: consultation and adoption aspects» (Міжнародна науково-практична конференція Присвячена 180 річчю кафедри теорії та історії права та держави «Доктринальна основа формування професійного правника», м. Київ, 22.04.2021 р.), «EU environmental legislation development: example for Ukraine» (XXVII Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія та практика сучасної юриспруденції», м. Київ, 2021 р.), «On some instruments of interactions between NGO and EU institutions in the process of overcoming environmental problems: «project for Polissya region in Ukraine» (III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні напрямки зовнішньої політики Європейського Союзу» м. Харків, 4.2021 р.), «On some instruments for conservation and development of Nature reserves in the EU: future of Ukraine» (Міжнародна науково-практична конференція «30 років Незалежності України: досягнення, виклики, перспективи», м. Київ, 2021 р.), «Political values of the EU in the NGOs work in formation and implementation of environmental policy on Czech Republic example» (Конференція Сумського державного університету Кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції», м. Суми, 29.05.2020 р.), «Cultural activities of NGOs as a prerequisite for the development of Environmental Policy: Manchester arts sustainability team example» (Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виміри соціокультурної діяльності», м. Київ, 25.05.2020 р.), «Сучасні тенденції екологічної політики в контексті сталого розвитку з врахуванням європейського досвіду» (Щорічна міжнародна науково-практична конференція «Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку», м. Київ, 05.2020 р.), «До питання інформаційно-комунікаційних механізмів взаємодії органів державної влади та громадських організацій в сфері екологічної політики» («Видавничий дім «АртЕк», Конференція «Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах»

м. Київ, 04.2020 р.), «До питання участі екологічних організацій в формуванні екологічної політики з врахуванням досвіду ЄС» (Щорічна науково-практична конференція ДРІДУ НАДУ, м. Дніпропетровськ, 2020 р.), «Актуальні процеси неурядових організацій в формуванні екологічної політики України в рамках Угоди про асоціацію» (II Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Теорія та практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі», м. Київ, 21.11.2019 р.), «Роль неурядових організацій в процесі забезпечення міжнародної співпраці у сфері довкілля» (Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15.11.2019 р.), «Окремі історичні аспекти участі неурядових організацій в формуванні екологічної політики в Європі» (Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Навчання публічних службовців: новітні тенденції та технології», м. Київ, 1.11.2019 р.), «Динаміка забезпечення екологічних прав громадян на прикладі створення Національного природного парку «Нобельський» (Щорічна Міжнародна науково-практична конференція «Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляд» м. Київ, 31.05.2019 р.).

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	22
ВСТУП	25
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	38
1.1 Передумови виникнення та розвиток діяльності громадських організацій та їх вплив на екологічну політику в історичному контексті розвитку ЄС	38
1.2 Понятійно-категорійний апарат дослідження громадських організацій як соціального феномену	47
1.3 Типологія громадських організацій в контексті формування та реалізації екологічної політики ЄС	55
Висновок до розділу 1	61
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС	64
2.1 Функції громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС	64
2.2 Інституційно-правова модель регулювання участі громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики ЄС	79
2.3 Форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики	92
Висновок до розділу 2	109
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЄС І ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ	113

3.1	Механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в контексті євроінтеграції	113
3.2	Місце і роль громадських організацій у розбудові екологічної політики України із застосуванням досвіду ЄС(на прикладі проведених експериментів)	135
3.3	Удосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці громадських організацій та органів державної влади в формуванні та реалізації екологічної політики України	169
	Висновок до розділу 3	181
	ВИСНОВКИ	189
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197
	Додаток №1. Довідка про впровадження дисертаційних результатів в науково-дослідних роботах	228
	Додаток №2. «Local in Global»	229
	Додаток №3. Henrich Böll Stiftung European Union: «An urgent and green recovery for Ukraine – Ensuring swift response and long- term perspectives »	230
	Додаток №4. Universität Hamburg Seminar «Nature conservation and conflict in Ukraine» - «Environmental international diplomacy by NGO»	231
	Додаток №5. Проект «Школа для аналітиків», фонду «Відродження», Ініціатив відкритого суспільства Європи, посольства Швеції	232
	Додаток №6. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України: Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження	233
	Додаток №7. Проект «Швидка підтримка спроможностей громадянського суспільства діяти в надзвичайних умовах» організації «ICAP Єднання»	234
	Додаток №8. Проект «Міжнародна екологічна дипломатія», NGO Netherlands Helsinki Committee	235
	Додаток №9. Навчальний курс «Energy Law and Policy», організовано School of Energy Policy, Zentrum Liberale Moderne, DIXI Group, USAID	236

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС	Європейський Союз
ООН	Організація Об'єднаних Націй
РКЗК ООН	Рамкової Конвенції ООН зі Зміни Клімату
ЄЕК ООН	Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй
ЮНЕП	Програма Організації Об'єднаних Націй з довкілля
ПРООН в Україні	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй в Україні
КШЕП	Київська школа енергетичної політики
ЄЗК	Європейський зелений курс
ВВП	внутрішній валовий продукт
ЄЕБ	Європейське Екологічне Бюро
WWF	Всесвітній фонд дикої природи
НУО	неурядові організації
CSO	*в дисертації – громадська організація
NGO	*в дисертації – громадська організація
ГО	громадська організація
ЦОВВ	центральні органи виконавчої влади
ОМС	органи місцевого самоврядування
ЄЕА	Європейське екологічне агенство
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
Birdlife	міжнародна природоохоронна організація, що працює над
International	збереженням птахів та їх природних середовищ
Greenpeace	міжнародна неурядова природоохоронна організація
Friends of the	«Друзі Землі Європа» екологічна громадська організація
Earth Europe	

European Environmental Bureau (EEB)	Європейське Екологічне Бюро (ЄЕБ), найбільша в Європмережа екологічних громадських організацій
Green 10	мережа десяти провідних екологічних громадських організацій, що діють на рівні ЄС
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
CEE Bankwatch	міжнародна мережа «Бенквоч»
ЄБРР	Європейський банк реконструкції та розвитку
ЄІБ	Європейський інвестиційний банк
CAN-E	Європейська мережа кліматичних дій
NFI	Друзі природи (міжнародна) го
LIFE+	фінансовий інструмент ЄС, який підтримує проекти з охорони навколишнього середовища та охорони природи по всьому ЄС.
CSE	мережа громадських організацій «Громадянське суспільство Європи»)
ECF	European Civic Forum, Європейський громадянський форум
ОЕСР	Організація економічного співробітництва та розвитку
WPIEI	Робоча група з міжнародних екологічних питань
G7	Група Семи, міжнародний клуб урядів семи країн світу США, Японія, Німеччина, Британія, Франція, Італія, Канада
G20	Група двадцяти - група міністрів фінансів та керівників центральних банків 20 економік.
ОАЕ	Об'єднання Арабські Емірати
MDIAK	Моніторинг-Дані-Індикатор-Оцінка-Знання

DPSIR

Рушійні сили - Тиск – Стан — Вплив — Реагування

GOCA

Оцінка потенціалу громадських організацій

ВСТУП

Незважаючи на задекларовані ініціативи в покращенні екологічної політики ЄС, на сьогоднішній день екологічні питання не завжди посідають належне місце у порядку денному ЄС. Спільні соціальні, культурні та політичні характеристики, які описують європейську екологічну політику, створили не просто географічну одиницю, а забезпечили політичну різноманітність, визначену в усіх можливих сферах: від поглядів на моральні питання до економічних рішень; від загальнополітичних до місцевоорієнтованих екологічних питань. Політичні відмінності держав-членів ЄС, наявність будь-якого виду радикалізму мають найбільший вплив на дискусії щодо діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики. Виклики, пов'язані з такими серйозними факторами, як глобалізація, цифровізація, демографічні зміни, глобальна міграція та захист навколишнього середовища, створюють потребу постійно переглядати всеохоплюючу європейську екологічну політику ЄС.

У 2019 році Європа стикалася з такими екологічними проблемами безпрецедентного масштабу, як: втрата біорізноманіття, наслідки зміни клімату, забруднення повітря та води, деградація ґрунту та екологічні ризики, пов'язані з енергетичною політикою. В процесі еволюції ЄС, захист навколишнього середовища часто означав балансування між соціальними та економічними цілями розвитку. Однією з причин спільної екологічної політики стало побоювання, що торговельні бар'єри та порушення конкуренції на Спільному ринку можуть стати на заваді забезпечення екологічних прав громадян. Означене може статися, наприклад, якщо країни-члени ЄС встановлять різні екологічні стандарти. Те, як інституції ЄС впораються із забезпеченням формування та реалізації екологічної політики за участі громадських організацій, визначатиме, чи зможе Європа продовжувати жити в мирі, бути вільною, процвітаючою в майбутньому.

Дослідниками постійно відзначається проблема відсутності чіткої структури для численних директив, регламентів і рішень у сфері екологічного права ЄС. Розвиток екологічних правил ЄС відбувався досить фрагментарно, з труднощами для розуміння та систематизації державами-членами, третіми країнами, які є сторонами ряду міжнародних угод, зокрема Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН), Кіотського протоколу, Паризької кліматичної угоди, представники яких спільно брали участь у переговорах. Означене, потенційно збільшує об'єм експертних, адвокаційних робіт для громадських організацій.

Незважаючи на актуальність проблеми забезпечення ефективної діяльності української екологічної громадської організації на різних рівнях діяльності (місцевий, загальнодержавних та міжнародний), її вивчення в Україні залишається низьким. За останні сім років, в рамках дисертаційних досліджень авторами не проводились експерименти (тестування) результатів теоретичних пошуків послідовно: на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях. Практично відсутні монографії, в яких би достатньо повно і глибоко досліджувались механізми публічного управління та адміністрування, які рекомендовано застосовувати українській екологічній громадській організації на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях для:

- покращення екологічної політики на визначених рівнях діяльності;
- забезпечення власного внутрішнього та зовнішнього інституційного розвитку, зокрема підвищення експертного рівня представників громадської організації, уніфікації методів роботи з грантодавцями, інституціями ЄС, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими громадськими організаціями.

Перемінний успіх участі громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС є важливим прикладом для українських громадських організацій з огляду на Угоду про асоціацію між Україною, з одного

боку, та Європейського Союзу, Європейського співтовариства з атомної енергії і їх державами-членами – з іншого (Угода про асоціацію). Водночас, до сих пір, як для держав-членів ЄС, так і для України залишається актуальною проблема ефективної участі громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики.

Діапазон використаних джерел є системним та, за допомогою міждисциплінарного синтезу, забезпечує комунікацію роботи з широким спектром даних. При використанні методів й інструментів синергетики для отримання евристичних і емпіричних результатів проявився дивергентний тип дослідження.

Всі джерела дисертаційного дослідження розподілені на дві групи: нормативні та теоретичні.

До **першої групи** належать: засновницькі договори, регламенти та директиви Ради ЄС і Європейської Комісії, рішення та постанови Ради ЄС і Європейського Парламенту, акти інших органів ЄС, політичні матеріали і міжнародні угоди.

Другу групу складають праці українських та іноземних розробок таких вчених, як: Дж. Еббессон [26], П. Дігтяр [46], Т. Черкашина [47], Козак С. [39], М. Шевченко [54], Л. Чернявська [57], В.Мелоуньє [76], А. Дюр [88], Т.Бьорзель [95], А.Хофманн [96], Д.Коен [103], Т.Боварід [98], К. Коллман [109], М.Пітерс [134], Г. Фолкнер [142], П.Ньевел [160], П.Чазек [162], М. Ельантоніо [176], Х.Касвел [191], Дюран М. [201], В.Талієв [223], М.Бейер [223], Г.Бризгалін [223], М.Шарлемань [223], А.Гетьман [234], та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних положень діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики Європейського Союзу та розробка практичних рекомендацій вдосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці українських екологічних громадських організацій,

органів місцевого самоврядування та державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики.

Для досягнення поставленої мети були визначені та вирішувалися такі завдання:

1. Розкрити теоретичні засади діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС;
2. Проаналізувати інституційно-правову модель, функції громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики ЄС;
3. Визначити форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування й реалізації екологічної політики;
4. Обґрунтувати механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції;
5. Систематизувати механізми діяльності громадських організацій у розбудові екологічної політики України із застосуванням досвіду ЄС;
6. Розробити практичні рекомендації вдосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці українських екологічних громадських організацій, органів місцевого самоврядування та державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики.

Об'єктом дослідження виступає процес формування та реалізації екологічної політики Європейського Союзу.

Предметом дослідження є діяльність громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики Європейського Союзу.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах. Із загальних методів автором застосовано: методи емпіричного дослідження, а саме методи: опитування, порівняння, спостереження, експерименту. Також, в дослідженні було

використано історичний, термінологічний, функціональний, системний, когнітивний метод та моделювання, в т.ч. порівняльний та синергетичний (розгляд співіснування складних систем). Історичний метод був застосований через дослідження взаємозв'язку винесення окремих судових рішень та діяльності громадських організацій в частині роз'яснення положень екологічного законодавства Європейського Союзу. Застосування системного, діалектичного та компаративного методу дозволили в руслі кожного з інструментів дослідження публічного управління та адміністрування сфері екологічної політики Європейського Союзу виділити спільне ядро та продемонструвати конкретні відмінності у різних підходах до участі, формування та реалізації екологічної політики ЄС. Системний метод застосовано в дисертації шляхом підбору компонентів предмета дослідження і змісту підрозділів, що дають повне розуміння комплексної природи формування та реалізації екологічної політики ЄС за участі громадських організацій. Загальнонауковий діалектичний метод дозволив співвіднести підходи абстрактний і конкретний, емпіричний й теоретичний.

Також використано синергетичний (розгляд співіснування складних систем) метод й порівняльного моделювання, які дали змогу: послідовно збудувати цілісне уявлення про багаторівневий феномен діяльності громадської організації як повноправного політичного актора; виявити структуру притаманну для кожної з локалізацій діяльності громадської організації (місцевого, загальнодержавного та міжнародного); визначити інституційні властивості внутрішнього і зовнішнього розвитку й взаємодії з інституціями ЄС, іншими громадськими організаціями, науковими установами.

Емпіричний метод використано при дослідженні впливу різних механізмів публічного управління за умов різної територіальної приналежності здійснення діяльності громадської організації (місцевий, загальнодержавний, міжнародний) та розвитку інституційної спроможності досліджуваної громадської організації.

Еволюційний метод дав змогу дослідити інституційний розвиток української екологічної громадської організації в залежності від внутрішнього та зовнішнього інституційного розвитку та територіальної приналежності (місцевий, загальнодержавний, міжнародний).

Дисертація є комплексним дослідженням діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики Європейського Союзу. Системний і всебічний аналіз діяльності громадських організацій та пов'язаних з інституціями Європейського Союзу дозволив автору дослідити змістовний спектр механізмів публічного управління та адміністрування в контексті постійно існуючих викликів як для держав-членів ЄС, так і для України, що знайшло вираження у таких новаціях:

Вперше:

- Розроблено модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, яка підвищує ефективність співпраці українських екологічних громадських організацій, органів місцевого самоврядування та державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики, вирішення екологічних проблем територіальних громад.

Удосконалено:

- Форми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції. Автором класифіковані на: загальні, спеціалізовані та комплексно-розширені форми взаємодії. Загальні механізми включають: нагляд за дотриманням процедури ухвалення рішень; моніторинг впровадження ухвалених рішень; вимога до звітування посадовими особами; організація та/або участь в громадських слуханнях; подання запит на отримання публічної інформації, тощо. Спеціалізованими механізмами взаємодії автором визначено ті, які відповідають положенням Глави 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію і

запропоновано розділити на окремі напрями. Комплексно–розширені механізми автором запропоновано визначити як взаємодія громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції через створення невід’ємних зв’язків між загальними та спеціалізованими механізмами із застосуванням науково-технічних інструментів для самостійного отримання екологічних даних, їх обліку, аналізу та презентування із метою покращення екологічної політики (на територіях з цінними видами флори та фауни; найбільш кризовим станом природних ресурсів, які життєво необхідні мешканцям).

- Наявні підходи форм взаємодії між громадськими організаціями, інституціями ЄС та органами державної влади України в процесі формування та реалізації екологічної політики із викоремленням форми взаємодії через моделювання, що на противагу попереднім формам, створить додаткові практичні механізми формування та реалізації екологічної політики.

- Механізми діяльності українських екологічних громадських організацій через здійснення їх систематизації автором, що забезпечить інституційний зріст українських екологічних громадських організацій, успішне здійснення проектної діяльності на місцевому, загальнодержавному, міжнародному рівнях. Дотримання запропонованих автором рекомендацій на кожному з рівнів діяльності дозволить зміцнити роль громадських організацій у розбудові екологічної політики України та взаємодіяти з інституціями ЄС на експертному рівні.

Набули подальшого розвитку:

- Теоретичні засади діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС із врахуванням їх взаємозв’язку з державою, відповідно до визначеного типу: лідери, піонери, відстаючі, послідовники. Означене дозволить оцінити передумови для подальшого визначення інституційно-правової моделі, функцій та форм

можливої взаємодії між суб'єктами екологічної політики. В рамках дисертаційного дослідження запропоновано власне визначення екологічних громадських організацій.

- Функції громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС, доповнивши перелік, функцією - науково-експертна діяльність. Означене дозволить забезпечити: інституційний зріст в науковій сфері; розширення понятійно-категорійного апарату при класифікації діяльності екологічних громадських організацій; фундаментальні зміни в екологічній політиці; новий вид взаємодії з органами законодавчої, виконавчої та судової влади.

- Механізми взаємодії екологічних громадських організацій з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інституціями ЄС за рахунок: 1) врахування результатів реформи децентралізації в Україні; 2) створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС.

- Узагальнення закордонного досвіду, що дозволило виокремити специфіку конфліктів інтересів держав-членів, інституцій ЄС, громадських організацій через рішення Суду ЄС та офіційні роз'яснення принципів європейського екологічного законодавства.

Висновки дослідження було використано автором у процесі виконання науково-дослідної роботи за темою: «Входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів як гарантія забезпечення національної безпеки» (2019-2021 рр) (Додаток № 1).

Теоретичні напрацювання були використані автором в проведених експериментах – реалізованих проектах.

Апробація результатів дослідження.

Презентована дисертація стала фіналістом в конкурсі дисертацій Німеччини «Конкурс кандидатських дисертацій», який організовано німецько-українською

академічною спільнотою (м. Ессен, 2023) (Додаток № 10). Як відзначили організатори, розроблені та впроваджені протягом роботи над дисертацією експерименти стали унікальним елементом дисертації, а наукова діяльність автора - цінним вкладом в доробки Німецько-Української академічної спільноти.

Результати дослідження, в частині дисертаційних експериментів №1, №2 та №3, як безперервного процесу інституційного розвитку досліджуваної української екологічної громадської організації, презентовані автором в якості запрошеного спікера на семінарі Гамбургського університету «Екологічна міжнародна дипломатія громадських організацій: вплив військових дій на охорону природи в Україні» (м. Гамбург, 2023 р.) (Додаток № 4).

Основні положення і висновки роботи пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях, наукових форумах: «Термінове та зелене відновлення України – забезпечення швидкої реакції та довгострокових перспектив» (м. Брюссель, 2023 р.) (Додаток № 3), «Місцеве в глобальному» (м. Берлін, 2023 р.) (Додаток № 2).

Також, апробація результатів дисертаційного дослідження здійснено через подання тез доповідей, які вміщують дисертаційні результати на загальноукраїнських, міжнародних конференціях, які були організовані українськими ВУЗаами: «NGO union as a tool of influence on the formation and implementation of EU Environmental Policy (on the new Energy Academy Example project participation, promoted by Open Space)» (Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2023: Публічне управління та державна служба», м. Київ, 29.03.2023 р.), «Globalization Governance challenges on the example of my own project: to organize the collection evidence of war crimes against the environment on the National Nature Parks» (Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього», м. Київ, 06.06.2022 р.), «Формування національної та глобальної безпеки через співпрацю локальних орагнізацій, міжнародної

благодійної організації на прикладі грантового проекту» (Міжнародна науково-практична конференція «Шевченківська весна – 2022: публічне управління та державна служба», м. Київ, 19.04.2022 р.), «Енергетична бідність» в контексті сучасних політичних процесів ЄС та України: роль громадських організацій» (Всеукраїнська відкрита науково-практична конференція «Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні», Київ, 12.2021 р.), «On some issues of EU Environmental legislation development: consultation and adoption aspects» (Міжнародна науково-практична конференція Присвячена 180 річчю кафедри теорії та історії права та держави «Доктринальна основа формування професійного правника», м. Київ, 22.04.2021 р.), «EU environmental legislation development: example for Ukraine» (XXVII Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія та практика сучасної юриспруденції», м. Київ, 2021 р.), «On some instruments of interactions between NGO and EU institutions in the process of overcoming environmental problems: «project for Polissya region in Ukraine» (III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні напрямки зовнішньої політики Європейського Союзу» м. Харків, 4.2021 р.), «On some instruments for conservation and development of Nature reserves in the EU: future of Ukraine» (Міжнародна науково-практична конференція «30 років Незалежності України: досягнення, виклики, перспективи», м. Київ, 2021 р.), «Political values of the EU in the NGOs work in formation and implementation of environmental policy on Czech Republic example» (Конференція Сумського державного університету Кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін «Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції», м. Суми, 29.05.2020 р.), «Cultural activities of NGOs as a prerequisite for the development of Environmental Policy: Manchester arts sustainability team example» (Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виміри соціокультурної діяльності», м. Київ, 25.05.2020 р.), «Сучасні тенденції екологічної політики в контексті сталого розвитку з врахуванням європейського досвіду» (Щорічна міжнародна науково-

практична конференція «Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку», м. Київ, 05.2020 р.), «До питання інформаційно-комунікаційних механізмів взаємодії органів державної влади та громадських організацій в сфері екологічної політики» («Видавничий дім «АртЕк», Конференція «Проблематика процесу децентралізації надання послуг в об'єднаних територіальних громадах» м. Київ, 04.2020 р.), «До питання участі екологічних організацій в формуванні екологічної політики з врахуванням досвіду ЄС» (Щорічна науково-практична конференція ДРІДУ НАДУ, м. Дніпропетровськ, 2020 р.), «Актуальні процеси неурядових організацій в формуванні екологічної політики України в рамках Угоди про асоціацію» (II Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Теорія та практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі», м. Київ, 21.11.2019 р.), «Роль неурядових організацій в процесі забезпечення міжнародної співпраці у сфері довкілля» (Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15.11.2019 р.), «Окремі історичні аспекти участі неурядових організацій в формуванні екологічної політики в Європі» (Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Навчання публічних службовців: новітні тенденції та технології», м. Київ, 1.11.2019 р.), «Динаміка забезпечення екологічних прав громадян на прикладі створення Національного природного парку «Нобельський» (Щорічна Міжнародна науково-практична конференція «Еколого-правовий статус людини і громадянина: ретроспективний та перспективний погляд» м. Київ, 31.05.2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації, відображені у 4 статтях, три з яких – одноосібного авторства дисертанта, опублікованих у фахових виданнях категорії «Б», 1 стаття у співавторстві з науковим керівником опублікована у фаховому журналі категорії «Б»:

- Porieva V. NGO expert work influence on the formation and implementation on environmental and energy policy of Ukraine in the process of developing renewable energy sources. Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. Том 34 (73) №1. С. 101-108.
http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/18.pdf

- Porieva V. NGOs interaction with EU institutions within the process of forming and implementing EU policy: effective public policy tools for the environmental policy of Ukraine. Electronic scientific publication «Public Administration and National Security». 2022. №6. <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/16645531156264.pdf>

- Porieva V. NGOs participation in the formation and implementation of state environmental policy with the EU public policy instruments application (experiment – on the example of own grant project). Вчені записки Таврійського Національного Університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72) № 4. С. 94-98.
http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/15.pdf

- Заворітня Г. П., Порєва В. О., Рожак Л. В. Досвід формування національної стійкості країн Західної Європи. Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека". 2021. №2. <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2021/2/7061>

Загалом, протягом дисертаційного дослідження підготовлено 17 тез доповідей на науково-практичних конференціях за темою дисертації.

Також, презентовано 3 доповіді-презентації на іноземних заходах:

- «Local in Global 2022» (м. Берлін, 2023 р.) (Додаток № 2);
- «An urgent and green recovery for Ukraine – Ensuring swift response and long-term perspectives » (м. Брюссель, 2023 р.) (Додаток № 3);

- «PhD Thesis Presentation Contest», University of Duisburg-Essen (м.Ессен, 2023) (Додаток №10).

Окремо, апробація результатів дослідження відбулася під час презентації результатів дослідження у якості спікера на міжнародному семінарі Гамбурзького Університету: «Environmental international diplomacy by NGO: military action influence on nature conservation in Ukraine» (м. Гамбург, 2023 р.), Seminar «Nature conservation and conflict in Ukraine» <https://idw-online.de/de/news813049> (Додаток № 4).

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 237 сторінку. Список використаних джерел займає 30 сторінок і містить 264 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

1.1. Передумови виникнення, розвитку громадських організацій та їх вплив на екологічну політику в історичному контексті розвитку ЄС

Ідея громадянського суспільства бере свій початок від ідеї «полісу» Аристотеля, «*societas civilis*» (громадянське суспільство) Цицерона та природного права. Основна заслуга в розробці концепції громадянського суспільства, безумовно, належить Г. Гегелю, який систематизував суспільно-політичну спадщину французької, англосаксонської й німецької думки. На рубежі ХХ – ХХІ століть підвищений науковий інтерес до дослідження проблем громадянського суспільства зумовлений спробами вчених запропонувати загальні рамки теорії громадянського суспільства та необхідністю узагальнення досвіду становлення інститутів громадянського суспільства, демократичної держави в країнах Східної Європи. Теорії цього періоду презентують сучасний етап вивчення феномена «громадянське суспільство» [38, с. 477-482].

У період з кінця ХІХ ст. до середини ХХ ст. у Західній Європі законодавче регулювання права та діяльності об'єднань громадян закріплені на конституційному рівні. Країни-члени ЄС прийняли Конституції в різні роки: Австрія – 21 грудня 1867 р., Фінляндія – 17 липня 1919 р., Італія – 22 грудня 1947 р., Данія – 1953 р., Греція – 9 червня 1975 р., Іспанія – 29 грудня 1978 р. тощо [39].

У 1951 р. Рада Європи ухвалила резолюцію, яка передбачала консультацію з неурядовими організаціями в галузях, які належали їхній компетенції. З самого початку громадські організації були неофіційно залучені до тих пір, поки їхній «консультативний статус» не було офіційно визнано в 1952 році та розширено до

«статусу участі» для міжнародних громадських організацій Резолюцією [40] та «статус партнерства» для національних громадських організацій відповідно до Резолюції [41]. В 1954 р., 1972 р. та в 1993 р. було прийняті положення в яких закріплювалась консультативна функція міжнародних громадських організацій при Раді Європи [42].

Засновницькі Римські договори 1957 року конкретно не згадували неурядові організації (НУО) та не передбачали офіційно визнаних консультаційних відносин. Таким чином, лише у 1980-х роках громадянське суспільство споріднено згадується в офіційних документах. Водночас, поняття прозорого суспільства, де громадськість має право на інформацію, якою володіє державна влада, є частиною наріжного каменю класичної західної демократії [28]. Таке право забезпечує необхідну інформовану участь громадськості в процесі прийняття рішень та ефективний доступ до правосуддя з екологічних питань.

Однак, не слід забувати, що головною метою ЄС, відображеною в його установчому документі, Договорі про Європейське економічне співтовариство 1957 року, була економічна мета (ст. 2 і 3 Римського договору 1957 р.). Водночас особисті права не були в пріоритеті, і не було чітко сформульованої екологічної політики ЄС, яка б сприяла запровадженню права громадськості на доступ до екологічної інформації [29, с. 1-4].

Починаючи з 1970 року Рада Європи приділяла більше уваги питанням прав особистості на європейському рівні [30]. З того часу органи влади в Європі приймають численні економічні рішення, які суттєво впливають на навколишнє середовище. В частині ідентифікування у сукупності термінів «екологічна політика», «навколишнє середовище», «охорона навколишнього середовища» важливе рішення Суду ЄС було прийнято у 1980-х роках, який визначив, що положення про вільну торгівлю товарами не перешкоджають ЄС приймати заходи, які мають на меті захист навколишнього середовища [48]. У 1985 році Суд ЄС [49] чітко визначив, що «охорона навколишнього середовища» є однією

з основних цілей Європейського економічного співтовариства [50, стр.531]. У 1987 році цілі екологічної політики ЄС були визначені в Єдиному європейському акті, [52] включаючи захист навколишнього середовища та здоров'я людини, а також розумне та раціональне використання природних ресурсів. Для комунікації прийнятих політичних рішень були організовані міжнародні заходи, які були спрямовані на вирішення регіональних або світових екологічних проблем [53].

Виникнення та розвиток громадських екологічних організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС мають еволюційний характер та пов'язані з розвитком права ЄС, програмних документів ЄС, політичних програм. Однак, і досі екологічні питання не завжди посідають належне місце у порядку денному ЄС. В процесі розвитку екологічної політики ЄС захист навколишнього природного середовища часто означав балансування між соціальними та економічними перевагами. Отже, свою роботу зацікавлені громадські організації повинні планувати як довгострокову стратегію, щоб активізувати відповідні адвокаційні дії, які відповідали б наявним викликам та стратегічним документам ЄС. Означене є складовими формування національної стійкості, що є невід'ємним елементом забезпечення національної безпеки шляхом реалізації публічного управління, здатності суспільства та держави швидко адаптуватися до кліматичних змін й підтримувати стале функціонування в умовах існування внутрішніх та зовнішніх загроз, які пов'язані з проблемами змін клімату [37].

На сьогоднішній день, залишається актуальним дослідження зв'язку між участю громадськості та процесом прийняття політик, планів і проектів, що впливають на навколишнє природне середовище. Відсутність можливості для участі громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики може викликати спротив громадськості, особливо в сферах, де людська діяльність здійснюється поблизу місць проживання, як у випадку будівництва відновлюваних джерел енергії [24], або інфраструктурних проектів [25].

На думку Дж. Еббессона громадська участь, визначена як співпраця, коли політики запрошують громадян обговорити та прийняти рішення щодо політики та проектів, що впливають на навколишнє середовище, запропонувати шляхи для покращення якості рішень та здатності досягати консенсусу, і, таким чином, підвищити ступінь їх прийнятності для кінцевого споживача [26]. Однак, на нашу думку, якщо ми обговорюємо публічну політику, недостатньо «запрошувати громадян», потрібно створити можливість громадянам вирости від громадянської спільноти до громадських організацій різного рівня впливу для вирішення екологічних проблеми через участь у процесі формування та реалізації екологічної політики. Крім того, громадяни разом з громадськими організаціями повинні бути зацікавлені та мати бажання діяти відповідно до закону, захищаючи власні екологічні права. Наприклад, підписанти петицій все частіше змушують уряди вживати ефективних заходів і забезпечувати дотримання законодавства щодо якості повітря. Громадяни та громадські організації все частіше беруть участь в судових процесах, щоб захистити власні інтереси. У 2014 році екологічна громадська організація ClientEarth вимагала від уряду Великобританії, через рішення Суду ЄС, переглянути плани граничних значень діоксиду азоту якнайшвидше та щонайменше до 1 січня 2015 року [27].

Водночас, поява правих популістських партій, які заперечують небезпеку зміни клімату або дискредитують науку про клімат, потенційно можуть стати перешкодою для досягнення екологічного лідерства ЄС. Серед держав-членів ЄС виникають концепції, які керуються безпосередніми місцевими або внутрішніми (екологічними) вимогами та інтересами. Визначення сутності екологічної політики різниться в залежності від різних політичних партій, які, у свою чергу, активно співпрацюють з різними лобістами, представниками громадських організацій. Наприклад, праві партії ЄС не завжди заперечують екологічні проблеми або виступають проти захисту навколишнього середовища, водночас відкидають необхідність проводити кліматичні заходи [7].

Усе вищезазначене є ознаками присутності націоналістичних та популістських тенденцій, вираженням дисбалансу між соціальною, екологічною та економічною складовою політики сталого розвитку ЄС. Встановлюється пріоритет формування та реалізації екологічної політики для обмеженої географічної території та/або певного виборчого округу. Екологічна та кліматична політики окремих держав-членів ЄС посилюється, але одночасно відкидається або послаблюється узгоджений, амбітний підхід на підтримку переходу до сталого розвитку в усій Європі та третіх країнах. Незважаючи на ці відмінності між країнами, безпрецедентна і зростаюча підтримка зелених партій, наприклад, на останніх парламентських виборах до ЄС, свідчить про те, що обраний Європейський Зелений Курс (ЄЗК) є довгостроковою стратегією розвитку, яка повинна лягти в основу адвокаційної діяльності громадських організацій. На підтримку означеного, аналіз результатів Євробарометра (міжнародного проекту регулярних опитувань громадської думки, що здійснюється під егідою Європейської Комісії) показує, що енергетична та екологічна політики є рушійними силами загального процесу європейської інтеграції, хоча в різній мірі та в різних формах [6]. ЄЗК став відповіддю на заяви лідерів Європейського Союзу щодо забезпечення зеленого та соціально справедливого переходу економіки та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року [1]. Це політичне зобов'язання стало юридичним в результаті прийняття «Європейського кліматичного закону» [2]. План відновлення «ЄС наступного покоління» передбачає виділення 30 відсотків із 1,8 трильйона євро на фінансування досягнення кліматичних цілей ЄС. Це, у свою чергу, перетворюється на зобов'язання щодо проведення заходів, які підтримуються планом відновлення, сприятимуть переходу до «зеленої» системи або протистоянню пов'язаним проблемам, що складатиме принаймні 37 відсотків від загального розподілу коштів плану відновлення [3]. Отже, основними рушійними факторами активності громадських організацій ЄС можна визначити зростання

важливості застосування нових екологічних програм, правил та рекомендацій для посилення суспільного сприйняття кліматичної кризи, посилення уваги до кліматичних ризиків у фінансовій сфері та зростання попиту інвесторів на екологічні інвестиційні продукти.

У 2018 році Європейська Комісія оприлюднила план дій щодо фінансування сталого зростання [15]. У 2020 році набула чинності таксономічна постанова ЄС, яка, ймовірно, є найвидатнішою частиною системи сталого фінансування. При цьому, стале фінансування визначається як «фінансування для підтримки економічного зростання, одночасно зменшуючи тиск на навколишнє середовище та враховуючи соціальні та управлінські аспекти» [1]. Таксономія визнає «екологічно стійкою» ту економічну діяльність, яка робить значний внесок у досягнення принаймні однієї з цілей ЄС у сфері клімату та довкілля, і в той же час не завдаючи суттєвої шкоди жодній із цих цілей, задовольняючи мінімальні соціальні гарантії.

За оцінками ЄС, для досягнення нових кліматичних та енергетичних цілей до 2030 року потрібно буде щорічно інвестувати приблизно на 350 мільярдів євро більше протягом десятиліття 2021–2030 років, ніж протягом попереднього десятиліття, що становить приблизно 2% ВВП ЄС [10]. У відповідь на означені запити, в останні роки на різних рівнях було започатковано різноманітні політичні ініціативи, метою яких є сприяння перенаправленню потоків капіталу в інвестиції, що підтримують стійкий розвиток або цілі екологічної/кліматичної політики [11]. Наприклад, Мережа з озеленення фінансової системи, коаліція центральних банків і наглядових органів, яка була створена в 2017 році вісьмома установами і зросла до 100 членів [12]. Згідно з Річним звітом за 2020 рік, метою Мережі з озеленення фінансової системи є, зокрема, посилення внеску фінансових систем у досягнення довгострокових цілей кліматичної політики шляхом покращення управління ризиками та мобілізації капіталу для екологічних і низьковуглецевих інвестицій [13].

ЄС запустив комплексний процес екологізації фінансового сектору, який був реалізований через спеціальні нові фінансові інструменти, як «зелені» облігації, екологічні, соціальні, управлінські інструменти [14]. Отже, передбачена розробка нормативно-правової бази, яка підтримує розвиток екологізації фінансового сектору, зменшує невпевненість інвесторів, що може зменшити пов'язані з кліматом фінансові ризики. Водночас, до перешкод розвитку економічних інструментів зеленого фінансування відносять такі, як: неналежне адміністрування на національному рівні; не врахування ризиків, пов'язаних із кліматом; лобіювання з боку діючих компаній; відсутність прозорості; «зелене відмивання» (введення споживача в оману щодо проєкологічних цілей організації або виробника); відсутність кліматичної фінансової грамотності; та ін. Відповідно, відсутність довгострокової державної стратегії щодо зміни клімату є однією з головних перешкод як для інвесторів, так і для громадських організацій [22].

Відповідно до аналізу організації, яка сприяє сталим інвестиціям, Global Sustainable Investment Alliance встановила, що обсяг глобальних сталих інвестицій досяг щонайменше 30,7 трильйонів доларів у 2018 році із зростанням на 34% за два роки [16]. При цьому аналіз глобальних зелених фінансів та їх обсягів [17] відрізняється визначеннями чи розмежуваннями відповідної інституції ЄС [18]. Формування таких регуляторних заходів, як таксономія ЄС або вимоги до нефінансової звітності, розглядаються як ефективні напрямки роботи для громадських організацій у процесі формування та реалізації екологічної політики.

Усе вищезазначене зумовлює перехід до кліматично нейтральної, циркулярної економіки, який має бути сумісним із соціальною справедливістю та відображенням запитів, які громадські організації сформували виступаючи від імені громадян. Отже, перехід має бути пов'язаний з основними потребами, які забезпечують добробут і соціальне процвітання, такими як житло, медичні

послуги, освіта, доступ до природи, чистої води, енергетики в т.ч. відновлювальної. Наприклад Європейське Екологічне Бюро (ЄЕБ) запропонувало створити загальноєвропейську вуглецеву кредитну картку для громадян. У той же час громадські організації потребують більш ефективних стратегій, щоб притягнути до відповідальності уряди та корпорації, які завдають шкоди або наносять шкоду здоров'ю, довкіллю та правам людини на безпечне довкілля та соціальну справедливість. Таким чином, громадськими організаціями ЄС було виокремлено потребу ідентифікувати та повністю розуміти, хто і як приймає рішення на рівні ЄС та на національному рівні [19]. Результатом діяльності громадських організацій очікується зростання обізнаності інвесторів та громадськості щодо зміни клімату, підготовки відповідного законодавства та нормативних актів на рівні ЄС. Наприклад, згідно з пакетом «ЄС наступного покоління», державні інвестиції вважаються важливою-рушійною силою [20].

Додатковою основою для розробки власних адвокаційних планів громадськими організаціями став «Трекер зеленого відновлення», який до кінця 2021 року оцінював внесок національних планів відновлення країн-членів ЄС у зелений перехід через кількісний та якісний аналіз, проведення обговорень спільно з місцевими експертами [21]. Починаючи з 2020 року ЄС при обговоренні нових інструментів фінансування особлива увага приділяється зарученню підтримки громадянського суспільства [8]. Планувалось застосовувати наступні компоненти: взаємодія з новими партнерами громадянського суспільства; визначення чітких правил роботи громадських організацій; допомога в залученні коштів на місцевому рівні; ефективніше залучення громадянського суспільства до розроблення політик; оцінка впливів інших політик ЄС на громадянське суспільство; залучення представників громадянського суспільства до формування та реалізації зовнішньої екологічної політики.

Поряд з політично-філософськими питаннями останніми роками зростає усвідомлення того, що одних лише державних фінансів недостатньо для

заповнення інвестиційної прогалини в екологічній політиці ЄС [9]. Наприклад, Всесвітній фонд дикої природи (WWF) визначив п'ять аспектів екологічної політики, які слід враховувати при переході до зеленої економіки: [23], джерела викидів парникових газів; тип економічного зростання; соціальний розвиток і боротьба з бідністю; біорізноманіття та екосистемні послуги; стійкість до зміни клімату.

З появою ідеї «екологічної демократії» [32], а також законодавчого, судового розвитку і визнання екологічної політики на рівні ЄС [33], поступово почались запроваджуватися правові заходи спрямовані на популяризацію екологічної прозорості будь-якої діяльності. Наприклад, розробка конкретних політичних ініціатив ЄС щодо екологічних інспекцій держав-членів була значною мірою мотивована тим, що держави-члени постійно не досягають належного результату щодо забезпечення виконання своїх юридичних обов'язків перед ЄС щодо імплементації європейського екологічного законодавства. Передумовою для цього стало кілька звітів, де, зокрема, було підкреслено тривалий і широко поширений стан неналежного впровадження та застосування екологічного права ЄС на національному рівні [34]. Крім того, було виявлено витрати, пов'язані з невиконанням екологічного *acquis*, які в 2011 році одна з екологічних консалтингових компаній оцінила в розмірі в 50 мільярд євро [35]. Відповідно до даних, які були оприлюднені Європейською Комісією щодо порушень за 2017 рік [36], сектор екологічної політики ЄС займав друге місце за кількістю скарг від громадськості щодо невідповідності (13,68%), 518 із 3786 скарг, зареєстрованих у 2017 році, стосувалися звинувачень у недотриманні екологічного законодавства ЄС.

Водночас, країни, що розвиваються, як правило, більше залежать від політики експлуатації природних ресурсів для економічного зростання власної держави та держав-партнерів з видобування, а отже основною діяльністю громадських організацій стає формування та реалізація природоресурсної

політики [4]. Так, видобувна діяльність призвела до тисяч соціальних і екологічних конфліктів по всьому світу. Одночасно не виконується загальний принцип, відповідно до якого природні ресурси є суспільним благом, і видобування яких повинно допомагати фінансувати справедливий екологічний перехід. Країни, що розвиваються, є найбільш уразливими до економічних, соціальних та екологічних наслідків через енергетичну, продовольчу та водну безпеку, зміну клімату та екстремальні погодні явища, а отже громадські організації повинні мати високоефективні навички та експертні знання для фахової участі в процесі формування та реалізації екологічної політики [5].

Враховуючи вищевикладене встановлено, що засновницькі Римські договори 1957 року конкретно не згадували неурядові організації. Лише у 1980-х роках громадянське суспільство споріднено згадується в офіційних документах. Для забезпечення інституційного зросту громадські організації заємодіють з новими партнерами громадянського суспільства; залучають кошти на місцевому рівні; ефективніше залучають громадянське суспільство до розроблення політик; проводять власну оцінку впливів інших політик ЄС на громадянське суспільство; залучають представників громадянського суспільства до формування та реалізації зовнішньої екологічної політики. Одночасно, поява ідеї «екологічної демократії» стала передумовою запровадження правових заходів, спрямованих на популяризацію екологічної прозорості будь-якої діяльності.

1.2. Понятійно-категорійний апарат дослідження громадських організацій як соціального феномену

В англійських публікаціях для позначення громадських організацій переважно використовуються два поняття – це «громадська організація» (civil society organization, CSO) та «неурядова організація» (non-governmental organization, NGO). В Україні, відповідно до «Рекомендації CM/Rec (2007)14 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо створення та діяльності

неурядових організацій, «неурядові організації» (НУО) визначаються як «добровільні самоврядні об'єднання або організації, створені для реалізації некомерційних завдань їх засновників або членів» (Рекомендація CM/Rec (2007) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам [43]. До НУО зараховуються організації, створені окремими особами (фізичними або юридичними) чи групою осіб. За складом і сферою діяльності неурядові організації можуть бути як національними, так і міжнародними. Неурядові організації – це зазвичай, хоча й не завжди, організації, засновані на членстві. Основною їх метою не є отримання прибутку; прибуток, який отримується ними під час власної діяльності, не розподіляється між членами або засновниками, а використовується для виконання завдань організації. Неурядові організації можуть бути як неформальними організаціями, так і структурами, які мають правосуб'єктність [44, с. 313-314].

В соціологічній літературі поряд з категорією «громадська організація» широко вживаються такі поняття, як: «неурядова організація», «недержавна організація», «неприбуткова (некомерційна) організація», «організація третього сектору», «інститут громадянського суспільства», «громадський рух» тощо. Отже, громадські організації мають досить широкий синонімічний ряд. Поняття «громадська організація» асоціюють із добровільним формуванням громадян, створеним у результаті їх вільного волевиявлення з метою вираження колективних інтересів і вирішення громадських питань та проблем [45, с.15].

Проаналізувавши найпоширеніші визначення громадських організацій, П. А. Дігтяр узагальнив критерії, визначив зокрема, що громадська організація не повинна використовувати чи пропагувати насильницькі методи; громадська організація не має своєю основною метою прагнення до влади [46, с. 190-204]. Т. Черкашина, посилаючись на науковий доробок британського дослідника П. Рідінга, вважає, що багатоаспектність діяльності недержавних організацій призвела до того, що в науковій літературі немає єдиного трактування поняття

недержавної організації, тому пропонує такі визначення: самокероване об'єднання людей, які прагнуть досягти спільної мети шляхом спільних дій; організація, заснована на добровільних засадах; соціальна сила, яка забезпечує інтеграцію окремих індивідів у суспільство, сприяє єдності та згуртованості суспільства; спосіб зняття напруги між потребами громади, соціальною політикою і соціальним забезпеченням [47 с. 90].

М. Шевченко зазначає, що «третій сектор» – це «не проста сукупність громадських організацій та політичних партій, а певна система сталих принципів, традицій та правових норм самоорганізації людей щодо регулювання суспільних відносин у відповідності з їх інтересами. Особливість даної системи полягає в тому, що вона розкриває спосіб створення й функціонування незалежних від державних та комерційних структур об'єднань громадян, здатних захищати свої інтереси як один перед одним, так і перед самою державою та бізнесом» [54, с. 11]. Козак Л.С. наводить основні риси діяльності організацій, а саме: чітке формування мети та завдань, методів досягнення мети; розвинена структура організацій; в кожній організації є окремі департаменти, кожен з яких орієнтований на досягнення локальної мети організації; взаємозв'язок з міжнародними організаціями [39, с. 9]. Одним із найпоширеніших критеріїв типології міжнародних неурядових організацій є сфера діяльності. Як пише Л. Чернявська, іншим критерієм класифікації міжнародних неурядових організацій є членство чи суб'єкт діяльності [56, с. 244]. Міжнародні неурядові організації відрізняються одна від одної також ресурсами (фінансовими і людськими), ступенем участі у їхній роботі добровільних помічників і професіоналів, співвідношенням платних і безкоштовних послуг [57, с. 203-230].

Вживання терміну «громадська організація» в українській площині є найбільш доцільним, оскільки він міститься в Законі України «Про громадські об'єднання» [58]. У нашому дослідженні ми приєднуємося до думки окремих вчених, які сутність поняття «громадська організація» співвідносять з таким

словосполученнями як «третій сектор», «неурядова», «неприбуткова» організація, які сформувалися в процесі історичного розвитку України, Західної Європи [59].

Для даного дослідження ми пропонуємо власне визначення: Екологічні громадські організації – це організації, які зареєстровані в порядку чинного законодавства, представляють інтереси громадянського суспільства, чий екологічні права порушені, і можуть використовувати цей процес взаємодії для легітимації статутної діяльності та проведення адвокаційної кампанії щодо удосконалення процесу формування, реалізації екологічної політики на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях.

У 1986 р. Рада Європи розробила Європейську Конвенцію про визнання правосуб'єктності міжнародних громадських організацій і відповідно до якої держави-підписанти, зобов'язані визнавати права та обов'язки міжнародних громадських організацій на територіях своїх країн [60]. Важливим кроком у визнанні ролі громадянського суспільства стало затвердження Радою Європи «Рекомендацій щодо розвитку та посилення громадських організацій у Європі» 1998 року та «Основоположних принципів статусу громадських організацій у Європі» 2002 р. [61]. У липні 2002 р. учасники багатосторонньої зустрічі, організованої Радою Європи у Страсбурзі, прийняли «Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі», у яких вперше систематизовано основні європейські стандарти в цій галузі. Серед основних принципів, які визначають правовий статус громадських організацій в країнах Європи, такі: неурядові організації включають об'єднання або організації, створені як окремими особами (фізичними або юридичними), так і групами таких осіб; неурядові організації можуть бути як неформальними об'єднаннями або організаціями, так і об'єднаннями або організаціями, які мають правосуб'єктність; неурядові організації можуть бути національними й міжнародними і за складом, і за сферою діяльності; неурядові організації повинні

мати право на свободу висловлення поглядів та будь-які інші права і свободи, що мають гарантії в міжнародних або регіональних договорах та можуть належати таким організаціям; неурядові організації не підлягають управлінню з боку органів державної влади; неурядові організації, які мають правосуб'єктність, повинні мати такі самі права, що зазвичай належать іншим юридичним особам, і на них повинні поширюватися такі самі обов'язки та санкції у сфері адміністративного, цивільного та кримінального права, що зазвичай застосовуються до таких юридичних осіб; законодавчі та податкові норми, що застосовуються до неурядових організацій, повинні заохочувати їх утворення і тривалу діяльність; неурядові організації не повинні розподіляти будь-який прибуток, що може виникнути внаслідок їх діяльності, між своїми членами або засновниками, але можуть використовувати цей прибуток для реалізації своїх завдань; дії або бездіяльність суб'єктів владних повноважень, що впливає на неурядові організації, повинні оскаржуватися у незалежному та неупередженому суді [62].

У зарубіжному законодавстві досить поширений поділ громадських організацій на: організації суспільної вигоди та організації взаємної вигоди. Проте необхідно акцентувати увагу, що для надання податкових стимулів організаціям взаємної вигоди існує набагато менше підстав [68]. Налагоджений взаємозв'язок між центральними органами виконавчої влади (ЦОВВ), органами місцевого самоврядування (ОМС), державними програмами, щорічними фінансуванням та діяльністю громадських організацій багато в чому конкретизує напрями та ефективність громадських організацій. За час діяльності громадських організацій держав-членів ЄС науковцями було встановлено спільні та відмінні риси, які обумовлені специфікою функціонування «третього сектору», що пояснюється історією державотворення та географічним розташуванням.

За результати проведеного аналізу виділено чотири типові моделі функціонування громадських організацій ЄС, а саме: корпоративну,

англосаксонську, скандинавську і середземноморську, в рамках яких громадська організація буде мати категорії, які притаманні моделі в межах якої здійснюється діяльність.

Корпоративна модель громадських організацій притаманна для таких країн, як: Федеративна Республіка Німеччина, Австрія, Швеція, Бельгія, Франція та Нідерланди. Сектор громадських організацій перебуває в політичному середовищі, що характеризується двопартійністю, сильними традиціями децентралізації, потужним громадянським суспільством та «бісмарківською» системою соціального забезпечення, тобто з провідною роллю профспілок. Крім того, участь церкви досить активна: держава стягує податок для церкви, який фінансує культурно-освітні заходи, а також, окремі соціальні послуги [64, с. 3]. **Англосаксонська модель** повністю побудована на громадських засадах. Розрізняють незалежні і приватні громадські організації, які володіють ширшими джерелами фінансування. Можуть отримати державне фінансування на конкурсній основі. Однак, благодійні внески порівняно великі, а приватні джерела доходів украй диверсифіковані [65]. **Скандинавська модель** характерна для Швеції, Фінляндії, Данії і може застосовуватися також до країн Центральної та Східної Європи. Головним фактором розвитку громадських організацій є соціал-демократичне спрямування. **Середземноморська модель**, до якої належать – Італія, Іспанія, Португалія, Греція, характеризується інституційно малорозвинутими громадськими організаціями [66].

Для дослідження категорій громадських організацій в ЄС, на нашу думку, необхідно розкрити процес взаємозв'язку публічного управління та адміністрування інституцій ЄС з діяльністю громадських організацій у процесі формування, реалізації екологічної політики ЄС. Так, у 1970-х роках агенствам ЄС було доручено здійснювати лише інформування. Однак, на сьогоднішній день існує понад 35 агенцій ЄС, які виконують різноманітні завдання, пов'язані з низкою європейських політик [71]. Протягом останніх десятиліть агенства ЄС

поступово зростають в фаховому розумінні, а отже, можемо припустити, що через взаємодію з громадськими організаціями, останні також інституційно зростають. Розглянемо приклад за участю Європейського агентства з охорони довкілля, створене згідно з Регламентом 1210/1990, яке розпочало працювати в Копенгагені 1994 році. Створення Європейського агентства з охорони довкілля було предметом інтенсивних політичних дебатів між державами-членами та між інституціями ЄС, існував загальний консенсус щодо необхідності мати більш послідовну та однаково зібрану наукову інформацію щодо навколишнього середовища в Європі [72]. Метою цього агентства стало надання «об'єктивної, достовірної та порівняльної інформації» та «необхідної технічної та наукової підтримки» інституціям ЄС та державам-членам у розробці заходів щодо захисту навколишнього середовища та в оцінці їх результатів. Зокрема, Європейському агентству з охорони довкілля доручено створити та координувати Європейську мережу екологічної інформації та спостереження [73]. Головним бенефіціаром наукового консультування Європейського агентства з охорони довкілля визначена Європейська Комісія. Також інформацію на регулярній основі отримують: Генеральний директорат з навколишнього середовища (департамент Європейської Комісії, відповідальний за політику ЄС щодо навколишнього середовища); Генеральний директорат з енергетики; Генеральний директорат з кліматичних дій. [73]. Крім зазначених директоратів Європейське агентство з охорони довкілля поширює екологічну інформацію серед інших суб'єктів європейської політики, що потенційно дозволяє впливати на розвиток екологічної політики ЄС на етапі розробки екологічного законодавства, надаючи наукове та фактичне обґрунтування, здійснює моніторинг дійсного законодавства [74]. На глобальному рівні Європейське агентство з охорони довкілля бере участь у міжнародному співробітництві, співпрацюючи з міжнародними організаціями та програмами, такими як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та Програма ООН

з навколишнього середовища (ЮНЕП), та співпрацювати з органами влади країн, що не входять до ЄС [73]. Отже, для ефективного співробітництва громадських організацій з такими профільними інституціями ЄС як: Європейське агентство з охорони довкілля, Генеральний директорат з навколишнього середовища, Генеральний директорат з енергетики, Генеральний директорат з кліматичних дій, та ін. громадські організації повинні сформувати понятійно-категоріальний апарат взаємодії з інституціями ЄС, зокрема для кожної з профільної інституції ЄС визначити: наскільки діяльність інституцій актуальна; мету, завдання інституцій; особливості функціонування. Таким чином, громадська організація може проаналізувати реальність налагодження взаємодії з інституцією ЄС, і що треба, щоб ця взаємодія була рівноправним експертним партнерством.

Інша інституція ЄС - Європейська Комісія відіграє ключову роль у формуванні, управлінні та впровадженні екологічного права та політики ЄС. Розробляє законодавчі пропозиції та політичні документи, які спрямовують розвиток цієї сфери політики. Прикладом цього може бути зазначена 7-а Загальна програма дій Європейського Союзу з навколишнього середовища до 2020 року «Жити добре в межах нашої планети» [75]. Оскільки розробка законодавчих пропозицій, політичних програм потребує спеціальної технічної чи наукової експертизи, Європейська Комісія часто звертається до внутрішніх і зовнішніх експертних комітетів, груп або агенцій [76]. Враховуючи означене, громадські організації можуть увійти до складу робочих груп Європейської Комісії та презентувати своє бачення розвитку екологічної політики ЄС за умови, якщо акумулюють власні експертні дані.

Отже, за результатами аналізу наукових праць було встановлено, що єдине визначення для терміну «громадська організація» в контексті формування та реалізації екологічної політики ЄС відсутнє, що підтверджує унікальність кожного з існуючих визначень, які чітко відображають складові соціально-політичного запиту розвитку громадських організацій в окремо взятій країні, проміжку часу,

екологічній проблемі. Для даного дослідження ми запропонували власне визначення «екологічна громадська організація».

Водночас, були визначені ознаки, які виключають ідентифікування організації як «громадської», а саме: пропаганда насильницьких дій та прагнення до влади. Одне, із влучних, на наш погляд, визначень діяльності громадської організації - «спосіб зняття соціальної напруги». Встановлено, що громадські організації ЄС будуть мати категорії, які притаманні одній з чотирьох типових моделей функціонування громадських організацій ЄС, а саме: корпоративній, англосаксонській, скандинавській чи середземноморській.

1.3. Типологія громадських організацій в контексті формування та реалізації екологічної політики ЄС

У 1959 році на рівні ЄС існувало приблизно 100 зацікавлених груп; у 2000 році їх було 1450. У липні 2020 року в Реєстрі прозорості ЄС було зареєстровано не менше 12 000 організацій [81].

Виходячи із загальної організаційної структури, сфери та методів діяльності виокремлювались наступні типи громадських організацій: організації політико-лобістського характеру (policy organizations); ресурсні центри (think-tanks); організації місцевої дії (grassroots organizations) [63, с. 119].

За результатами проведеного дослідження, встановлено, що громадські організації, які здійснюють діяльність в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС, можуть класифікуються за наступними категоріями: посередницька, добровільна, організована, безмежна.

Посередницька. Громадська організація має бути незалежною від держави, однак все одно може отримувати фінансування від органів державної влади для забезпечення участі в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС. Першочерговими цілями громадської організації є представлення інтересів громадянського суспільства держав-членів ЄС та презентування виявленої

екологічної проблематики інституціям ЄС. Внутрішня структура громадської організації повинна бути економічно ефективною, що забезпечить тривалу проекту діяльність у висококонкурентному середовищі бізнес-гравців, які активно працюють на політичному ринку ЄС та можуть сформувати власні зацікавлені групи для презентування альтернативного бачення екологічної проблематики.

Добровільна. Соціальні-політологи наголошують на добровільному характері участі в громадських організаціях. Членство в таких організаціях, за визначенням, завжди є «добровільним і непримусовим» [76, с.19]. Отже, можна швидко стати членом, але також можна легко припинити членство. При цьому може бути рекомендована пожертва або фіксований членський внесок, який члени громадської організації можуть сплачувати.

Організована громадська організація повинна бути внутрішньо організована, структурована, здатна виробляти стратегію своїх дій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС. Також, громадські організації здатні утворювати коаліції чи мережі, що дозволить ефективніше брати участь в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС, впливати на суб'єктів прийняття політичних рішень.

Безмежна. Діяльність громадської організації може бути або вбудованим елементом у конкретний локальний, регіональний, транснаціональний процес або отримати місце політичного актора в глобальному контексті екологічної політики [77, с.3]. У багатьох випадках місцеві та регіональні організації створюють асоціації або офіси представництва організації в містах прийняття рішень, щоб здійснювати помітний вплив на міжнародній політичній арені [78]. Більшість міжнародних (транснаціональних) громадських організацій розташовані в Брюсселі, який служить контактним пунктом для різних національних організацій-членів, а також дозволяє їм отримати прямий доступ до інституцій ЄС.

Також, науковцями було запропоновано формувати типи громадських організацій через встановлення взаємозв'язку з територіальною приналежністю, складністю умов роботи та впливом на навколишнє природне середовище.

Поширення: Які екологічні наслідки, географічне поширення; Яким чином екологічний вплив буде виявлено та результати прогнозування впливу (без)діяльності суб'єкта на навколишнє природне середовище, визначену територію в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Складність: Яка специфіка екологічних наслідків ? (визначити, які вузькопрофільні технічні, комплексні знання та навички потрібно застосовувати). Забезпечити збір та інтерпретацію екологічних даних про вплив на навколишнє природне середовище, відстежити причинно-наслідкові зв'язки між (без)діяльністю суб'єкта та ідентифікованими екологічними наслідками.

Вплив на навколишнє природне середовище: Здатність забезпечити ідентифікування, моніторинг екологічних наслідків забруднення.[83, с.6].

За результатами отриманих відповідей, будуть сформовані дані, які будуть взяті за основу для визначення типу екологічних громадських організацій. Однак, на нашу думку означена класифікація не розкриває усієї сутності специфіки типології діяльності екологічних громадських організацій без встановлення взаємозалежності з типом держави-члена ЄС, третіх країн, де (або в інтересах громадянського суспільства якої) здійснюється адвокаційна діяльність.

Ряд держав-членів ЄС визначає правоздатність громадських організацій через приналежність до зацікавлених груп, за умови, що вони раніше скористалися правом брати участь у процесі прийняття рішень разом з державною адміністрацією. Тобто, громадські організації вже були зацікавленою стороною при прийнятті рішення. Умови правоздатності залежать від процесуальних прав громадських організацій на адміністративній стадії прийняття рішення. Різні види участі доступні для екологічних громадських організацій, які відповідають заздалегідь визначеним критеріям. Серед таких

критеріїв визначена тривалість існування (в основному три роки діяльності), і, які мають основною своєю метою сприяння захисту навколишнього природного середовища. Наприклад, екологічні громадські організації в Німеччині можуть бути зареєстровані лише за умови, що їх діяльність охоплює кілька федеральних земель. Інші країни також вимагають дотримання географічного критерію діяльності. У Польщі, наприклад, громадським організаціям достатньо заявити, що потенційно їх діяльність може охоплювати всю територію країни. Зрозуміло, що більшість польських екологічних громадських організацій містять таке положення. Крім того, громадські організації або їх асоціації повинні бути класифіковані як неприбуткові та мати відкрите добровільне членство [82].

Інші країни визначили спеціальні режими громадських організацій для забезпечення привілейованого доступу до судової системи. Подібно до домовленостей, що стосуються процесуальних прав, такі громадські організації, асоціації повинні відповідати певним правилам, перш ніж отримати привілейовані права. Наприклад у Франції, Греції, Італії та Іспанії відсутня вимога для громадських організацій доводити власний інтерес до оскаржуваного рішення. Греція вимагає, щоб громадські організації були незалежними, некомерційними та відданими суспільним інтересам. Люксембург встановив спеціальне нормативно-правове регулювання для громадських організацій в окремих сферах екологічного права, які зокрема охоплюють: забруднення повітря, охорону водних ресурсів та управління відходами. Додатково визначено, що громадські організації повинні мати не менше ніж трьохрічний досвід природоохоронної діяльності та мати офіційні статuti. Так, громадські організації Швеції повинні мати щонайменше три роки досвіду роботи та мати щонайменше дві тисячі членів. За цих умов вони можуть оскаржувати рішення щодо видачі дозволів на використання природних ресурсів, а також оскаржувати рішення щодо забруднення землі. Водночас, на практиці, лише невелика

кількість позовів від екологічних громадських організацій була прийнята до розгляду [82].

Словенія застосовує правила «locus standi» для екологічних громадських організацій та розрізняє адміністративну та цивільну юрисдикцію. У першому типі судочинства громадським організаціям надають перевагу лише у справах, що стосуються охорони природи. Слід підкреслити, що географічний критерій не обмежується постраждалою територією, але преференційний режим також поширюється на екологічні громадські організації, які діють щонайменше в п'яти державах-членах ЄС.

Враховуючи вищевикладене, в нашому дослідженні вважаємо за необхідне визначати типологію громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики з врахуванням конкретно визначеного типу держави.

На сьогоднішній день, науковці відрізняють наступні типи держав-членів ЄС, третіх країн: лідери, піонери, відстаючі та послідовники.

Держави-лідери вимагають ухвалення амбітних екологічних заходів на рівні ЄС та на міжнародному рівні. Держави-лідери можна поділити на: конструктивні, які в односторонньому порядку вживають прогресивних екологічних заходів на національному рівні в надії, що це залучить послідовників; умовно конструктивних держав, які вживатимуть амбітних внутрішніх екологічних заходів, лише якщо інші держави вживатимуть подібних зусиль [84]. З іншого боку, **держави-піонери** вживають амбітних екологічних заходів на внутрішньому рівні, не бажаючи навмисно залучати послідовників. Проте інші держави-члени можуть наслідувати піонерів. Раніше Німеччину часто характеризували як екологічну державу-лідера, яка з міркувань конкурентоспроможності часто приймала на себе роль умовного лідера. Данія, з іншого боку, часто виступала в якості екологічного піонера, наполягаючи на «екологічних гарантіях» Договорів ЄС, які дозволяють державам-членам ухвалювати за певних обставин амбітніші заходи на національному рівні.

Відстаючі держави зволікають і можуть спробувати накласти вето на ухвалення амбітних заходів екологічної політики ЄС або принаймні спробувати їх послабити. Причини, через які держави-члени діють як екологічно відстаючі, є багатогранними і можуть включати низьку внутрішню політичну значимість екологічних проблем або занепокоєння щодо потенційного негативного впливу політичних заходів ЄС на їхню внутрішню економіку. Держави-члени Центральної, Південної та Східної Європи часто називали відстаючими державами. Внутрішні екологічні проблеми в цих державах-членах часто відрізняються від проблем у більш індустріалізованих північноєвропейських державах-членах, які історично часто встановлювали свій порядок денний у виробленні екологічної політики ЄС [85]. Вчені припускають, що держави-члени Південної, Центральної та Східної Європи, як правило, мають слабші внутрішні екологічні групи та партії Зелених і більш гострі економічні проблеми, ніж більш заможні країни Північної Європи. Відстаючі держави мають слабший внутрішній екологічний адміністративний потенціал, що ускладнює впровадження екологічної політики ЄС.

Держави - послідовники часто імплементують в національне законодавство найкращі положення, однак не дотримуються послідовного впровадження з врахуванням національних інтересів у розробці екологічної політики. На такі країни можуть впливати екологічні держави-лідери, пропонуючи додаткові виплати, пакетні угоди або просто комплекс вигідних аргументів під час переговорів [86, с.66-88].

При цьому, на нашу думку, громадська організація, яка тривалий час працює на території або в інтересах громадянського суспільства відстаючої держави, держави-послідовника буде найбільш розвинута інституційно як внутрішньо так і зовнішньо. Громадські організації, які здійснюють діяльність в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС розподіляються за наступним категоріями: посередницька, добровільна, організована, безмежна. Одночасно, за

результатами проведеного аналізу наукових досліджень встановлено, що типологія громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС залежить від: організаційної структури, сфери експертної діяльності, методів діяльності, географічного поширення екологічних наслідків, складності умов здійснення діяльності, здатність забезпечити ідентифікування/моніторинг екологічних наслідків забруднення. Разом з тим було запропоновано визначати типологію громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики з врахуванням конкретно визначеного типу держави: держави-лідера, держави-піонера, відстаючої держави та держави-послідовника.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного дослідження встановлено, що передумовами виникнення та розвитку діяльності громадських організацій ЄС стала практика встановлення пріоритету формування та реалізації екологічної політики для географічно обмеженої території Європи разом з виділенням значного фінансування на реалізацію політичних програм, які ЄС позиціонував екологічними та кліматично сталими. Подальший кількісний та інституційний зріст громадських організацій став відповіддю на суспільний запит порушення екологічних прав громадян держав-членів ЄС, що в свою чергу стало запорукою видозмінення категорій, які визначають поняття «громадська організація». На сьогоднішній день члени екологічної громадської організації повинні мати високоефективні навички та експертні знання для фахової участі в процесі формування та реалізації екологічної політики.

Визначено ряд особливостей понятійно-категоріального апарату громадських організацій: По-перше, за результатами аналізу робіт науковців встановлено, що географія здійснення діяльності громадської організації впливає на понятійно-категоріальний апарат, що дозволило здійснити класифікацію за чотирма типовими моделями функціонування громадських організацій ЄС:

корпоративна, англосаксонська, скандинавська і середземноморська; По-друге, через постійну, тривалу взаємодію з інституціями ЄС громадські організації інституційно зростають, а разом з цим, видозмінюється їх понятійно-категоріальний апарат. Для даного дослідження ми запропонували власне визначення: Екологічні громадські організації – це організації, які зареєстровані в порядку чинного законодавства, представляють інтереси громадянського суспільства, чий екологічні права порушені, і можуть використовувати цей процес взаємодії для легітимації статутної діяльності та проведення адвокаційної кампанії щодо удосконалення процесу формування, реалізації екологічної політики на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Врахування передумов виникнення та розвитку діяльності громадських організацій разом з особливостями визначення понятійно-категоріального апарату дозволило ідентифікувати наступні типології громадських організацій в контексті формування та реалізації екологічної політики ЄС: посередницька – представляє інтереси громадянського суспільства держав-членів ЄС та презентує виявлену екологічну проблему інституціям ЄС; добровільна - рекомендована пожертва або фіксований членський внесок не вважаються примусом; організована - здатна утворювати коаліції чи мережі; безмежна – визначає свободу пересування, можливість здійснювати діяльність в інтересах громадянського суспільства іншої держави. Ідентифіковано формування типів громадських організацій через встановлення взаємозв'язку з територіальною приналежністю, складністю умов роботи та впливом на навколишнє природне середовище. Встановлено, що означене може лягти в основу визначення типу громадських організацій, однак без встановлення взаємозалежності з типом країни, де (або в інтересах якої) здійснюється адвокаційна діяльність не розкриває усієї специфіки діяльності екологічних громадських організацій. Враховуючи означене, проведено дослідження процесу ідентифікування екологічних громадських організацій державами-членами ЄС та аналізу

наукових робіт, відповідно до яких було визначено наступні типи держав-членів ЄС, третіх країн: лідери - вимагають ухвалення амбітних екологічних заходів на рівні ЄС та на міжнародному рівні; піонери - вживають амбітних екологічних заходів на внутрішньому рівні, не бажаючи навмисно залучати послідовників; відстаючі - зволікають і можуть спробувати накласти вето на ухвалення амбітних заходів екологічної політики ЄС або принаймні спробувати їх послабити; послідовники - часто імплементують в національне законодавство найкращі положення, однак не дотримуються послідовного впровадження з врахуванням національних інтересів у розробці екологічної політики. Таким чином, пропонуємо визначати тип громадської організації у взаємозв'язку з визначенням типом держави, що дозволить оцінити передумови для подальшого визначення інституційно-правової моделі, функцій та форм можливої взаємодії.

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

2.1. Функції громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС

Функції громадських організацій та залучених ними зацікавлених груп у виробленні європейської екологічної політики часто описують як обмін або торгівлю, в якій європейські інституції, громадські організації, зацікавлені групи – взаємозалежні [87, с.337-369]. Окремі вчені визначають певний взаємозв'язок, коли екологічні громадські організації та бізнес-лобістські групи торгують своїми ресурсами в обмін на політичний вплив [88, с.1212-1230].

З моменту ранніх рішень у справах щодо навколишнього середовища Суд ЄС намагався підвищити прозорість екологічного законодавства ЄС і зміцнити права громадян в системі формування та реалізації екологічної політики ЄС. Тим часом, визначається, що особисті права громадян є менш поширеними в екологічній сфері, оскільки навколишнє середовище традиційно розглядається як загальне суспільне благо [89, с.1589-1609].

Протягом останніх двох десятиліть законодавство ЄС про охорону навколишнього природного середовища забезпечило розвиток процесуальних прав, які надали більший доступ для повноправної участі в судових процесах як для громадян, так і для екологічних громадських організацій з метою забезпечення виконання екологічних зобов'язань покладених на держав-членів ЄС. У 2011 році Суд ЄС отримав запит щодо тлумачення статті 9 Орхуської Конвенції [67] і зрештою дійшов висновку, що для забезпечення ефективного судового захисту у сферах, які охоплюються законодавством ЄС про навколишнє природне середовище, національний суд має тлумачити своє національне

законодавство якомога повніше, відповідано до цілей, викладених у статті 9 Орхуської Конвенції.

За результатами проведеного аналізу судових рішень, ми вважаємо, що через дослідження прецедентного права Суду ЄС можна деталізовано визначити функції громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС. Оскільки фабула справ та самі рішення аргументовано із залученням поданих сторонами справи доказів, описом порушення та зазначенням інформації щодо учасників судового процесу. Так, результатом рішення Суду ЄС щодо визначення переліку дій органів державної влади, які можуть бути оскаржені, стало виокремлення функції екологічної громадської організації в якості позивача протистояти діям місцевих органів влади щодо невиконання стандартів ЄС в частині забруднення повітря. Наприклад, без напрацьованих рішень Суду ЄС, німецька громадська організація «Deutsche Umwelthilfe» («Німецька екологічна допомога»), яка виступала позивачем в судових процесах Німеччини, не мала б правової підстави оскаржувати закони місцевих органів влади про чисте повітря. Подібні судові процеси зараз тривають у багатьох європейських країнах, які традиційно мають набагато більш обмежувальні правила щодо оформлення та подачі позовних заяв до суду у справах, що стосуються суспільних інтересів. Водночас, інші обтяження для громадських організацій у вигляді сплати судових витрат також зазнали позитивних змін у вигляді часткового або повного звільнення від сплати судових зборів [90, с.342-364].

Інше рішення Суду ЄС визначило, що екологічні Директиви ЄС повинні пройти процес апроксимації в національне законодавство та мати постійний ефект [91]. Виняток може бути зроблено, якщо конкретне положення Директиви стосується виключно національної адміністрації, наприклад, коли звіт потрібно надіслати до Європейської Комісії. Означене передбачає забезпечення функції

постійнодіючого моніторингу екологічної громадської організації за процесом апроксимації європейського законодавства в національне.

Проблема так званих «мовчазних дозволів» була ідентифікована Судом ЄС у вигляді адміністративної практики кількох держав-членів, коли виконавча гілка влади протягом певного періоду часу письмово не реагувала на надісланий запит щодо отримання адміністративного дозволу, і дозвіл надався де-факто. Суд ЄС постановив, що: «щоразу, коли недотримуються заходи, які вимагаються Директивами та стосуються якості повітря, питної води, спрямовані на захист здоров'я населення або можуть загрожувати здоров'ю людини, відповідна посадова особа повинна покладатися на обов'язкові до застосування норми Директиви» [92]. Означене забезпечує застосування комунікаційної функції, оскільки створює механізми для звернення екологічних громадських організацій до суб'єктів видання дозволів або під час розгляду справи в національних судах в позовній заяві визначати «належного відповідача» з метою дотримання положень відповідної Директиви. Таким чином, екологічні громадські організації можуть змусити орган державної влади, який відповідає за дозвільну систему в екологічній сфері або приватне підприємство, вжити необхідних заходів для стримування забруднення в межах, встановлених законодавством ЄС.

Одночасно, принципи, які застосовуються в межах визначеної юрисдикції не обмежуються територією окремо взятих держав-членів та не обмежуються забрудненням повітря та питної води і можуть застосовуватися до законодавства щодо шуму, захисту ґрунту, та інших складових екологічного законодавства ЄС. Однак, Суд ЄС ще не мав можливості офіційно висловитися щодо усіх складових навколишнього природного середовища [93, с.121]. Означене є передумовою для забезпечення функції мережування екологічних громадських організацій через підписання Меморандумів про співпрацю з іншими громадськими організаціями, яких об'єднує спільна мета вирішення екологічної проблеми, яка ідентифікована на території різних держав-членів.

Деякі вчені, як от Бьорзель Т., Хофманн А. підкреслили, що «доступ до судів піде на користь тим, хто вже готовий до того, щоб їхній голос був почутий» [95]. Крім того, умови доступу до правосуддя все ще значно відрізняються в залежності від типу держави-члена [96]. Отже, громадяни та громадські організації мають різні можливості звернутися до національних судів щодо захисту навколишнього природного середовища з подальшим доступом до Суду ЄС для отримання додаткових роз'яснень принципів, стандартів, норм екологічної політики ЄС. Судові процедури все ще можуть бути дорогими та вимагати значних фахових знань, експертизи. Враховуючи означене, не всі громадські організації, які потенційно можуть брати участь у судових процесах, будуть готові для повноцінної участі.

Функції екологічних громадських організацій багато в чому визначаються через вибір спеціалізації власної діяльності. Наприклад, існують екологічні громадські організації, які спеціалізуються виключно на правозахистній діяльності для боротьби із забрудненням навколишнього природного середовища та зміною клімату. Одночасно, Європейська Комісія очолила дискусію щодо запровадження колективного правового захисту, що полегшило більшим групам постраждалих громадян, громадським організаціям подавати позов для усунення порушень з боку приватних корпорацій [94, с. 737-751].

Боварід Т. [98, с. 199-215] запропонував наступну класифікацію функцій громадських організацій: 1. Розробка політики та планування (дослідження видів землекористування, в т.ч екологічного); 2. Координація політики (розподіл відповідальностей щодо комунікації з інститутами ЄС, агенствами та ін.); 3. Моніторинг політики (здійснення громадською організацією моніторингу/аналізу аналітичних звітів за визначений період щодо результатів реалізації імплементованих екологічних європейських норм); 4. Реалізація політики та надання екпертних послуг органам державної влади, органами місцевого самоврядування, безпосередньо на місцях (через участь в робочих

групах, розробки для ЦОВВ нормативно-правових актів); 5. Мобілізація ресурсів (спонсорство або управління збором коштів) та управління наявними ресурсами.

Інші вчені пропонують більш розширений розподіл функцій громадських організацій [99]: 1. Формування політики та представлення інтересів зацікавлених груп; 2. Забезпечення легітимності екологічної політики на місцевому, загальнодержавному та рівні ЄС; 3. Розробка власної експертизи; 4. Підвищення політичної свідомості суспільства; 5. Здійснення моніторингу законодавчих ініціатив місцевого, загальнодержавного та рівня ЄС, їх впровадження; 6. Передача інформації отриманої за результатами роботи в дорадчих групах інституцій ЄС на загальнодержавний, місцевий рівень; 7. Проведення екопросвітницької діяльності на усіх рівнях, підвищення національного інтересу до екологічної політики ЄС.

До інших функцій громадських організацій в Європі відносять створення сприятливого середовища для горизонтальних обмінів між органами громадського самоврядування та екологічними рухами в ЄС, а саме: сприяти розвитку громадянського простору на всіх рівнях діяльності; забезпечити відновлення європейської демократії, у тому числі шляхом сприяння прозорості прийняття рішень та участі громадських організацій у процесі прийняття рішень ЄС; прагнути до визнання результатів діяльності органів громадського самоврядування політиками; сприяти розробці політики, що становлять суспільний інтерес [116].

Процес виконання визначених функцій екологічними громадськими організаціями ЄС представляє особливий інтерес, оскільки найвпливовіші з них мають структуру «парасолька» (вид мережування) і фактично виступають голосом громадян на рівні ЄС. Членами європейських екологічних громадських організацій є екологічні громадські організації загальнодержавного впливу та громадяни, які є членами організацій. Отже, формуючи інтереси, представляючи суспільні інтереси, та включаючи ці інтереси в екологічну політику на

наднаціональному рівні, громадські організації також забезпечують легітимність процесу формування політики ЄС [100, с.152-169].

Оскільки розробка екологічної політики ЄС має справу з «дуже складними регуляторними питаннями, які вимагають спеціальних знань, таких як «галузева інформація про технічну оснащеність і економічну ефективність різних варіантів екологічної політики», громадські організації не лише забезпечують легітимність розробки екологічної політики, вони також презентують власний досвід, знання та інформацію/дані [101, с.377]. Тому, у багатьох випадках громадські організації, зацікавлені групи, які активно працюють у сфері екологічної політики або представляють суб'єктів, які стикаються з негативними наслідками екологічної політики ЄС, мають дані, інформацію, отримання якої може бути занадто дорогою процедурою для громадян. Наприклад, громадські організації готують звіти, в яких вони використовують дані та оцінюють витрати та вигоди від майбутнього законодавства [102, с.170-188]. Врахування презентованих громадською організацією екологічних даних дозволяє європейським інституціям уникнути сильного спротиву з боку недержавних суб'єктів на пізніших етапах законотворчого процесу або, коли екологічну політику необхідно впроваджувати на місцях. Це дає можливість розробникам екологічної політики в Брюсселі передбачити реакції політичних акторів, позиції яких треба враховувати для подальшого ефективного впровадження. Це особливо важливо в сферах регуляторної частини екологічної політики, де розробка ефективних механізмів потребує чимало технічних додатків [103, с. 333-345].

Виконуючи еколого-просвітницьку функцію екологічні громадські організації можуть підвищити політичну обізнаність щодо конкретних екологічних проблем і таким чином чинити тиск на Європейську Комісію щодо покращення екологічної ситуації в конкретному регіоні проживання громадян. Екологічні громадські організації та галузеві лобістські групи можуть бути дуже активними

у своїх спробах сформулювати питання та включити в політичний порядок денний відповідно до своїх інтересів.

Екологічні громадські організації відіграють важливу роль після фактичного процесу розробки політики, а саме на етапі впровадження. Функція контролю впровадження європейської екологічної політики на загальнодержавному та місцевих рівнях потребуватиме від громадських організацій вузькопрофільних знань та навичок [104, с.169-185].

Громадські організації, що базуються в Брюсселі, виконують представницько-посередницькі функції між європейськими інституціями та громадськими організаціями на загальнодержавному, місцевому рівнях. Встановлюючи неформальні контакти або, беручи участь у консультаціях Європейської Комісії, громадські організації акумулюють інформацію про напрямки розвитку європейської екологічної політики ЄС або презентують запити громадянського суспільства. Надалі зібрана інформація передається громадським організаціям, які здійснюють діяльність на загальнодержавному рівні та передбачають наслідки впровадження європейського екологічного законодавства на місцях [105, с.211-245]. Таким чином, беручи до уваги діяльність європейських представництв, загальнодержавні громадські організації не лише отримують кращу інформацію щодо європейської екологічної політики та європейських політичних процесів загалом, але й усвідомлюють важливість розробки спільної екологічної політики на міжнародному рівні [106, с.175 -193].

Водночас, екологічні громадські організації, які займаються проблемами довкілля в Брюсселі, пропонують інституціям ЄС не тільки свої ресурси, але також можуть бути націлені на отримання контролю, збільшення власного впливу на процес формування екологічної політики ЄС. Щоб отримати доступ до участі в роботі інституцій ЄС, професійне життя представників громадських організацій включає різні види діяльності: «Політична діяльність багатьох зацікавлених груп не обмежується лобіюванням конкретних питань, але включає

змішану діяльність: відвідування семінарів, прийомів, прес-конференцій, моніторинг газет та інших ЗМІ» [107, с. 1103-1128].

Екологічні громадські організації намагаються мати прямі контакти з політиками в європейських інституціях, бути «всередині лобіювання», що означає організацію приватних зустрічей з офіційними представниками Генеральних директоратів, з членами Європейського Парламенту або з працівниками національних міністерств і постійних представництв. В розширеному розумінні бути «всередині лобіювання» передбачає участь в інституційних лобі-центрах, таких як консультації з зацікавленими сторонами або експертними групами, які створені Європейською Комісією [108, с. 183-222].

На відміну від лобіювання всередині інституцій, громадські організації також можуть діяти поза інституціями, маючи на меті мобілізацію громадської думки шляхом привернення уваги ЗМІ до своїх вимог [109]. Означена «зовнішня адвокація» частіше застосовується екологічними громадськими організаціями, ніж бізнес-лобістськими групами. Наприклад, зовнішня адвокація є більш прийнятною стратегією для Greenpeace, під час проведення кампанії із захисту китів. Чимало екологічних громадських організацій, таких як WWF або Birdlife International (міжнародна природоохоронна організація, що працює над збереженням птахів та їх природних оселищ) віддають перевагу внутрішньому лобіюванню перед зовнішніми стратегіями, тоді як наприклад Greenpeace або Friends of the Earth - Europe (Друзі Землі – Європа - є європейським відділенням найбільшої у світі екологічної мережі до якої входять 33 національні організації та тисячі місцевих груп) мають тенденцію доповнювати свою внутрішню адвокаційну діяльність кампаніями прямої дії [100, с.152-169].

Дослідивши вищеописані функції ми прийшли до висновку, що на сьогоднішній день функція мережування є найбільш ефективною для діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики на загальнодержавному та міжнародному рівнях. Десять найбільших екологічних

громадських організацій, які зараз діють у Брюсселі, об'єдналися в так зване об'єднання «Green 10», яке спочатку було засновано як G4: European Environmental Bureau, Friends of the Earth - Europe, WWF і Greenpeace. На сьогоднішній день члени «Green 10» позиціонують себе як «вільна, але скоординована мережа десяти провідних екологічних громадських організацій, що діють на рівні ЄС та координують спільні відповіді та рекомендації політичним особам, які приймають рішення в ЄС [111]. «Green 10» стверджують, що представляють загалом понад 20 мільйонів людей. Члени «Green 10» в рамках своєї діяльності зустрічаються з представниками Європейської Комісії з навколишнього середовища та щорічно зустрічатися з Президентом Європейської Комісії. Наприклад, через ініціативу «Озеленення бюджету ЄС» члени «Green 10» прагнуть реформувати річний бюджету ЄС, для уникнення екологічно шкідливих заходів у сільськогосподарській політиці. На термін повноважень Європейського парламенту 2014-2019 років «Green 10» підготував Маніфест із ключовими рекомендаціями, які направлені на покращення навколишнього природного середовища і забезпечення сталого розвитку, при цьому виконувати функцію спостереження за виконанням взятих зобов'язань.

Оскільки нами було встановлено ефективність функції мережування, пропонуємо розглянемо специфіку роботи та функції кожного з членів «Green 10». Європейське Екологічне Бюро (ЄЕБ) було засноване в 1974 році як перша екологічна громадська організація, що працює на європейському рівні, активно займається широким спектром екологічних питань і представляє понад 140 організацій-членів із 31 країни. Серед перших членів, наприклад, були Friends of the Earth (Europe), Greenpeace і WWF. Водночас, як зазначають науковці, з моменту заснування ЄЕБ ніс репутаційні втрати через нефахове керівництво [111].

На сьогоднішній день, Європейське Екологічне Бюро активно працює над такими питаннями, як сталий розвиток, належне управління, демократія участі та

верховенство права в Європі і за його межами. Основна увага в роботі зосереджена на всеохоплюючій екологічній політиці ЄС, процесах прийняття рішень на регіональному рівні та на глобальних процесах, за участі ООН і ОБСЄ. В процесі розширення ЄС, було збільшено співробітництво зі східноєвропейськими екологічними громадськими організаціями, допомагаючи їм використовувати європейські правила і тим самим посилюючи національну екологічну політику.

Європейське Екологічне Бюро є єдиною європейською громадською організацією, яка охоплює різноманітні питання екологічної політики і водночас відкрита для членства всіх зацікавлених громадських організацій, які документально підтвердили результати своєї діяльності та продовжують працювати у сфері захисту навколишнього природного середовища. Означена діяльність робить Європейське Екологічне Бюро унікальним учасником європейського екологічного руху, який об'єднує усіх зацікавлених екологічних громадських організацій та визначає спільні позиції у політичних переговорах та зв'язках з третіми країнами щодо покращення екологічної політики.

WWF має європейське відділення, прагне до збереження видів, що перебувають під загрозою зникнення, захисту середовищ існування, що перебувають під загрозою, і збереження глобальних екологічних загроз у політичному порядку денному. Організація спеціалізується на наглядовій функції. Наприклад WWF презентувала докази екологічної шкоди, спричиненої використанням структурних фондів ЄС в Іспанії [113].

Friends of the Earth Europe позиціонує себе всесвітньою екологічною мережею, та визначає своєю головною функцією забезпечення експертною інформацією інституції ЄС, яка, як передбачається, використовується для формування європейської екологічної політики.

Європейський підрозділ Greenpeace як член «Green 10» в своїй діяльності визначає ключовою функцією проведення кампаній прямої дії та бойкоту, хоча

останнім часом організація дедалі більше почала застосовувати внутрішні стратегії лобізму. Розподіляючи лобістські завдання між різними національними офісами, Greenpeace функціонує досить децентралізовано - цілі офісу в м.Брюссель та офісів в державах-членах різняться. З метою забезпечення своєї незалежності Greenpeace є єдиним членом «Green 10», який не приймає фінансові ресурси від державних і приватних політичних акторів, включаючи Європейську Комісію.

BirdLife International головною функцією визначає партнерство з громадських організацій в більш ніж ста країнах, головною метою яких є прагнення зберегти різноманіття птахів, їх середовища існування та глобальне біорізноманіття.

CEE Bankwatch Network, складається з 16 організацій-членів із 14 країн Центральної та Східної Європи, є адвокаційною мережею, яка спеціалізується на спостереженні за роботою міжнародних фінансових установ, таких як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) або Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). Заохочує подібні фінансові установи не фінансувати екологічно та соціально шкідливі інвестиційні проекти.

Європейська мережа кліматичних дій (CAN-E) — це група з понад 150 організацій-членів, які займаються питаннями зміни клімату. У свою чергу, вона є членом CAN-International.

Naturefriends International (NFI) – екологічна громадська організація, яка зосереджує свою діяльність на впливі стану навколишнього природного середовища на соціальну сферу. Активно лобіює діяльність щодо популяризації екологічного туризму.

Інша громадська організація «Транспорт і навколишнє середовище» займається питаннями сталої та зеленої транспортної політики ЄС. Основними своїми функціями визначає дослідження застосування європейського

кліматичного законодавства, наприклад, щодо цільових показників викидів CO₂ для автомобілів і легких вантажівок.

Громадська організація «Альянс охорони здоров'я та навколишнього середовища» працює над встановленням взаємозв'язку між станом навколишнього природного середовища і здоров'ям суспільства.

Більшість згаданих екологічних громадських організацій, які діють на рівні ЄС, фінансово підтримуються Європейською Комісією, більше половини їхніх фінансових ресурсів надходить від Європейської Комісії. Наприклад, в роботі громадських організацій за напрямом «Юстиція та навколишнє середовище» мережа громадських організацій, які спеціалізуються на екологічному праві, пропонують юридичну експертизу екологічного законодавства ЄС та отримують певний відсоток фінансування: CEE Bankwatch Network – 64% або FoEE – 55%. Внески ЄС становлять 41% бюджету EEB і 22% бюджету WWF [114]. У 2013 році Європейська Комісія надала приблизно 9 мільйонів євро тридцяти двом екологічним громадським організаціям через Фінансовий інструмент для навколишнього середовища (LIFE+) на період 2014-2020 років.

Однак, діяльність «Green 10» не обов'язково підтримується або ведеться всіма десятима членами. Встановлено, що поширеною практикою є розподіл функцій між членами шляхом формування «політичних кластерів» окремих громадських організацій для колективних дій з конкретних питань, до яких можуть приєднатися не тільки члени «Green 10». Такі політичні кластери, наприклад, були створені щодо реформи Спільної сільськогосподарської політики, реформи політики згуртованості, кліматичної та енергетичної політики ЄС [115, с. 169-185].

Іншою платформою для здійснення функцій громадських організацій, а саме просування інтересів громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС стала Civil Society Europe (CSE), яка координує організаційні процеси за участі представників громадянського

суспільства на рівні ЄС. Станом на кінець 2022 року платформа складалась з 22 громадських організацій, які включають найбільш репрезентативні європейські та національні мережі в різних сферах інтересів громадян, таких як: освіта, соціальні права, навколишнє природне середовище, культура, міжнародна співпраця, публічне управління та адміністрування, волонтерство, молодь, права пацієнтів, боротьба з расизмом (в т.ч. екологічним).

Civil Society Europe представляє інтереси мільйонів людей, а сама мережа була створена громадськими організаціями в рамках Європейського року громадян і створена як неприбуткова організація у 2016 році. Спільний фінансовий дохід у 2021 році склав 80 538,49 євро, який диверсифікується на: членські внески та інші пожертви - 22,1%; інші проекти - 8,4%; проект горизонт 2020 - 6,2 %; Ініціатива відкритого суспільства – 63,2%. При цьому у 2021 році визначено наступні видатки 80 342,91 євро, де з них: витрати на персонал – 79%; експлуатаційні витрати - 21 %. З січня 2022 року, CSE отримує фінансування від ЄС через операційний грант у рамках програми Європейської Комісії «Громадяни, рівність, права та цінності». CSE спільно з European Civic Forum, мережа з майже 100 організацій громадянського суспільства в 29 країнах Європи, опублікували результати дослідження щодо механізмів налагодження громадянського діалогу. Після публікації відбулися внутрішні зустрічі для розробки подальшої стратегії, зокрема щодо просування міжінституційної угоди про громадянський діалог. Додатково, CSE надіслали листа голові Європейського Парламенту з ключовими рекомендаціями щодо підготовленої програми налагодження громадянського діалогу, включаючи призначення віце-президента, відповідального за структурований діалог з організаціями громадянського суспільства. У результаті, вперше в історії ЄС віце-президент став відповідальним за діалог з громадськими організаціями. Крім того, для включення Європейської стратегії громадянського суспільства до робочої Програми ЄС до 2023 року також було надіслано лист з більш ніж 300 підписами

громадських організацій, які здійснюють свою діяльність на території держав-членів ЄС.

У червні 2022 року CSE організувала круглий стіл на тему «Соціальні рухи як альтернативні аргументи політичної участі – мобілізація громадян для відновлення довіри та недовіри». Подія об'єднала експертів із деяких університетів-партнерів, громадянського суспільства, представників державного управління та Європейського Парламенту. Обговорювалася Інтегрована доповідь про роль демократичних громадських рухів [117]. За результатами було підготовлено та надіслано листа до Директорату Європейської Комісії з питань бюджету, який вміщував виявлені перешкоди для отримання фінансування як на рівні ЄС, так і на загальнодержавному рівні.

Своєю діяльністю громадські організації, в т.ч. члени «Green 10» сприяють експертній діяльності численних громадських організацій у процесі розбудови та розвитку демократичного суспільства. Civil Society Europe також працює над створенням умов для розвитку сильного та незалежного громадянського суспільства, ефективного, відкритого та структурованого громадянського діалогу на рівні ЄС. Таким чином, за результатами проведеного дослідження встановлено, що функції екологічних громадських організацій визначаються через вибір спеціалізації власної діяльності. Так, за результатами аналізу рішень Суду ЄС, діяльності членів мереж «Green10» та Civil Society Europe нами було ідентифіковано наступні функції: функції здійснення екологічного моніторингу за процесом апроксимації європейського законодавства в національне; функція контролю впровадження європейської екологічної політики на загальнодержавному та місцевих рівнях; функція примусу через рішення Суду ЄС (змусити орган державної влади, який відповідає за дозвільну систему в екологічній сфері або приватне підприємство вжити необхідних заходів для стримування забруднення в межах, встановлених законодавством ЄС); еколого-просвітницька функція; представницько-посередницька функція; змішані

функції (відвідування семінарів, прийомів, прес-конференції, моніторинг газет та інших ЗМІ), функція мобілізації людських ресурсів. Водночас, за результатами проведеного аналізу ми дійшли висновку, що функція мережування є найбільш ефективною для діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики на всіх рівнях діяльності, оскільки завдяки цьому створена можливість розподіляти завдання, навантаження серед партнерів мережі громадських організацій, залучати додаткових експертів і одночасно акумулювати унікальні екологічні дані з різних територій без пошуку додаткових ресурсів фінансування.

Разом з тим, ми пропонуємо вдосконалити класифікацію функцій громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС, доповнивши перелік функцією - науково-експертна діяльність. В обґрунтування нашої пропозиції подаємо наступні аргументи. Для виконання означеної функції експертних знань та вмінь громадської організації не недостатньо. Оскільки в формуванні пропонованої функції присутнє науково- , пропонуємо звернутися до статті 1. Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», де термін наукова діяльність визначається як інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [265].

Таким чином, ми очікуємо, що для виконання пропонованої функції громадським організаціям необхідно буде забезпечити додатковий інституційний зріст як в науковій сфері, так і матеріально-технічній базі. Оскільки в рамках нашого дослідження частину функцій громадських організацій ми ідентифікували через аналіз рішень Суду ЄС, доцільно презентувати нашу попозицію через судову гілку влади. Так, використання науково-експертних висновків є поширеною практикою діяльності Конституційного Суду [266]. Водночас, варто відмітити, що запити щодо розроблення науково-експертних

висновків надсилають до провідних юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, оминаючи українські екологічні громадські організації. Отже, наша пропозиція актуальна як для екологічних громадських організацій ЄС, так і для українських екологічних громадських організацій. Інший приклад, у пункті d ч. 1 ст. 38 Статуту Міжнародного суду ООН серед джерел, які є основою для вирішення судом спорів, вказані «доктрини найкваліфікованіших фахівців з публічного права різних націй як допоміжного засобу для визначення правових норм» [267]. Отже, на нашу думку, розширення функцій громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС та України позитивно вплине на розширення понятійно-категоріального апарату при характеризованні їх діяльності. Екологічні громадські організації, які здійснюватимуть науково-експертну діяльність не тільки аналізуватимуть дані, інформацію, політики та надавати експертні заключення, але працювати над фундаментальними змінами в екологічній політиці, застосовуючи як науковий підхід, так і результати прикладних наукових досліджень, попередню практичну діяльність.

2.2. Інституційно-правова модель регулювання участі громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики ЄС

Правове регулювання участі громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики ЄС має історію розвитку, яка відзначається протистоянням між громадськими організаціями та інституціями ЄС і знайшла своє відображення в рішеннях Суду ЄС, пов'язаних з ними офіційних роз'яснень, результатів участі в робочих групах та ін.

За результатами досліджень аудиторської компанії PwC та Всесвітнього фонду дикої природи було визначено п'ять компонентів розвитку екологічної політики держави, які на нашу думку, слід враховувати під час визначення інституційно-правової моделі регулювання участі громадських організацій в

формуванні та реалізації екологічної політики держави-члена ЄС, третіх країн: джерела викидів парникових газів (підприємства); тип економічного зростання; соціальний розвиток і подолання бідності; біорізноманіття та екосистемні послуги; стійкість до зміни клімату [155].

За результатами аналізу справ Суду ЄС, встановлено, що найбільш ефективним, постійно діючим інструментом формування інституційно-правової моделі діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики Європейського Союзу стали рішення Суду ЄС, особливо ті, де однією із сторін (позивачем, відповідачем чи третьою стороною) була екологічна громадська організація.

У сфері охорони природи законодавство ЄС зосереджено в основному у двох директивах: про захист птахів (2009/147/ЄС) та природних оселищ існування видів фауни та флори (92/43/ЄЕС). Тексти обох були інтерпретовані Судом ЄС, і таким чином вибудували цілу систему додаткових інструментів для формування, під час судового процесу, офіційної аргументації захисту навколишнього природного середовища. Навіть за умови, коли держави-члени та Європейська Комісія не погоджуються з тим, що було визначено достатньо територій з спеціальним охоронюваними середовищами існування, Суд ЄС приймає до розгляду докази екологічної громадської організації, наприклад Міжнародної ради охорони птахів, яка стверджує, що виділених охоронюваних територій недостатньо [127].

Зі збільшенням обсягу екологічних директив і нормативних актів Європейська Комісія на початку цього століття ідентифікувала серйозну проблему з імплементацією екологічного законодавства та подальшого правозастосування на рівні держав-членів. Зміни в Договорах і зміни, спричинені рішеннями Суду Європейського Союзу, мали на меті змусити держави-члени краще впроваджувати екологічні асquis. Зрештою, справа Франкович створила можливість притягнення держав-членів до відповідальності за шкоду,

спричинену невиконанням Директив [118]. Це, та інші рішення Суду ЄС, стали потужним інструментом для діяльності екологічних громадських організацій. Прецедентне право поклало на держави-члени обов'язок ефективного застосування національного законодавства, яке вміщує екологічні норми Директив [119, с. 163-170].

У частині правил доступу до правосуддя з екологічних питань, які адресовані державам-членам, ЄС обмежився ухваленням деяких галузевих екологічних директив, які містять мінімальні положення щодо доступу до правосуддя. В основному в правилах було відтворено положення Орхуської Конвенції, норми якої загалом обмежуються доступом до екологічної інформації, інтегрованим контролем забруднення та оцінкою впливу на навколишнє середовище, що передбачає участь громадськості щодо складання певних планів і програм, які стосуються навколишнього природного середовища та доступу до правосуддя.

Екологічні громадські організації вважали, що ані Лісабонська угода, ані імплементація Орхуської Конвенції не створили достатньо відкритий механізм для забезпечення права доступу до Суду ЄС сторін, які представляють/захищають суспільні інтереси. 14 екологічних громадських організацій стверджували, що наявних можливостей недостатньо для забезпечення доступу до правосуддя, для захисту навколишнього природного середовища, хоча й існувало чітке зобов'язання ЄС розглянути таку можливість [120]. Більше того, на передлісабонському етапі стало зрозуміло, що ЄС не надав достатньої підтримки сторонам, що займаються суспільними інтересами, користуючись положеннями Орхуської Конвенції [121]. На другому етапі обмін інформацією між ЄС та екологічними громадськими організаціями став більш активним, однак екологічні громадські організації зазначили, що якісні зміни не відбулися [122].

Відповідно до рішення Суду ЄС у справі C-673/13P (Commission v Stichting Greenpeace Nederland and PAN Europe) Європейська Комісія проти Greenpeace Nederland та Pesticide Action Network Europe [123], в якому уточнюється зміст та обсяг інформації, що стосується «викидів у навколишнє середовище». При цьому, відповідно до рішення, якщо розкриття інформації про навколишнє природне середовище установою ЄС підриває комерційні інтереси, установа має право відмовити в доступі до неї. Для упередження подібного рішення, громадській організації важливо надати докази, які б підтверджували, що розкриття інформації «стосується викидів у навколишнє середовище». Таким чином, в рамках нашого дослідження, справа Greenpeace Nederland, важлива з огляду на вивчення самого процесу розгляду справи, де велика кількість європейських та американських лобістів втрутилася у справу, фактично усвідомлюючи, що означена презумпція «інформація стосується викидів у навколишнє середовище» потенційно ставить під загрозу здатність захищати комерційно конфіденційну інформацію та створює потужну правову основу для участі екологічних громадських організацій в подібних справах [124, с. 177].

В іншій справі Case C-157/96 (Agriculture - Animal health - Emergency measures against bovine spongiform encephalopathy) Суд ЄС підтвердив, що виконання екологічного законодавства ЄС повинно бути інтегровано в інші політики ЄС [125]. Суд ЄС дотримувався подібної позиції в іншому рішенні 2008 р. у справі C-188/07 (Commune de Mesquer v Total France SA and Total International Ltd.), де внаслідок аварії танкера біля французького узбережжя було забруднено значні частини берегової лінії. Французький муніципалітет попросив компенсацію від нафтової компанії Total. Однак, компанія, посилаючись на контракт, виключила всю свою відповідальність за будь-які збитки та стверджувала в Суді ЄС, що перевізник палива повинен нести відповідальність в повному обсязі. Суд ЄС встановив, що вуглеводні, які вилилися в море та забруднили узбережжя держави-члена ЄС, дійсно є відходами. Якщо виробник

палива своєю поведінкою сприяв ризику забруднення, спричиненого корабельною аварією, то, згідно з принципом «забруднювач платить», несе відповідальність за шкоду, завдану муніципалітету [126].

В інших прикладах Суд ЄС вирішував чи держави-члени або ЄС несуть відповідальність за вирішення екологічних проблем. В даному випадку визначення розподілу відповідальностей є особливо важливим для положень, пов'язаних із сертифікацією продуктів, оскільки передбачено вільний обіг продукції в межах ЄС. Наприклад, у справі Case C-155/91 (Commission of the European Communities v Council of the European Communities) Суд ЄС визначав, чи має торгівля відходами відповідати положенням вільної торгівлі чи положенням про захист навколишнього середовища, та вирішив, що мають застосовуватися екологічні положення [128]. У контрактах, положення про викиди в повітря від автомобілів вважаються такими, що впливають на вільну торгівлю, тому держава-член ЄС, як правило, не могла відхилитися від загальноєвропейських стандартів, які були встановлені у справі C-405/07 (P. Kingdom of the Netherlands v Commission of the European Communities) [129].

Держави-члени та ЄС довго обговорювали, чи може ЄС прийняти положення щодо захисту навколишнього природного середовища через кримінальне право. Зрештою, Суд ЄС у справі C-176/03 (Commission of the European Communities v Council of the European Union) вирішив, що ЄС має право приймати такі правила [130]. Однак, у іншому рішенні Суд ЄС по справі C-440/05 (Commission of the European Communities v Council of the European Union. Action for annulment - Articles 31(1)(e) EU, 34 EU and 47 EU - Framework Decision 2005/667/JHA - Enforcement of the law against ship-source pollution - Criminal penalties - Community competence - Legal basis - Article 80(2)) без будь-яких пояснень встановив, що тип і рівень кримінальних покарань є відповідальністю держав-членів [131].

Інша справа C-673/13 (P. Commission v Greenpeace Nederland and Pesticide Action Network Europe,) стосувалася запиту до Європейської Комісії двох громадських організацій щодо документів на дозвіл розміщення на ринку пестицидів. Європейська Комісія частково відхилила запит на тій підставі, що розкриття інформації завдасть шкоди комерційним інтересам відповідних компаній. Крім того, не було виявлено переважного суспільного інтересу в розкритті такої інформації, тому у доступі було відмовлено. У даному рішенні Суд ЄС постановив, що термін «викиди в навколишнє середовище» не можна тлумачити обмежувально або обмежувати лише викидами промислових установок, як попередньо визначала Європейська Комісія. Таким чином, у зв'язку зі справою Greenpeace, на думку Суду ЄС, інформація у доступі до якої громадській організації попередньо було відмовлено в доступі, підпадає під термін «викиди в середовище». Відзначається, що Суд ЄС у цій справі застосував досить функціональний підхід до суперечливих питань, адже уточнення обсягу «викиди в навколишнє середовище» було інноваційним і, безумовно, корисним для діяльності громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики ЄС та третіх країн, з якими підписані Угоди про асоціацію. Фактично означеним рішенням було забезпечене ефективне застосування концепції в обмеженні комерційних інтересів та захисту навколишнього природного середовища, забезпечення добробуту людини [132, с. 51-62].

Одночасно, окремі рішення Суду ЄС обмежували права громадськості на екологічну інформацію. Прикладом цього є об'єднані справи C-514/11P і C-605/11P, LPN і Фінляндія проти Європейської Комісії, де громадська організація LPN поскаржилася Європейській Комісії на те, що проект будівництва дамби в Португалії порушує Директиву Ради 92/43/ЄЕС щодо збереження природних середовищ існування та дикої фауни та флори [133]. На цій підставі між Європейською Комісією та Португалією було розпочато процедуру порушення судової справи. Пізніше громадська організація LPN звернулася до Європейської

Комісії з проханням отримати доступ до деякої інформації, отриманої в ході процедури розгляду судової справи. Однак, заявка була відхилена на тій підставі, що запитувана екологічна інформація стосувалася мети «розслідування». Суд ЄС підтримав рішення Європейської Комісії про відмову в доступі до запитуваної інформації.

Мар'ян Пітерс і Маріоліна Еліантоніо досліджували взаємозв'язок між діяльністю громадських організацій та впливом, або його відсутністю, на розвиток європейської екологічної політики з моменту імплементації положень Орхуської Конвенції в ЄС, та відзначили лише чотири справи щодо участі громадських організацій в екологічних справах [134, с. 143].

По-перше, у справі Крізана (Case C-416/10 Jozef Krizan and Others v Slovenska inspekcia zivotnega prostredia) Суд ЄС визнав важливість застосування положень Орхуської Конвенції як підстави для тлумачення положень законодавства ЄС, які спрямовані на її імплементацію та зазначив, що положення Директиви про комплексне запобігання та контроль забруднення в частині участі громадськості, громадських організацій повинні бути узгоджені з національним законодавством [135]. Подібним чином, в справі Lesoochranarske zoskupenie VLK v Obvodny urad Trecin (Case C-243/15 Lesoochranarske zoskupenie VLK v Obvodny urad Trecin), щоб встановити правила участі громадських організацій відповідно до Директиви про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни, Суд ЄС постановив, що, хоча і зазначено, що означене питання регулюється національним законодавством відповідної сторони, цю позовну заяву слід розуміти як таку, що стосується виключно осіб зазначених у справі [136]. Суть справи C-664/15 (Protect Nature-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation v Bezirkshauptmannschaft Gmünd) зосереджена на доступі до правосуддя громадських організацій, оскільки згідно з австрійським законодавством лише фізичні та юридичні особи, які є сторонами адміністративної процедури, можуть подати позов до суду, щоб вимагати захисту

порушених прав [137]. На противагу цьому, існують також додаткові Директиви, що стосуються забезпечення участі громадських організацій в процесі складання планів і програм, що стосуються навколишнього природного середовища [138, с.17-25].

В окремих справах процедура порушення закрита для сторонніх осіб, і лише держава-член і Європейська Комісія визнаються сторонами судового процесу. Закритий характер процедури порушення не сприймається екологічними громадськими організаціями, які прагнуть забезпечити дотримання екологічного законодавства або отримати доступ до конфіденційної інформації, якою володіє Європейська Комісія, щодо держав-членів, які порушують законодавство ЄС. Через участь в судових справах Суду ЄС громадські організації забезпечили цінну правову основу для подальшої діяльності щодо захисту навколишнього природного середовища. Крім вже вище досліджених судових справ, додатково можна навести приклад: Європейська Комісія не має права посилатися на існуючий виняток щодо закритого доступу до документів, якщо проводить дослідження, які мають на меті оцінити стан дотримання державами-членами зобов'язань, визначених законодавством ЄС (Case C-612/13 P ClientEarth v Commission) [141].

Правове регулювання участі громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС можна відобразити через значення процесів, механізмів, учасників та відповідних критеріїв [Табл. 2.1].

Процес	Механізм	Учасники	Критерії
Транспонування, (формальні результати)/ апроксимація	Юридичні та бюрократичні заходи для перенесення	Законодавці/Парламент Групи інтересів, Адміністрація	Своєчасність Повнота Раціональна апроксимація

	норм законодавства ЄС у національну законодавчу площину, судову та адміністративну систему		в нормативний контекст
Адміністративне впровадження (практичні результати)	Національна практика застосування норм Нормативні стилі, Організаційно- адміністративні структури	Національні та субнаціональні адміністративні одиниці агентства Державні службовці	Правильне застосування та виконання приписів законодавств а Моніторинг і виконання
Практичне застосування (практичні результати)	Поведінкова зміна національних, субнаціональни х акторів	Постачальники послуг Економічні актори Громадяни	Відповідність очікуваним результати

Табл. 2.1 Правове регулювання участі громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС [142], [143], [144].

Розробка належної нормативно-правової бази, та її подальше вдосконалення зменшує невпевненість інвесторів, а також зменшує, пов'язані з кліматичною політикою, фінансові ризики [152].

Водночас, встановлено, що значний вплив на трансформацію інституційно-правової моделі участі громадських організацій було здійснено через сприяння перенаправленню потоків капіталу на інвестиції, що підтримують стійкий розвиток або цілі екологічної/кліматичної політики [11]. Одним із прикладів є Мережа з озеленення фінансової системи - це коаліція центральних банків і наглядових органів, яка була створена в 2017 році вісьмома установами і зросла до 100 членів. Метою Мережі з озеленення фінансової системи, зокрема, визначено посилення внеску фінансових систем для досягнення довгострокових цілей кліматичної політики шляхом покращення управління ризиками та мобілізації капіталу для екологічних і низьковуглецевих інвестицій [146].

Іншим прикладом є діяльність Центру зелених фінансів та інвестицій, який був заснований Організацією економічного співробітництва та розвитку у 2016 році. Центр спрямований на розробку ефективних інструментів для зеленого фінансування переходу до економіки з низьким рівнем викидів, стійкої до змін клімату та яка спроможна досягти інших екологічних цілей. Фактично створює міжнародну платформу для аналізу політики, джерел інвестування, фокусуючись на інвестиціях в інфраструктуру [147].

Після фінансового краху 2008 року ЄС ухвалив свою «Стратегію 2020» у 2010 році, яка містила певні вказівки щодо досягнення більш екологічного зростання через використання дорожньої карти з цільовими показниками скорочення викидів [148]. Принцип інтеграції міститься і в концепції циркулярної економіки яку просувала Європейська Комісія в 2015 році як модель виробництва та споживання [149]. Ця концепція була поширена на всю економічну систему та застосована в «Дорожній карті 2050: безвуглецева економіка» [150], яка має бути розроблена шляхом перегляду регуляторних

мезанізмів в таких секторах, як: ринок викидів, транспорт, відновлювані джерела енергії та енергоефективність. Передбачається, що внесені зміни мають сприяти переходу до нейтральної до змін клімату в економіки, що є ключовим для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності економіки ЄС [151]. Європейською Комісією для розробки цілей цієї циклічної, вуглецево-нейтральної моделі на період 2019-2024 років, було прийнято Європейський Зелений Курс (ЄЗК).

Тим часом у Плані дій ЄС щодо сталого фінансування підкреслено ключову роль приватного фінансування та залучення ринків капіталу для узгодження інвестицій із сталим розвитком. Зокрема, наголошено на необхідності впровадження таких фінансових інструментів як «зелені облігації», в рамках перегляду вимог до банківських капіталів, які б сприяли «зеленому» кредитуванню (СОМ/2018/097 final) [78]. У цьому контексті фінансування сталого розвитку визначається як «фінансування для підтримки економічного зростання, яке одночасно зменшує тиск на навколишнє природне середовище та враховує соціальні та управлінські аспекти життя» спрямовуючи приватні інвестиції для підтримки фінансування ЄЗК, тобто переходу до кліматично нейтральної, стійкої до клімату, ресурсоефективної та справедливої економіки [1].

Досліджуючи Регламент таксономії, було встановлено шість екологічних цілей, які можуть стати основою для діяльності громадської організації: пом'якшення наслідків зміни клімату, адаптація до зміни клімату, стале використання та захист водних і морських ресурсів, перехід до циркулярної економіки, запобігання та контроль забруднення, захист та відновлення біорізноманіття та екосистеми. При цьому, таксономія визнає «екологічно сталим» ті види економічної діяльності, які роблять значний внесок принаймні в одну з кліматичних і екологічних цілей ЄС. Згідно з аналізом Global Sustainable Investment Alliance (організація, яка сприяє сталим інвестиціям через низку

регіональних філій) обсяг глобальних зелених інвестицій досяг щонайменше 30,7 трлн. доларів США у 2018 році із зростанням на 34% за два роки [153].

Водночас, Європейська Комісія планує внести законодавчу пропозицію щодо реформування фіскальних правил ЄС, щоб дати більше свободи дій і часу державам-членам із боргом понад 60% ВВП для скорочення боргу та дефіциту витрат, що в свою чергу вплине на імплементацію зелених рішень. У відповідь на це, коаліція громадських організацій: CAN Europe, Європейське екологічне бюро, Європейська конфедерація профспілок, Європейський молодіжний форум, Finance Watch, New Economics Foundation та Social Platform виступили із спільною заявою, листом в якому закликають Європейську Комісію не запроваджувати повторно так звані «загальні гарантії та кількісні показники», які б накладали нові стримуючі важелі на державні витрати держав-членів ЄС. Оскільки останні пропозиції передбачають нове зобов'язання для країн з боргом понад 60% їхнього ВВП щорічно скорочувати свій борг однаковими темпами з початку реформування фіскальної системи. За умови, якщо ці пропозиції будуть інтегровані в майбутню законодавчу ініціативу Європейської Комісії, вони ще більше зменшать фіскальний простір для державних інвестицій. Одночасно існує потреба у значному збільшенні державних інвестицій для досягнення справедливого та екологічного переходу. Пропозиції жорсткої економії для кількох держав-членів, чії економіки вже були зруйновані масовими скороченнями державних видатків ще в 2008-2010 роках, завадили урядам інвестувати у свою економіку, що в свою чергу призвело до економічних розладів і збільшення розбіжностей в економічних показниках по всій Європі. Жорстка економія вплинула на всю Європу, держави-члени ЄС стали менш стресостійким через низку причин: від пандемії до змін цін на викопне паливо. Отже, передбачається, що пом'якшення правил державної допомоги не принесе однакової користь усім державам-членам ЄС, а вибірково створить більше фіскального простору для обраних держав. Таким чином, розбіжності в

економічних показниках між країнами ЄС, ймовірно, зростатимуть і далі. Аналізуючи вищевикладене, громадські організації-підписанти звернення виступають за єдині можливості для всіх держав-членів без виключення мати змогу масштабно інвестувати в «зелений» і справедливий перехід, щоб забезпечити сталий розвиток економік і суспільств. Громадськими організаціями спільно було напрацьовано та направлено звернення до Європейської комісії, Європейського Парламенту і Ради ЄС для запобігання введенню довільних обмежувальних фіскальних правил, які фактично перешкоджають прогресу в досягненні узгоджених кліматичних, соціальних та економічних цілей ЄС [154].

За результатами проведення аналізу досліджень Хафнера щодо бар'єрів для усунення розриву в запровадженні «зелених» інвестицій у відновлювану енергетику [156], можемо зробити висновок, що відсутність довгострокової стратегії щодо зміни клімату та стабільної політики реалізації положень стратегії є однією з перешкод до становлення конкурентно-спроможної інституційно правової моделі участі громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики із врахуванням принципів сталого розвитку.

Отже, впродовж проведення дослідження нами було встановлено, що на сьогоднішній день, рішення Суду ЄС та фінансова складова політики ЄС мають ключовий вплив на визначення інституційно-правової моделі регулювання участі громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики і не має стабільної структури. Будучи незалежним від держав-членів, інституцій ЄС, суб'єктом екологічної політики громадська організація визначає власну інституційно-правову модель виходячі із успішності досягнення поставлених проектних цілей, виконання завдань. Так, на противагу рішенню Європейської Комісії, що термін «викиди у навколишнє середовище» можна обмежувати Суд ЄС постановив – не можна, і таким чином було забезпечено подальше ефективне застосування іншими громадськими організаціями концепції в обмеженні комерційних інтересів та захисту навколишнього природного середовища,

забезпечення добробуту людини. Однак, коли постало питання хто несе відповідальність прийняття положень щодо захисту навколишнього природного середовища через кримінальне право, то в одній з справ Суд ЄС визначив відповідальним ЄС, а вдругій – держав-членів. Також, встановлено, що значний вплив на трансформацію інституційно-правової моделі участі громадських організацій було здійснено через сприяння перенаправленню потоків капіталу на інвестиції, що підтримують стійкий розвиток або цілі екологічної/кліматичної політики. Ідентифіковано коаліцію європейських громадських організацій проти законодавчої пропозиції щодо реформування фіскальних правил ЄС для надання більшої свободи дій і часу державам-членам із боргом понад 60% ВВП для скорочення боргу та дефіциту витрат. Враховуючи означене, визначено дослідити форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС.

2.3. Форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування й реалізації екологічної політики

Громадська думка в ЄС відіграє, мабуть, меншу роль порівняно з офіційною позицією кожного з держав-членів та інших демократичних країн. На це є дві причини [157, с.73-93]: Перша причина полягає в тому, що ті, хто приймає рішення в ЄС, менше залежать від громадської думки, ніж національні політики. На відміну від урядів у президентській чи парламентській системах, Європейська Комісія не «обирається» ні прямо, ні опосередковано. Міністри в Раді Міністрів (і глави урядів у Європейській Раді) відповідають перед своїми парламентами та виборцями, однак дуже важко притягнути окремих учасників держав-членів до відповідальності за прийняті рішення. Європейський Парламент обирається прямим голосуванням, але дослідження поведінки при голосуванні показують, що європейські вибори опікуються національними питаннями, а не європейськими [158, с.167-181]. Це означає, що особам, які приймають рішення в ЄС, не потрібно бути настільки уважними до громадської думки, як

вітчизняним політикам. По-друге, на рівні ЄС важче мобілізувати громадську думку, ніж у межах однієї держави-члена. Важко мобілізувати громадську думку в усіх державах-членах одночасно, тому що публічна сфера ЄС дуже фрагментована, а медіасистеми організовані за різними національними принципами. Політика щодо зміни клімату була прикладом виключної транскордонної громадської мобілізації, але навіть тоді суспільні настрої не були однаково сильними в усіх державах-членах ЄС.

За словами Хенріка Єпсена, представники громадянського суспільства зазвичай не мають місця за столом з тими, хто приймає рішення під час політичних переговорів. Часто вони присутні як офіційні спостерігачі; працюють, щоб інформувати та впливати на переговори, активно спостерігають та обмінюються ідеями та інформацією, забезпечуючи інформаційний канал для зацікавлених сторін [189, с.247].

Ми можемо припустити, що інституційна структура ЄС і особливо розподіл повноважень, відповідальності, разом із кількома рівнями управління (вищий, суб- та національний), мають сильний вплив на організаційну структуру громадських організацій в процесі взаємодії з інституціями ЄС. Виходячи з вищевикладеного ми допускаємо, що екологічні громадські організації в основі своєї діяльності повинні бути внутрішньо демократично структурованими та добре організованими, мати юридично оформлений членський статус, мати стабільні фінансові ресурси для здійснення статутної діяльності та забезпечувати підзвітність і прозорість у своїй діяльності.

На сьогоднішній день, екологічні громадські організації залучаються до кліматичних переговорів використовуючи різні форми взаємодії, які можна розрізнити як: активіст, радник, спостерігач, легітиматор, виконавець/моніторинг та гібридний вид. Розглянемо кожну з них в розрізі нашого дисертаційного дослідження.

Громадська організація - Активіст. Екологічні громадські організації можуть брати участь у процесі переговорів щодо політики зміни клімату як активісти. Отримавши статус спостерігача - здійснювати активне адвокатування під час переговорів усередині зустрічі. Залишаючись поза інституційним середовищем - проводити протести за межами місця проведення переговорів, офіційних зустрічей. У рамках офіційного міжнародного заходу громадські організації-активісти презентують свої інтереси представникам урядів і міжнародних інституцій, чинячи тиск на учасників переговорів, уряди та цільові групи, включаючи представників промисловості. При цьому використовують виступи з презентацією доказів, офіційні листи протесту [159]. Водночас, за словами Ньюелла, контактування з дипломатами на міжнародних зустрічах ефективні лише за попередньо сформованої підтримки суспільної думки [160].

Громадська організація - Радник. Громадська організація з власною сильною експертною базою може брати участь у кліматичних переговорах в якості радника. Тісно співпрацюють з учасниками переговорів і державними службовцями, а також дають рекомендації з правових, наукових і технічних питань [161, с.54-75]. Зазначається, що за рахунок експертності членів громадських організацій, означений вид громадських організацій може «врівноважити промислове лобі, тісно співпрацювати з урядовцями та взяти на себе нову відповідальність за впровадження пропонованих рекомендацій щодо варіантів реалізації окремих компонентів екологічної політики на практиці» [162, с.28]. Залучення екологічних громадських організацій в якості радників не обмежується наданням порад державним службовцям, але також може бути спрямоване на консультування інших громадських організацій, так і мережування громадських організацій із внутрішнім поділом сфер експертності. Водночас така діяльність не впливає на результат політичних переговорів у короткостроковій перспективі, але може вплинути на довгострокові плани формування та реалізації екологічної політики, особливо на етапі напрацювання

порядку денного [163, с.569-592]. Деякі консультативні громадські організації «кваліфіковані як інтелектуальні лідери в переговорах саме завдяки їхній здатності формулювати можливе вирішення проблеми інноваційним, конструктивним способом» [164, с.54-75]. Крім того, зазначається, що громадські організації зазвичай мають кращі технічні знання, ніж представники окремих урядів, і, таким чином, можуть допомогти в роз'ясненні сутності проблеми на етапі її ідентифікування [165, с.231].

Громадська організація - Дослідник. Сприяння прозорості формування, реалізації екологічної політики та спостереження за процесом урядових, міждержавних переговорів залишається головною частиною процесу взаємодії громадської організації з інституціями ЄС, третіми країнами. Наприклад, Фішер описує процес, коли міжнародні громадські організації презентують власні інтереси представникам урядів і міжнародних інституцій під час проведення конференцій та звітують про хід зустрічей перед своїми членами [159]. Спостерігаючи за переговорами, громадські організації можуть отримати інформацію, необхідну їм для подальшого спостереження за переговорним процесом, моніторингу позицій урядів, формування власної позиції та звітування перед своїми членами [166, с. 217]. Однак, така діяльність із спостереженням не завжди вітається учасниками переговорів, адже громадські організації можуть перешкоджати учасникам переговорів говорити вільно, а також змінювати позицію щодо питань, які входять до порядку денного. Коли переговори переходять у закриту сесію, де громадські організації не можуть спостерігати за переговорами, громадські організації стають «активістами» або «дослідниками» і повертаються до традиційної «коридорної дипломатії», розповсюджуючи власні розробки аналітичні документи під час перерв сесій.

Громадська організація - Легітиматор. Громадські організації виконують важливі епістеміологічні та легітимативні функції у формуванні міжнародних режимів [167, с.13]. Особливо щодо питань, пов'язаних зі сталим розвитком,

більша прозорість і участь громадських організацій у процесі прийняття рішень можуть створити основу для більшої відповідальності зацікавлених сторін і подальшої підзвітності уряду [165, с. 231].

Також, виокремлюють таку форму взаємодії як **гібридний режим** - унікальний спосіб взаємодії громадської організації в процесі прийняття рішень щодо зміни клімату, яка направлена на зміни механізмів глобального управління та сприянню ширшій участі громадської організації як на урядовому, так і на неурядовому рівнях. Для опису функції гібридного режиму Н.Кані пропонує розглянути випадок гібридного режиму громадської організації Данії. Громадська організація – активіст, залежно від ситуації, може виконувати роль спостерігача, і одночасно бути громадською організацією, яка працює як радник. Одна громадська організація може працювати в декількох режимах взаємодії навіть протягом короткострокового періоду. Окремі члени урядових делегацій на кліматичних переговорах першочергово позиціонують себе членами громадських організацій [168, с. 180-181].

Досліджуючи питання взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС розглянемо конкретно взяті організації, їх повноваження, цілі, результати. Таким чином кліматична дипломатія Ради ЄС визначає наступні напрямки [171, 172]: Комплексна проблема зміни клімату як загроза людству, міжнародній стабільності та безпеці, а отже означена проблематика повинна бути інтегрована у політики щодо оборони та безпеки, торгівлі, фінансів; Паризька угода – центральний елемент міжнародної системи кліматичного врядування; ЄС заохочуватиме та підтримуватиме низьковуглецевий розвиток третіх країн; Перехід на відновлювальні джерела енергії – невід’ємна частина шляху до кліматичної нейтральності.

Особливу роль у глобальних зусиллях у сфері зміни клімату має співпраця з країнами G7 та G20 (найбільшими емітентами парникових газів). Отже, громадські організації в налагодженні взаємодії з інституціями, визначених

держав, можуть за основу своєї діяльності взяти означені Радою ЄС цілі та брати участь в переговорах між установами щодо законодавчих ініціатив, які зазвичай мають форму тристоронніх зустрічей між Європейським Парламентом, Радою ЄС та Європейською комісією. Передбачається, що результатом подібних зустрічей, щонайменше вважається досягнення попередньої згоди щодо тексту законодавчого, підзаконного нормативно-правового акту. При цьому, роль Європейської Комісії полягає в тому, щоб залучати до обговорення громадські організації, діяти як посередник між інституціями ЄС та громадянським суспільством [173]. Раніше подібні консультаційні зустрічі вважалися неефективними, однак з часом перетворилися на детальні та, мабуть, стали більш ефективними в обговоренні статусу пріоритетності спільно узгоджених політичних пріоритетів [174, с. 194].

Європейська Комісія робить огляд альтернативних політичних рішень для певної політичної проблеми та визначення потенційних коротко- та довгострокових витрат і вигод шляхом оцінки економічних, екологічних і соціальних наслідків кожного рішення. Також, Європейська Комісія може використовувати наглядову функцію [176, с.3-15].

Одним із форм взаємодії забезпечення спільної позиції є так звана Робоча група з міжнародних екологічних питань (Working Party on International Environment Issues). Ця робоча група є формально одним із допоміжних органів Ради ЄС [145] і відповідає за узгодження позиції ЄС практично з усіх міжнародних екологічних питань, включаючи зміну клімату та роботу міжнародних установ (ООН в цілому, ЮНЕП, СЕК ООН). Робоча група на практиці працює у форматі тематичних підгруп (клімат, біорізноманіття, та ін.).

Визначаючи можливості для взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС важливо дослідити структуру Європейської Комісії, зокрема її головний екологічний підрозділ – Генеральний директорат з навколишнього середовища, який на постійній основі комунікує з Генеральним директоратом з

питань клімату та Генеральним директором з енергетики. Генеральний директорат з питань клімату було створено в лютому 2000 року, та покладено ряд завдань, зокрема: ведення міжнародних переговорів з питань клімату; допомога ЄС адаптуватися до наслідків зміни клімату та досягти цілей скорочення викидів до 2050 року.

У той же час, науковцями відзначається, що маючи досить обмежені людські ресурси, ефективність діяльності Генерального директорату з навколишнього середовища була знижена через практику найму персоналу, спеціалістів з технічними знаннями, які підготували величезну кількість законодавчих ініціатив за дуже короткий період часу, але оформлення їх напрацювань не відповідало законотворчим традиціям ЄС. Причиною цього стала відсутність розуміння законотворчої процедури ЄС. Отримані результати були досягнуті ціною слабкої горизонтальної координації з іншими Генеральними директоратами та зовнішніми зацікавленими сторонами [177, с.71-78].

В рамках нашого дисертаційного дослідження, описаний досвід залучення вузькопрофільних експертів на роботу інституцій ЄС свідчить про те, що представникам громадських організацій недостатньо вболівати за стан навколишнього середовища, але необхідно бути кваліфікованими експертами в обраній сфері та розумітися на процесуальній стороні адвокатування покращення екологічної політики ЄС. Крім того, визначено, що постійні представники, які працюють і живуть у Брюсселі протягом кількох років, отримують глибокі знання про процес прийняття рішень в ЄС та погляди своїх колег з інших держав-членів [178, с.157-175].

Досліджено взаємодію громадських організацій та Європейського екологічного агентства, яке підрахувало, що для забезпечення кліматично нейтральної політики Європейського Союзу до 2050 року швидкість декарбонізації має збільшитися в п'ять разів. Подібна нагальність і масштаби пов'язана із втратою біорізноманіття, забрудненням і виснаженням ресурсів, а

отже необхідні більш масштабні системні зміни за участі усіх політичних акторів. Загалом, це відповідає Цілям сталого розвитку, які закликають до «стійкого, інклюзивного та сталого економічного зростання», вказуючи, що ВВП має зростати в усіх країнах. Водночас, у доповіді «Відокремлення розвінчано: докази та аргументи проти зеленого зростання як єдиної стратегії сталого розвитку» [179] надано переконливі докази, які ставлять під сумнів стратегію проведення масштабних змін та забезпечення економічного зростання. Варто враховувати, що попередні досягнення в сфері енергоефективності були компенсовані так званім «ефектами відскоку», тобто збільшенням споживання в одній сфері, яке стало можливим завдяки економії в іншій. В масштабі країн це може означати, що добробут однієї країни буде вибудовуватися за рахунок іншої [180]. Одним із завдань Європейського агентства є збір екологічних даних серед держав-членів, шляхом координації мережі постачальників інформації, якими є такі національні дослідницькі центри як «Європейська мережа інформації та спостереження за навколишнім середовищем». В процесі збору та обробки даних взаємодіють 1000 експертів і 350 національних установ [181, с.881-901].

Окремою формою взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС визначено ведення спеціальної дипломатії ЄС щодо зміни клімату. Вчені виокремлюють певні особливості такої взаємодії, які персоналізують дипломатію ЄС щодо біорізноманіття [182, с.40]. Так, Європейська служба зовнішніх справ (European External Action Service) має власний інструмент екологічної дипломатії: так звану Мережу зеленої дипломатії (Green Diplomacy Network), створену у 2003 році для координації дипломатичних зусиль ЄС та держав-членів щодо налагодження партнерських відносин у дослідженні складових екологічної політики [183].

Для забезпечення об'єктивного дослідження форм взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС нами було досліджено результати взаємодії Суду ЄС з громадськими організаціями, який, зокрема, може констатувати, що держава-

член, про яку йде мова у справі, може бути визнана такою, що порушила свої зобов'язання згідно з екологічним законодавством ЄС. В свою чергу Європейська Комісія може розпочати подальше провадження, долучаючи до справи підготовлені лист-заявку, повідомлення та обґрунтовану думку щодо не вжиття державою-членом необхідних заходів для виконання рішення Суду ЄС з вимогою накладити фінансову санкцію [184]. Отже, в даному випадку за результатами взаємодії громадських організацій, Суду ЄС та Європейської Комісії можна визначити причинно-наслідковий зв'язок не вжиття державою-членом необхідних екологічних заходів.

Водночас, за результатами аналізу попередніх досліджень, відсутня конкретна статистика щодо екологічних справ, які розглядаються Судом ЄС. Визначено ряд справи, що по своїй сутності стосуються екологічних Директив або нормативно-правових актів екологічної політики, однак класифікуються за іншою номенклатурою. Наприклад, участь Європейського Парламенту або держав-членів ЄС, зацікавлених сторін, учасників судового процесу розглядатимуть під заголовком «щодо доступу до екологічної інформації». При цьому справи щодо екологічної державної допомоги взагалі будуть віднесені до розділу «справи про конкуренцію». Таким чином, ідентифіковано взаємодію різних політичних акторів, які мають спільні інтереси в рамках екологічної політики, однак, з різних причин, прагнуть зазначати іншу сферу для розгляду справи в Суді ЄС. Подібні маніпуляції стають перешкодою для ідентифікування реальних взаємозв'язків між зацікавленими сторонами формування та реалізації екологічної політики ЄС.

Людвіг Кремер надає власну статистику з 1976 року досліджуючи всі екологічні справи, окремі з яких не можливо чітко класифікувати. Відповідно до проаналізованих статистичних даних за період з 1976 року до кінця 2019 року, Суд ЄС виніс майже 1200 рішень, які стосувались екологічних питань. Понад 580 із цих справ було передано до Суду Європейською Комісією, яка вжила заходів

проти держави-члена через наступні причини: не було транспоновано екологічне законодавство ЄС у національне законодавство; не належним чином транспоновано законодавство ЄС про охорону навколишнього природного середовища; за неналежне впровадження законодавства ЄС про навколишнє природне середовище. Решта справ, були попередніми рішеннями у справах, поданих національними судами – 311 справ за позовами приватних осіб, екологічних організацій або компаній – 268 справ.

Лише в одному випадку держава-член подала позов проти іншої держави-члена за невиконання своїх зобов'язань згідно з екологічним правом ЄС – Case C-591/17, Австрія проти Німеччини, коли Німеччина запровадила плату за використання інфраструктури для легкових автомобілів, але звільнила транспортні засоби, які зареєстровані в Німеччині від сплати податку на транспортні засоби. Суд ЄС визнав це дискримінацією іноземців. За результатами аналізу судових справ пропонуємо класифікувати форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС також за тематикою досліджених судових справ: щодо утилізації відходів– 229 справ; щодо природоохоронної діяльності – 187 справ; щодо харчових продуктів – 184 справи; щодо управління водними ресурсами – 163 справи; щодо повітря та клімату – 128 справи. Враховуючи таку кількість судових справ деякі уряди держав-членів вважають за краще не накладати дуже суворі екологічні зобов'язання на суб'єктів господарювання, щоб сприяти економічному зростанню, хоча і за рахунок довкілля. Однак, за умови надання ґрунтовних доказів, Суд ЄС зазвичай тлумачив екологічне право ЄС на користь позивача [185].

Водночас, якщо суб'єкти господарювання вважають, що законодавчий чи адміністративний захід створює перешкоди для вільної торгівлі в межах ЄС, то подають позови до національних судів або Суду ЄС. Екологічні громадські організації чи громадяни не мають такої ж можливості, навіть якщо вважають, що відбувається забруднення або іншим чином завдається шкода навколишньому

природному середовищу [186]. Також, важливо відзначити, що заходи вживаються проти відповідної держави-члена, а не проти забруднювача, що також вносить певний деструктив у налагодженні взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики. Особливо негативним аспектом, на наш погляд, є те, що весь судовий процес по «екологічним справам», зазвичай, займає від восьми до десяти років. За результатами проведеного аналізу ідентифікованих екологічних справ, рішень Суду ЄС встановлено, що бюрократична зарегульованість, часові витрати, проблема визначення дійсного відповідача (потенційного порушника) та відсутність комплексного (фазово-економічного) забезпечення участі громадських організацій в судових процесах з однієї сторони негативно впливає на налагодження взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики, з іншої – поштовхом до забезпечення власного внутрішнього та зовнішнього інституційного розвитку. Наприклад, наявна бюрократична зарегульованість стала однією з причин розвитку міжнародного руху «За екологічну справедливість», який прагне об'єднати місцевих екологічних активістів [187, с.731-755]. За участі громадських організацій було розроблено один з ефективних інструментів отримання комплексної інформації та фіксування масштабів екологічних конфліктів - Атлас екологічної справедливості, для пошуку глобальної бази даних екологічних конфліктів, в яких беруть участь усі види процесуальних учасників, від громадських організацій до фермерів [188]. Європейська громадянська ініціатива стала практичною формою взаємодії громадських організацій ЄС, в рамках якої було зареєстровано 71 кампанію. Однак, лише п'ятьом кампаніям вдалося зібрати необхідну кількість підписів. З цих п'яти кампаній не менше трьох стосувалися екологічних питань: перша, щодо заборони деяких пестицидів; друга - про заборону випробувань на тваринах у біомедичних і токсикологічних дослідженнях; третя, щодо запровадження права на чисту воду

та обмеження приватизації послуг водопостачання. Оскільки необхідно зібрати 1 млн. підписів принаймні в семи державах-членах ЄС, група, яка ініціює кампанію, повинна мати напрацьовані транснаціональні зв'язки та відмінну комунікацію. Відмітимо, що успішна кампанія зі збору підписів не означає, що ініціатива обов'язково буде підтримана, а проблема вирішена.

На нашу думку для вдосконалення взаємодії між громадськими організаціями та інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС та України варто застосовувати інструменти моделювання, під час якого, в якості змінних, для подальшого аналізу, можна включити різноманітних акторів екологічної політики та отримані екологічні дані для визначення короткострокових, довгострокових наслідків прийняття або не прийняття управлінських рішень на місцевому, загальнодержавному, міжнародному та рівні ЄС. Для управління екологічними даними, апробації моделей та обробки вихідних даних, включаючи розробки фігур, екологічні громадські організації можуть використовувати програмне забезпечення R та JAGS, яке має відкритий код (мову програмування, яка знаходиться у вільному доступі в мережі інтернет) і не потребує спеціальної математичної підготовки. Обидві програми громадські організації можуть завантажити безкоштовно: JAGS - керівництво з використання, <https://sourceforge.net/projects/mcmc-jags/> ; з ресурсу <https://www.r-project.org/> R – керівництво з використання. Окрім цього, можна також використовувати програмний пакет «jagsUI» та інші пакети інтерфейсу, такі як «gunjags», «R2jags», «rjags» або «dclone». Крім того, через використання веб-сторінки www.vogelwarte.ch/ipm можна знайти посилання на сторінку GitHub, яку підтримує один з розробників та надається повний код, відкритий для всіх бажаючих. Отже, громадські організації можуть завантажити код для інтерфейсу R, і отримати форму для заповнення власними різними змінними та після автоматичної обробки презентувати на робочих нарадах інституцій ЄС. Наприклад, для дослідження біорізноманіття європейські громадські організації

використовують найбільш фундаментальні моделі динаміки популяції, які базуються на індивідуальності [190, с.682-691] та презентують демографічні показники кожної особини на конкретно взятій території. Другий клас моделей популяційної динаміки включає дані як на індивідуальному рівні, так і на рівні популяції. Інформація про місцезнаходження особин зводиться до того, чи є вони частиною популяції чи ні. Ці моделі є відомими поетапно-структурованими або матричними популяційними моделями [191]. Третій клас моделей розглядає лише рівень населення і тому не включає жодних демографічних параметрів, які описують окремі процеси. Зміна кількості особин у популяції моделюється як функція темпу зростання популяції [192]. Наприклад, популяційні моделі містять такі параметри, як ймовірність виживання, продуктивність або швидкість зростання популяції [191].

Інтегрована популяційна модель — це окремий приклад інтегрованої моделі, яка зазвичай визначається спільною ймовірністю, що має спільний принаймні один параметр для окремих ймовірностей [194, с.227-237]. Ідею інтегрованої популяційної моделі зазвичай приписують Фурньє і Арчибальду [195, с. 1195-1207], які розробили модель рибальства для аналізу даних про вилов за віком, яка також дозволяє включати інші типи даних. Інтегрована популяційна модель – це складні статистичні моделі, зазвичай ієрархічні, моделі з кількома пов'язаними джерелами мінливості та невизначеності, що, на наш погляд, створює зручний інструмент для моделювання взаємозв'язку мінливостей в сфері публічного управління та адміністрування. Отже, застосування як українськими екологічними громадськими організаціями, так і екологічними громадськими організаціями ЄС вищеописаних типів моделювання допоможе отримати відповідь на численні питання, пов'язані з фундаментальним розумінням динаміки популяції, збереження та управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду.

Крім того, встановлено, що на сьогоднішній день доступні 54 інструменти моделювання енергетичної системи, які надають фахівцям-практикам, представникам громадських організацій та органам державної влади численні альтернативи для розвитку національної енергетичної системи. Науковцями визначено головні передумови поширення застосування інструментів моделювання: посилення міжгалузевої синергії; відкритий доступ для усіх зацікавлених користувачів; можливість планувати сценарії з високим рівнем змінних, в т.ч в сфері розвитку відновлюваних джерел енергії [196].

В рамках виконання програми Європейського Союзу H2020 був передбачений напрям «Моделювання на підтримку переходу до низьковуглецевої енергетичної системи в Європі», де в частині «Безпечна, чиста та ефективна енергія» Європейська Комісія профінансувала проект «Лабораторія стійких енергетичних переходів» (The SENTINEL project), який став відповіддю на суспільно-науковий запит визначений як «Створення майбутнього з низьким вуглецем, стійким до клімату: безпечна, чиста та ефективна енергія» [197]. За результатами нашого дослідження, які були опубліковані в статті, моделювання напрямків розвитку енергосистеми відкриває можливість дізнатися різницю між енергосистемами в приватному та державному секторах; на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях. В залежності від специфіки роботи інститутів ЄС, органів державної влади України та питань, які будуть обговорюватися, громадські організації можуть спрогнозувати наступне: траєкторії поширення викидів підприємства; розвиток відновлюваної енергетики за умови застосування різних змінних; оцінити надійність постачання електроенергії та палива; схеми можливого субсидування; ціни на електроенергію та вуглець; енергетичний портфель країни регіону; ризики (із застосуванням таких змінних як нормативно-правове регулювання, погода); бізнес-стратегії (торгівлі, інвестиції, розбудови власної генерації, тощо) [235].

Отже, за результатами проведеного дослідження можемо визначити, що інструмент моделювання підвищить фахову взаємодію між екологічними громадськими організаціями та інституціями ЄС, державними органами третіх країн. Застосування інструментів моделювання громадськими організаціями допоможе критично оцінити ефективність запропонованої екологічної (природоресурсної) та енергетичної (відновлювальних джерел енергії) політик інституціями ЄС.

Екологічні громадські організації та бізнес-лобістські групи мають різні способи впливу на європейську екологічну політику [169, с.169-185]. Інституції ЄС повинні надавати громадянам і представницьким асоціаціям можливість оприлюднювати та публічно обмінюватися своїми думками в усіх сферах діяльності Європейського Союзу, включаючи екологічну. Комісія проводить широкі консультації із зацікавленими сторонами, щоб забезпечити послідовність і прозорість дій Союзу. Спеціальний веб-сайт вказує на поточні процедури консультацій в Інтернеті щодо всіх ініціатив ЄС - Commission, «Consultations» http://ec.europa.eu/info/consultations_en. Водночас, не гарантовано, що участь екологічних громадських організацій автоматично призведе до покращення змісту екологічних політичних рішень, навіть якщо велика різноманітність учасників відобразить громадську думку.

Нами було проведено дослідження, результати якого було опубліковано в статті «Взаємодія громадських організацій з інституціями ЄС у процесі формування та реалізації політики ЄС: ефективні інструменти публічного управління для екологічної політики України», де досліджено теоретичні та практичні аспекти формування екологічної та енергетичної політики в ЄС та Україні за участю громадських організацій. Так, протягом дослідження на прикладі однієї з громадських організацій України, яка досягла рівня аналітичного центру з загальнодержавним та міжнародним впливом було розмежовано поняття адвокації та лобіювання громадської організації, де останнє

мало ознаки активного заклику (тиску) прийняти/внести правки до нормативно-правового акту.

Ваховуючи означене, ми пропонуємо вдосконалити наступне - при визначенні форм взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС, державними органами України, в процесі формування та реалізації екологічної політики визначати, чи здійснюється така взаємодія в рамках процесу адвокатування або лобіювання. Таким чином, буду ідентифіковано, які інструменти для виконання завдання, досягнення мети, цілей затостосовані, що в кінці виконання проекту дасть можливість іншим суб'єктам екологічної політики визначити успішні практики для подальшого застосування. На нашу думку, це є актуальним з огляду на результати нашого дослідження, де було встановлено, що для забезпечення успішної проектної діяльності досліджувана громадська організація застосовує наступні інструменти публічного управління: навчання осіб, які приймають рішення; інформування громадськості про те, як приймаються рішення; (саме) адвокатування щодо скасування необґрунтованих або неправильних рішень органів влади; ініціювання проведення експертних дискусії та громадських обговорень; проведення інтерв'ю; організація інформаційних кампаній. Однак, цей перелік не є вичерпним і потребує подальшого дослідження. Додатковим результатом взаємодії досліджуваної громадської організації та органів державної влади стало розроблення та поширення аналітичних продуктів, створених українською громадською організацією, які, на нашу думку, можна вважати ефективними інструментами взаємодії забезпечення прозорості у видобувній промисловості та в енергетиці [170].

Отже, за результатами проведеного дослідження було ідентифіковано наступні форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС: Громадська організація – Активіст - бере участь у процесі переговорів щодо політики зміни клімату як

активіст, або отримавши статус спостерігача здійснюють активне адвокатування під час переговорів усередині зустрічі або проводить протести за межами місця проведення переговорів, офіційних зустрічей; Громадська організація – Радник - має власну експертну базу та може брати участь у кліматичних переговорах в якості радника спрямованого на консультування органів державної влади, інституцій ЄС, інших громадських організацій; Громадська організація – Дослідник - сприяє прозорості формування, реалізації екологічної політики та спостереження за процесом урядових, міждержавних переговорів; Громадська організація – Легітиматор - створює основу для більшої відповідальності зацікавлених сторін і подальшої підзвітності уряду; Гібридний режим - унікальний спосіб взаємодії громадської організації в процесі прийняття рішень щодо зміни клімату, об'єднує усі попередні можливості, однак потребує більше людських та фінансових можливостей.

За результатами проведення дослідження було розмежовано поняття адвокації та лобіювання громадської організації, де останнє мало ознаки активного заклику (тиску) прийняти/внести правки до нормативно-правового акту. Ваховуючи означене, запропоновано при визначенні форм взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС, державними органами України, в процесі формування та реалізації екологічної політики визначати, чи здійснюється така взаємодія в рамках процесу адвокатування або лобіювання громадської організації. Таким чином, буде ідентифіковано, які інструменти для виконання завдання, досягнення мети, цілей були затостосовані, що в кінці виконання проекту дасть можливість іншим суб'єктам екологічної політики визначити успішні практики для подальшого застосування.

Додатково, автором дисертаційного дослідження запропоновано вдосконалення взаємодії між громадськими організаціями та інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС та України із застосуванням взаємодії через моделювання, що дозволить визначити

короткострокові, довгострокові наслідки прийняття або не прийняття управлінських рішень в сфері екологічної політики на місцевому, загальнодержавному, міжнародному та рівні ЄС. Взаємодія через моделювання, що на противагу попереднім формам взаємодії, дає можливість до моменту прийняття політичного рішення прорахувати результати формування та реалізації екологічної політики на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях, за умови презентування громадськими організаціями, науков-дослідними інститутами, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими зацікавленими особами, різних типів даних (машинні, прості, складні) та, за умови встановлення факту порушення екологічних прав громадян, процесуальних доказів, як от: первинні та похідні; обвинувальні й виправдувальні (у кримінально-процесуальному праві); прямі й непрямі; особисті, письмові та речові.

Висновки до розділу 2

Свою діяльністю громадські організації, члени «Green 10», Civil Society Europe сприяють розвитку різноманітних функцій численних екологічних громадських організацій, які направлені на розбудову та розвиток екологічної демократії держав-членів ЄС, третіх країн. Одночасно, на нашу думку, серед усіх ідентифікованих нами та досліджених функцій, мережування є найбільш ефективною для діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики на всіх рівнях діяльності, оскільки можна розподіляти завдання, навантаження серед партнерів мережі громадських організацій, залучати додаткових експертів і одночасно акумулювати унікальні екологічні дані з різних територій без пошуку додаткових ресурсів фінансування. Автором дисертаційного дослідження запропоновано вдосконалити класифікацію функцій громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС, доповнивши перелік функцією - науково-

експертна діяльність. Пропоноване вдосконалення: розширить функції громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС та України; забезпечить додатковий інституційний зріст як в науковій сфері, так і матеріально-технічної бази; позитивно вплине на розширення понятійно-категоріального апарату при характеризуванні діяльності екологічних громадських організацій; екологічні громадські організації працюватимуть над фундаментальними змінами в екологічній політиці, застосовуючи як науковий підхід, так і результати прикладних наукових досліджень, попередню практичну діяльність; екологічні громадські організації, які здійснюватимуть науково-експертну діяльність здатні розвинути новий вид взаємодії з органами законодавчої, виконавчої та судової влади.

В частині проведення аналізу інституційно-правової моделі регулювання участі громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики ЄС було встановлено, що на сьогоднішній день, рішення Суду ЄС та інвестиції, що підтримують стійкий розвиток, цілі екологічної/кліматичної політики мають найбільший вплив на трансформацію інституційно-правової моделі участі громадських організацій, що стало передумовою для створення коаліції європейських громадських організацій, яка виступає проти законодавчої пропозиції щодо реформування фіскальних правил ЄС, надання більшої свободи дій і часу державам-членам із боргом понад 60% ВВП.

Взаємодія інституцій ЄС з громадськими організаціями вирізняється відповідно до конкретно взятої інституції ЄС та її напрямків діяльності. Рада ЄС визначає взаємодію через напрямки вирішення проблеми зміни клімату, Паризьку угоду, низьковуглецевий розвиток третіх країн. Європейська Комісія взаємодіє з громадськими організаціями як посередник між інституціями ЄС та громадянським суспільством, який готує огляд альтернативних політичних рішень для певної політичної проблеми та визначення потенційних коротко- та довгострокових витрат і вигод. Європейське екологічне агентство забезпечує

взаємодію 1000 експертів і 350 національних установ для збору екологічних даних серед держав-членів, шляхом координації мережі постачальників інформації, якими є такі національні дослідницькі центри як «Європейська мережа інформації та спостереження за навколишнім середовищем». Окремою формою взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС визначено ведення спеціальної дипломатії ЄС щодо зміни клімату, дипломатія ЄС щодо біорізноманіття. Європейська служба зовнішніх справ має власний інструмент екологічної дипломатії - Мережу зеленої дипломатії. За результатами дослідження рішень Суду ЄС ідентифіковано взаємодію різних політичних акторів, які мають спільні інтереси в рамках екологічної політики, однак, з різних причин, прагнуть зазначати іншу сферу для розгляду справи в Суді ЄС. Подібні маніпуляції стають перешкодою для ідентифікування рельовної взаємодії між зацікавленими сторонами формування та реалізації екологічної політики.

Встановлено, що бюрократична зарегульованість стала однією з причин розвитку міжнародного екологічного громадського руху. Ідентифіковано наступні форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС: громадська організація – активіст; громадська організація – радник; громадська організація – дослідник; громадська організація – легітиматор та гібридний режим.

Запропоновано, при визначенні форм взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС, державними органами України, в процесі формування та реалізації екологічної політики, визначати: здійснюється така взаємодія в рамках процесу адвокатування чи лобіювання громадської організації.

Автором дисертаційного дослідження запропоновано вдосконалити взаємодію між громадськими організаціями та інституціями ЄС, органами державної влади України, в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС та України із застосуванням взаємодії через моделювання. На противагу попереднім формам взаємодії, взаємодія через моделювання створить

як додаткові практичні можливості моделювання бажаної політики та реальних наслідків (без)діяльності, так і основу для подальших наукових пошуків в сфері екологічної політики визначеної території.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЄС І ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ З ПИТАНЬ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ - ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики України в контексті євроінтеграції

Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, затвердженій Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 підкреслено: «Взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування з громадськістю залишається малоефективною через недостатню прозорість діяльності цих органів та забюрократизовані процедури такої взаємодії, низький рівень взаємної довіри» [204]. Вважаємо, що станом на сьогодні, можна чітко констатувати існування кризи порозуміння між політичними акторами та громадськими організаціями у сфері екологічної політики.

Указом Президента України № 487/2021 затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки [220], яка, зокрема, визначає проблемним питанням низький рівень інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства, відсутність стабільного залучення професійних кадрів та фінансових і матеріальних ресурсів, сталих практик партнерства з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, бізнесом. Одним із стратегічних завдань визначено сприяння органами державної влади підвищення рівня обізнаності громадян, представників бізнесу, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування про роль інститутів громадянського суспільства, у тому числі проведення просвітницьких заходів.

Проблематика участі українських екологічних громадських організацій в формуванні та реалізації екологічної політики часто характеризується тим, що екологічні громадські організації України виявляються активнішими, сучаснішими, динамічнішими ніж представники держави [212, с.180-181], що, на нашу думку, створює дисонанс у налагодженні комунікації, співпраці між громадськими організаціями та ЦОВВ. Існують різні теоретичні моделі комунікації, які застосовують для різних механізмів взаємодії та направлені на досягнення консенсусу не тільки через інформування, а через налагодження діалогу між суб'єктами формування та реалізації екологічної політики, що ґрунтується на повазі, рівних знаннях, навичках.

У 1948 році дослідник Г.Лассвелл у книзі «Структура й функція комунікації в суспільстві» для налагодження комунікації запропонував наступне: «Найвідповідніший спосіб опису комунікативного акту полягає в тому, щоб відповісти на наступні питання: Хто ? Що сказав ? Через який канал ? Кому ? З яким ефектом?». Формула Лассвелла трактує комунікацію як імператив, спонукальний процес: комунікатор, відправник повідомлення, прагнення вплинути на аудиторію, отримати реакцію на повідомлення. Однак, означена формула має лінійний вигляд та досить спрощена для аналізу процесу комунікації між державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими державними інституціями та екологічними громадськими організаціями в процесі формування та реалізації екологічної політики. В. Шрамм та М. Дефльор доповнили вихідну модель схеми комунікативного процесу петлею зворотного зв'язку. При цьому кожна із сторін процесу формування та реалізації екологічної політики, як держава/органи місцевого самоврядування так і екологічні громадські організації можуть мати абсолютно різні за наративом інформаційні та комунікативної кампанії [96].

Іщенко М.І., Міщук Є.В., Костенко А.С. розмежовують дефініції «механізми публічного управління» та «механізми публічного адміністрування», де:

механізми публічного управління – це способи здійснення публічної влади для досягнення стратегічних цілей; механізми публічного адміністрування – це способи об’єктно-суб’єктної взаємодії як всередині публічної адміністрації, так і зовнішнім оточенням [238].

Дзюндзюк В.Б., Мельтюхова Н.М. під механізмами публічного адміністрування розуміли спеціальні засоби, що забезпечують здійснення регулюючого впливу публічних адміністрацій на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів (села, селища, райони у містах, міста, райони, області, вся країна) задля забезпечення гідних умов життєдіяльності людей, що проживають у державі, та громадян України, що тимчасово проживають за її межами [237].

Оболенський О.Ю. систему механізмів державного управління визначає як просякнуту єдиними, законодавчо закріпленими принципами, заснованої на розподілі влади та наявності необхідного матеріального забезпечення системи органів державної влади та місцевого самоврядування, яка виконує завдання та функції держави або забезпечує їх виконання [165, с. 231].

Федорчак О.В. визначає систему механізмів державного управління як складну систему, призначену для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, що має визначену структуру, методи, інструменти впливу на об’єкт управління з відповідними правовими, нормативним та інформаційним забезпеченням [193].

За результатами проведеного аналізу ми пропонуємо розмежовувати механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції на: загальні, спеціалізовані та комплексно - розширені.

До загальних відносимо наступні: здійснення моніторингу впровадження ухвалених рішень; відвідування пленарних засідань в т.ч. місцевої ради та засідань постійних депутатських комісій; нагляд за дотриманням процедури

ухвалення рішень; вимога до звітування посадовими особами; давати доручення; подавати місцеві ініціативи; організація та/або участь в громадських слуханнях; подання електронних петицій; створення та участь в роботі консультативно-дорадчих органів; об'єднання в громадські організації; брати участь в місцевому бюджеті участі; подавати запит на отримання публічної інформації; організувати або брати участь в мирних зібраннях. Розглянемо кожний з означених механізмів детальніше.

Порядок забезпечення права громадян на доступ до публічної інформації, що знаходиться у розпорядженні органів влади, інших розпорядників інформації, визначається Законом України «Про доступ до публічної інформації». Безумовно, найширшою для громадських організацій є можливість письмово звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування, інших об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, ЗМІ, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків. Ухвалені рішення оприлюднюються на офіційному веб сайті місцевої ради у спеціальному розділі. Виключно оприлюднені рішення набирають чинності. Громадські організації можуть вимагати оприлюднення всіх ухвалених рішень, виданих розпоряджень та здійснювати їх аналіз. Також, у судовому порядку можна скасувати ухвалені рішення, які не були оприлюднені за 20 робочих днів до дати розгляду.

Пленарні засідання ради та засідання постійних депутатських комісій є відкритими для кожного громадянина України – ч.16 ст.46 Закону України «Про місцеве самоврядування України». Представники громадських організацій можуть приходити на пленарні засідання, засідання постійних депутатських комісій та брати активну участь у обговореннях проектів рішень, подавати пропозиції, робити фото- та відео-зйомку обговорення питань порядку денного та голосування депутатів місцевої ради. Водночас, детальний порядок участі громадян регулюється Регламентом місцевих рад та Положенням про постійні

депутатські комісії, тому в кожному окремому випадку рекомендовано уточнювати порядок участі для окремо взятої територіальної громади. [213].

На кожному колегіальному засіданні місцевої ради ведеться протокол, де зазначаються – питання, які обговорюються, подані пропозиції, голосування. Протоколи сесії ради оприлюднюються на веб-сайті і надаються на запит на інформацію – ч.16 ст.46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Протоколи, висновки, рекомендації постійних депутатських комісій є відкритими та оприлюднюються на веб-сайті – ч.10 ст.47 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [213]. Представники громадських організацій можуть аналізувати пропозиції депутатів на засіданнях депутатських комісіях, пленарних засіданнях ради та надавати рекомендації щодо покращення, наприклад, місцевої екологічної політики.

Відповідно до українського законодавства громадські організації мають право вимагати звітування. Наприклад, міський голова не рідше одного разу на рік звітує про свою роботу перед територіальною громадою на відкритій зустрічі з громадянами – ч.7 ст.42 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [213]. Депутат місцевої ради не рідше одного разу на рік зобов'язаний звітувати про свою роботу – ч.1 ст.16 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» [214]. Громадяни, громадські організації вправі вимагати від міського голови щорічно проводити публічне звітування на відкритих зустрічах. Також, під час звітів чи зустрічей з депутатами ради представники органів місцевого самоврядування мають право давати доручення – ч.1 ст.17 Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» [214].

Представники громадських організацій мають право винести на розгляд місцевої ради будь-яке питання, яке належить до компетенції ради – ст.9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Відмітимо, що «Європейська громадянська ініціатива», яка було досліджена нами, як одна із форм взаємодії між громадськими організаціями та інституціями ЄС в процесі формування та

реалізації екологічної політики, має схожий український відповідник «Місцева ініціатива», яка подається до місцевої ради шляхом збору підписів членів територіальної громади. Вимоги до підготовки проекту рішення визначено у Регламенті місцевої ради. На нашу думку, це унікальний інструмент, який надає можливість українській екологічній громадській організації готувати та подавати на розгляд проекти з будь-яких питань, які належать до компетенції місцевої ради та мають підтримку місцевих жителів, але з якихось причин не ініціюються та не вирішуються народними обранцями.

Для належного впровадження пропонованої громадськими організаціями ініціативи в Україні передбачено фінансовий механізм, який фактично є незалежним від загального Бюджету територіальної громади. Окремим Положенням, прийнятим місцевою радою, може визначити процедуру проведення «Місцевого бюджет участі». Водночас, самі громадяни, представники громадських організацій повинні самостійно ініціювати та контролювати виділення коштів для «Місцевого бюджет участі». Наприклад, після виділення коштів із загального Бюджету територіальної громади, обирається проекти екологічного спрямування, які отримали найбільшу підтримку (підписів) та фінансуються за рахунок громадського «Місцевого бюджет участі».

Представники громадських організацій мають право проводити громадські слухання – зустрічатися з депутатами та посадовими особами місцевої ради, під час яких заслуховують та подають власні пропозиції до вирішення проблем міста – ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». За результатами громадських слухань до місцевої влади можна надіслати колективну резолюцію з пропозиціями щодо вирішення проблеми [213]. Загалом, відповідно до ст.231 Закону України «Про звернення громадян», можна звертатися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб сайт органу влади. Електронна петиція, яка набрала встановлену

кількість підписів, підлягає обов'язковому розгляду органом влади, виноситься на розгляд сесії місцевої ради у першочерговому порядку [215].

Постановою Кабінету Міністрів України №996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» регулюється створення громадських рад при органах державної виконавчої влади [216]. Однак, на нашу думку, громадські ради на сьогоднішній день є рудиментарним інструментом взаємодії між ЦОВВ та українськими екологічними громадськими організаціями.

Також, механізмом взаємодії громадських організацій та органів державної влади можна вважати право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, що передбачено ст. 39 Конституції України [239]. Водночас, заборонити проведення мирного зібрання може тільки суд в інтересах національної безпеки та громадського порядку.

Крім аналізу українського законодавства на предмет виявлення механізмів взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики, додатково, нами було досліджено діяльності ПРООН в Україні, яка, за результати власної діяльності, визначила важливою функціональною складовою діяльності органу виконавчої влади взаємодію з громадськістю, яка включає передусім отримання «зворотного зв'язку» - відстеження реакції громадськості на чинну державну політику та забезпечення прозорості та відкритості у діяльності органу влади [219]. Так, спільними зусиллями представників українського громадянського суспільства та Уряду було розроблено, апробовану пілотну методологію оцінки результативності взаємодії органу виконавчої влади (міністерства, агенції, тощо) із громадськістю виокремлюючи наступні рівні: інформування, консультації, активна участь громадськості, партнерство. Для визначення рівня залученості

громадськості, громадських організацій застосовується «Матриця показників для вимірювання результативності», яка дозволяє з'ясувати на кожному з рівнів взаємодії, яких результатів досягнуто на етапах: планування, дії, впливу, наслідків. При цьому до уваги беруться очікувані дії, рішення, що передбачені законодавством. Для проведення аналізу ефективності взаємодії між громадськими організаціями та органами державної влади рекомендовано використовувати наступний перелік документації: Положення про державний орган; Регламент роботи державного органу; Положення про підрозділ з питань взаємодії; Структура державного органу; Адміністративні регламенти управлінських процесів, пов'язаних із забезпеченням функції «взаємодія з громадськістю»; Положення про дорадчо-консультативні органи; Орієнтовний план консультацій із громадськістю на попередній та поточний рік; Звіт про виконання орієнтовного плану консультацій із громадськістю; План заходів на виконання Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства на поточний та попередній роки; Звіти з реалізації плану заходів на виконання Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства на поточний та попередні роки; Посадові інструкції відповідних працівників; Комунікаційна стратегія (за наявності); Публічні звіти про роботу державного органу за попередні два роки; Публічний звіт керівника державного органу за минулий рік; Звіти про використання коштів державного/місцевого бюджету на покращення екологічної політики.

В рамках дисертаційного дослідження нами було виділено спеціалізовані механізми публічної політики та адміністрування, які на сьогоднішній день застосовуються українськими громадськими організаціями в процесі формування та реалізації екологічної політики України в контексті євроінтеграції.

Україна знаходиться в процесі апроксимації українського законодавства відповідно до Угоду про асоціацію. 17 червня 2022 року Європейська Комісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до

Європейського Союзу, а 23 червня 2022 року під час саміту лідерів країн ЄС Україна отримала статус кандидатів на членство у ЄС. Отже, для всебічного дослідження механізмів взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики в контексті європейської інтеграції вважаємо за необхідне зосередити увагу на екологічній складовій Угоди про асоціацію, яка визначена у главі 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво». Відповідно до аналізу, проведеного ресурсно-аналітичним центром «Суспільство і довкілля», виділено п'ять основних напрямів впровадження екологічних положень [55].

1. Співробітництво у сфері довкілля: зміни клімату, екологічного управління, якості атмосферного повітря та води, управління відходами, охорони природи, промислового забруднення і промислових загроз, хімічних речовин, генно-модифікованих організмів, шумового забруднення, цивільного захисту (зокрема стихійних лих і антропогенних загроз), міського середовища та екологічних зборів. Для забезпечення ефективного співробітництва передбачається, що Україна і ЄС обмінюватимуться інформацією і досвідом, спільно діятимуть на регіональному та міжнародному рівнях, плануватимуть подолання наслідків стихійних лих;

2. Поступове наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони довкілля: здійснюється відповідно до Додатку XXX Угоди, який містить перелік із 29 екологічних директив та регламентів з конкретними часовими межами імплементації;

3. Співробітництво у сфері цивільного захисту: забезпечення взаємної допомоги у випадках надзвичайних ситуацій, обміну повідомленнями про транскордонні надзвичайні ситуації, оцінці впливу наслідків надзвичайних ситуацій на довкілля та залученню експертів до участі у навчаннях;

4. Співробітництво для розвитку всеосяжної стратегії у сфері довкілля: охоплює інституційні реформи, розподіл повноважень на національному,

регіональному та місцевому рівнях, процедури прийняття рішень та їхнього виконання, процедури інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики та визначення необхідних людських та фінансових ресурсів. Передбачається розвиток галузевих стратегій щодо покращення якості повітря, якості води та управління водними ресурсами, включно з морським середовищем, управління відходами та ресурсами, захисту природи, промислового забруднення та промислових аварій і хімічних речовин;

5. Постійний діалог з питань довкілля визначених главою Угоди про асоціацію.

Одним із інструментів забезпечення участі громадських організацій в прийнятті рішень на місцевому рівні в Україні став Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». Відповідно до якого, оцінка впливу на довкілля - це процедура, що передбачає: 1) підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля; 2) проведення громадського обговорення; 3) аналіз уповноваженим органом інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки трансграничного впливу, іншої інформації; 4) надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля, що враховує результати аналізу; 5) врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності [217].

Звіт з оцінки впливу на довкілля та надана суб'єктом господарювання інша документація, необхідна для оцінки впливу на довкілля, є відкритими і надаються уповноваженим органом, органом місцевого самоврядування та суб'єктом господарювання для ознайомлення. Доступ до звіту з оцінки впливу на довкілля та іншої наданої суб'єктом господарювання документації щодо планованої діяльності забезпечується шляхом їх розміщення у місцях, доступних для громадськості у приміщеннях уповноваженого органу, органу місцевого

самоврядування відповідної адміністративно-територіальної одиниці, яка може зазнати впливу планованої діяльності, у приміщенні суб'єкта господарювання та, додатково, може розміщуватися в інших загальнодоступних місцях, визначених суб'єктом господарювання. Громадськості надається можливість робити копії (фотокопії) та виписки із зазначеної документації, а також можливість ознайомлення з інформацією за місцем розміщення [217].

Процедурою передбачене обов'язкове громадське обговорення. Так, відповідно до статті 7, громадське обговорення у процесі оцінки впливу на довкілля проводиться з метою виявлення, збирання та врахування зауважень і пропозицій громадськості до планованої діяльності. Громадськість має право подавати будь-які зауваження чи пропозиції, які, на її думку, стосуються планованої діяльності, без необхідності їх обґрунтування. Зауваження та пропозиції можуть подаватися в письмовій формі (у тому числі в електронному вигляді) та усно під час громадських слухань із занесенням до протоколу громадських слухань [217].

Також, в рамках дисертаційного дослідження було проаналізовано інший євроінтеграційний Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», який було прийнято на виконання положень Угоди про асоціацію, і визначає процедуру опису та аналізу наслідків для довкілля та здоров'я населення від реалізації державних програм планування та розвитку. Статтею 12 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» передбачено право, у межах строку громадського обговорення, подати замовнику в письмовій формі (у тому числі в електронному вигляді) зауваження і пропозиції до проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку. Усі зауваження і пропозиції до проекту документа державного планування та звіту про стратегічну екологічну оцінку, одержані протягом встановленого строку, підлягають обов'язковому розгляду замовником. За результатами розгляду

замовник враховує одержані зауваження і пропозиції або мотивовано їх відхиляє [249].

Водночас, на нашу думку, варто зауважити, що ефективним вплив громадського обговорення може стати лише за умови, якщо представники громадських організацій мають фахові знання та займають проактивну громадянську позицію. В іншому ж випадку, усі описані механізми стануть лише формальністю, що може стати катастрофічним для громадянського суспільства як одного із інститутів державотворення.

Наприклад, ЄС та його держави-члени доклали величезних зусиль, щоб очолити глобальні переговори, які завершилися успіхом у вигляді прийняття Паризької Угоди. Держави-члени ухвалили власну стратегію – Стратегію біорізноманіття ЄС до 2030 року [199]. Однак, ЄС також стикається з проблемами невиконання екологічного законодавства третіми країнами. Фактичне розмивання природоохоронної політики в державах-членах ставить під загрозу природний капітал як Європи, так і всього світу. Екологічна обумовленість зовнішніх дій ЄС робить співпрацю та надання допомоги фондам розвитку, громадським організаціям, залежними від дотримання цілей і принципів, закріплених у пунктах угод про співпрацю в рамках розвитку «м'якшого лідерства» [200, с. 235-259], які сприяють приєднанню до багатосторонніх екологічних угод. В залежності від викликів з якими стикаються держави-члени ЄС, треті країни напрацьовують порядок денний, дорожню карту покращення еколого-економіко-соціального становища, що в свою чергу визначає ревалентні механізми взаємодії з громадськими організаціями [201].

За результатами дослідження процесу співробітництва у сфері довкілля між Україною та ЄС було ідентифіковано кілька актуальних проблем щодо налагодження взаємодії в сфері природоресурсної політики: відсутність в складі профільних робочих груп ЄС щодо природоресурсної політики представників держави-походження критичних/стратегічних матеріалів та представників

громадських організацій, які діють в інтересах держави-походження; аналіз природоресурсної політики України в частині критичних/стратегічних корисних копалин, які впливають на забезпечення розвитку інфраструктури «зелених джерел енергії» та національну безпеку, ініціює група міжнародних фондів та посольств іноземних країн, а не держава-походження критичних/стратегічних матеріалів. На нашу думку, передумовою ідентифікованих проблем, стало те, що Україна - країна, що розвивається, а отже є найбільш вразливою до економічних, соціальних та екологічних наслідків, пов'язаних з нестачею енергії, продовольства та води, зміною клімату та екстремальними погодними явищами [202]. Передчасні смерті через забруднення, погану якість води та хвороби, пов'язані з мінливістю клімату, також є ризиками, з якими стикаються країни, що розвиваються, що ще більше перешкоджає їх розвитку [203]. Тому, на сьогоднішній день, забезпечення отримання сучасних фахових знань та навичок українськими громадськими організаціями є ключовим драйвером відповідних змін в екологічній політиці. При цьому, у національних системах охорони довкілля держав, що не є членами ЄС, міжнародна технічна допомога ЄС часто актуалізує дослідження механізмів публічного управління та адміністрування. Водночас, в першу чергу, міжнародна технічна допомога та міжнародне фінансування є ефективними інструментами для екологічної дипломатії ЄС, що дозволяє отримувати інформацію про ситуацію в країні-реципієнта, залучати національні органи чи органи місцевого самоврядування до аналізу, вироблення управлінських рішень, зрештою - для фінансування окремих заходів [198]. Наприклад, досліджуючи особливості кліматичної та енергетичної дипломатії ЄС ідентифіковано виклики, що виникають як наслідок процесу декарбонізації економіки ЄС, де однією з основних проблем є доступ до критичних/стратегічних сировинних ресурсів та технологій, необхідних для «зеленого розвитку». І в цьому контексті «промислова автономність» для ЄС є одним із стратегічних завдань, однак не відповідає українським суспільним інтересам.

Так, ЄС визнає залежність від доступу до критичних/стратегічних сировинних матеріалів для економіки держав-членів ЄС, та має спеціальну стратегію із забезпечення доступу до таких природних ресурсів, яка відображена у відповідному Комюніке Європейської Комісії [205]. Стратегія містить перелік конкретних дій (заходів) забезпечення доступу ЄС до критичних сировинних матеріалів, зокрема для забезпечення виробництва продукції в енергетичній сфері (електромобілі, накопичувачі електроенергії). Цим документом був також оновлений список критичних/стратегічних матеріалів, який тепер містить 30 найменувань (у 2020 році було додано боксит, літій, титан та стронцій). У чинній Стратегії ЄС Україна зазначена серед країн, з якими необхідно мати «стратегічне партнерство». Таким чином, ЄС послідовно виконує свою стратегію із забезпечення доступу до критичних/стратегічних сировинних матеріалів і безпосередню роль в цьому відіграють дипломатичні зусилля ЄС.

Мінерально-сировинна база України, яка є досить значною у світовому вимірі, прямо та опосередковано впливає на економічну, соціально-політичну та геополітичну стабільність, життєдіяльність населення країни. У надрах України відкрито майже 20 тис. родовищ і проявів 117 видів корисних копалин, з них 8290 родовищ і 110 об'єктів з 98 видами мінеральної сировини мають промислове значення і обліковуються в державному балансі запасів корисних копалин, 3349 родовищ розробляються [206]. Стратегічні корисні копалини України забезпечують економічну, енергетичну, продовольчу та оборонну безпеку, формують значну частину ВВП, валютних надходжень, які необхідні для розвитку оборонного військово-промислового комплексу, «зеленої економіки» та інших високотехнологічних галузей. У середньому ринок «стратегічних корисних копалин» з 2019 по 2025 рік зросте на 8,6% [207]. На території України зосереджено родовища 21 рідкісного елемента зі списку 30 найменувань, визначених Євросоюзом як «стратегічні мінерали» або «критична сировина» для виробництва пристроїв «зеленої» енергетики, зокрема акумуляторів [208].

Програма наукових досліджень НАН України «Мінерально-сировинна база України як основа безпеки держави» мала пряме відношення до зміцнення безпеки країни, в рамках якої протягом 2016-2020 рр. виконано 27 проектів за 4 основними напрямками-розділами, визначеними 16 установами, зокрема: кафедрою наук про Землю, кафедрою хімії, кафедрою фізико-технічних проблем енергетики, кафедрою ядерної фізики та енергетики, кафедрою інформатики, а також Інститутом телекомунікацій та глобального інформаційного простору України [209]. За результатами проведеного аналізу ідентифіковано забезпечений державною програмою наукових досліджень механізм співпраці різноманітних науково-експертних установ. Зауважимо, що на момент проведення нашого дослідження, не було представників України в робочих групах ЄС «Визначення критичної сировини», «Обмін кращими практиками щодо планування землекористування, отримання дозволів та геологічних знань», також у списку учасників робочих груп не було жодної української громадської організації. Ситуація, коли ні представники держави, ні представники громадянського суспільства на постійній основі не представляють інтереси держави, громадянського суспільства в ЄС, не збігається із задекларованими прагненнями української сторони бути активним учасником формування та реалізація природоресурсної політики ЄС та України, конкурентоспроможним гравцем на політичній арені не лише як країна-видобувач, а й як країна-переробник критичної/стратегічної сировини в кінцевий продукт. Тим часом, Державна служба геології та надр України (державна установа, що реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр) почала виконувати функції, не властиві геологічним службам розвинутих країн світу.

Усе вищеописане призводить до корупційних явищ, де одним з прикладів є адміністрування стратегічних природних ресурсів, коли тривалий час титанова галузь України функціонувала в «сірій» зоні. Наприклад, у 2014 році була

створена Об'єднана гірничо-хімічна компанія, робота якої становить 3% світового виробництва ільменіту, 2% світового виробництва рутилу, а також 1% світового виробництва цирконію. Найчастіше отриману продукцію компаніям відправляли за ціною 150 доларів за тонну. При цьому ринкова ціна в середині грудня 2019 року становила \$220-240 за тонну. Попереднє керівництво уклало договори з компанією-посередником (з офшорним статусом в ОАЕ) і простроченою дебіторською заборгованістю на суму близько 400 млн грн. За добу планувалося експортувати 20 тис. тонн титановмісної сировини (ільменітового концентрату). У 2020 році вдалося запобігти завданню 80 млн грн збитків [210]. Отже, неналежне виконання Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року призвело до втрати державою контролю над геологічним середовищем, спустошенням фонду родовищ і перспективних площ корисних копалин. На означеному прикладі ідентифікуємо комплексну проблему відсутності налагодженого механізму адміністрування в сфері екологічної політики, природокористування, що отримало негативні прояви в усіх сферах соціально-економічного та екологічного розвитку держави. Одночасно, усе вищеописане є результатом частини аналітичної роботи, яка була виконана в рамках стажування представником громадської організації, яке було організовано в рамках Ініціативи розвитку аналітичних центрів - проекту, який втілював Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи за фінансової підтримки Посольства Швеції (Додаток № 5). Посилення експертності представників українських громадських організацій, які, все частіше виступають не лише інструментом інформування громадян і виявлення їхніх проблем, потреб, але й пропонують механізми їх вирішення, є важливим інструментом контролю з боку громадянського суспільства за діяльністю органів державної влади [211, с.5].

Таким чином, встановлено, що спільна діяльність міжнародного фонду, міжнародної благодійної організації, посольства іноземної країни та українських громадських організацій, є прикладом, коли через навчальні програми формують пул фахових спеціалістів для українських громадських організацій, українських аналітичних центрів, які в майбутньому долучаться до участі в робочих групах при ЦОВВ, участі в процесі формування та подальшої реалізації української екологічної, природоресурсної політики. Означені навчальні програми є прикладом налагодження механізму взаємодії громадських організацій з представниками інституцій ЄС, держав-членів ЄС в проведенні експертного аналізу природоресурсної політики третьої країни, її вузькопрофільного, але стратегічно важливого напрямку державного розвитку – критичні/стратегічні корисні копалини.

Комплексно– розширені визначені нами як механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції в нашому дослідженні визначаються такими, що створюють невід’ємні зв’язки між загальними та спеціалізованими механізмами із можливим застосуванням науково-технічних інструментів для самостійного отримання екологічних даних, їх обліку, аналізу та презентування (екологічних даних, інформації, результатів аналізу, пропозицій для вирішення екологічної проблеми) як запорука покращення екологічної політики на територіях з цінними видами флори та фауни, найбільш кризовим станом природних ресурсів, життєво необхідних мешканцям.

Прикладом застосування комплексних-розширених механізмів взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики став процес оновлення Стратегії розвитку Новоайдарської громади (далі Стратегія розвитку) [221]. В основу Стратегії було вирішено покласти концепцію сталого розвитку, яка передбачає гармонійний розвиток економічної, соціальної та екологічної складових громади. Крім того, за

участі представників громадськості та бізнесу, було розпочато розробку та обговорення Плану реалізації на 2020 - 2023 роки Стратегії розвитку Новоайдарської ОТГ на період до 2027 року, в якому передбачалось чітко визначити відповідальні особи, джерела фінансування та терміни виконання [240]. В процесі напрацювання Стратегії розвитку та Плану реалізації було ідентифіковано проблему інформування в доступній формі щодо екологічного стану території проживання, а отже відсутні можливості застосовувати екологічні дані/ інформацію в прийнятті управлінських рішень або в повсякденному житті мешканців територіальної громади. Причина виявленої проблеми вміщує наступні компоненти: відсутність опису змісту індикаторів стану довкілля та впливу на довкілля; відсутність єдиних підходів та форматів представлення екологічних даних, інформації. Також, було ідентифіковано запит суспільства на відкриту та систематизовану інформацію про рішення, які прийняті та прийматимуться у сфері охорони навколишнього природного середовища, в т.ч., економічні та фіскальні аспекти діяльності громад. Відкриття означених даних сприятиме активізації громадської участі у формуванні та реалізації екологічної політики, посиленню громадського контролю, підвищенню ефективності державної політики.

Наприклад, з огляду на посуху останніх років, ключовим питанням для східного регіону стало водоспоживання. Міжнародна благодійна організація АСТЕД розпочала відбір проб води на території Торецької громади в рамках проекту «Зниження ризику стихійних катастроф в регіонах, які постраждали від конфлікту на сході України» [222]. Для проведення лабораторного дослідження питної води в громаді, воду було відібрано зі свердловин та колодязів загального користування. Окрім цього, для визначення показників забруднення, в тому числі і радіаційного, проаналізовано проби поверхневих та підземних вод [242]. Після проведення лабораторного дослідження, результати аналізу були використані для підтримки екологічного діалогу з посадовцями та надані роз'яснення щодо

управління ризиками. Таким чином встановлено, що на місцевому рівні, за результати співпраці міжнародної благодійної громадської організації та органу місцевого самоврядування досягнута Ціль №6 Зеленого Порядку денного до 2030 р. «Чиста вода та належні санітарні умови».

Проведений аналіз попередньо застосованих загальних механізмів взаємодії між громадською організацією та органами державної влади вияв їх неефективність, що спричинило екологічної проблеми регіонального значення - дефіцит питної води в регіоні Азовського моря; неконтрольоване водоспоживання суб'єктами сільського господарства, промисловості і побутовими споживачами. Проєкт «Підтримка кращої стійкості регіону Азовського моря» відбувався за підтримки міжнародних неурядових благодійних організацій АСТЕД, ІМРАСТ та Центру сталого миру та демократичного розвитку та був націлений на висвітлення ключових тенденцій екологічного, соціального та економічного розвитку регіону Азовського моря, з особливою увагою на прибережні території [243]. Метою проєкту стало акумулювання верифікованих екологічних даних щодо впливу торгівельних обмежень в регіоні на: соціально-економічну ситуацію; стан громадянського суспільства та психосоціальне благополуччя населення; екологічну безпеку та стан довкілля. Очікуваними результатами, зокрема, стали: поглиблене розуміння екологічних небезпек та викликів регіону Азовського моря; спроможність громадських організацій використовувати верифіковані екологічні дані для обґрунтованої адвокації захисту довкілля; здійснення органами державної влади управління ризиками у регіоні Азовського моря.

Іншим важливим аспектом взаємодії українських екологічних громадських організацій з органами державної влади є здійснення громадського екологічного моніторингу та одночасного контролю таких даних як: фіскальні та статистичні - які відображатимуть вплив господарської діяльності на динаміку екологічного стану окремо взятої територіальної громади, регіону; наповнення місцевого

бюджету через місцеві екологічні податки та збори; використання коштів спецфонду на покращення екологічної політики на місцевому рівні.

Враховуючи вищевикладене можемо зробити висновок, що взаємодія громадських організацій з різними політичними акторами та інституціями в процесі формування та реалізації екологічної політики України в контексті євроінтеграції потребує використання верифікованих екологічних даних акумульованих з екологічних, економічних та соціальних сфер діяльності людини, які в свою чергу, стають тригером для внутрішнього і зовнішнього інституційного росту місцевої української екологічної громадської організації.

Позитивним прикладом комплексного-розширеного механізму взаємодії між громадськими організаціями та профільним ЦОВВ (Міністерство охорони навколишнього природного середовища України) є проект «Відкритий доступ», який було виконано громадською організацією «Фундація «Відкрите суспільство» завдяки підтримці гранту від Omidyar Network [218]. Встановлено, що використання он-лайн платформи забезпечує наступне: 1. спроможність підприємств управляти своїм бізнесом для врахування Цілей сталого розвитку; 2. спроможність громадських організацій здійснювати громадську активність для забезпечення Цілей сталого розвитку врахування під час проведення реформ; 3. спроможність формувати спільний порядок денний, узгоджувати між собою власні порядки денні діяльності на всіх рівнях врядування: стратегічному, програмно-галузевому та локальному. Таким чином, забезпечено основи секторальної інноваційної політики, зокрема на основі актуальних організаційних та технологічних засад, що є основою для вибудови інноваційного публічного управління та адміністрування в сфері екологічної політики. Застосування інновацій в обробці екологічної інформації може створити канали взаємодії із міжнародною спільнотою, громадянами та бізнесом.

Пропонуємо покращити застосування комплексно-розширеного механізму за рахунок: 1. Врахування результатів реформи децентралізації в Україні; 2.

Створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС.

Перше дозволить враховувати усі переваги, обмеження, які мають територіальні громади та забезпечити наступне:

1. Технічні умови обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС, іншими країнами, містами-побратимами, тощо. Що, в свою чергу, посилить громадський контроль у сфері раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів на місцях;

2. Отримання на місцевому рівні необхідної інформації про поточний стан навколишнього природного середовища територіальної громади, процес формування та реалізації місцевої екологічної політики, в.ч. фінансування природоохоронних заходів, надходження від екологічних податків та платежів, наявні рекреаційні/адміністративні послуги тощо. Означене дозволить виявляти потенційні корупційні ризики та порушення у використанні публічних коштів на природоохоронні заходи конкретно визначеної території;

3. Мешканцям територіальної громади доступ до відкритих екологічних даних регіону. Що стане передумовою для формування відповідальної поведінки громадян та бізнесу щодо прозорого та підзвітного використання природних ресурсів територіальної громади, дотримання принципів сталого розвитку при реалізації політик щодо використання природних ресурсів.

По-друге, для створення технічних умов забезпечення механізму взаємодії громадських організацій та органів державної влади і процесі формування й реалізації екологічної політики України в контексті євроінтеграції пропонується застосовувати європейську модель інформаційних ресурсів та поступово інтегруватися в спільну систему екологічної інформації Європейської економічної комісії ООН. За прикладом держав-членів ЄС можна обрати одну з схем для упорядкування та подальшого використання екологічної інформації, яку

ми в дослідженні відносимо до комплексних механізмів взаємодії [218]: MDIAK - «Моніторинг, дані, індикатори, оцінки, знання» - дозволяє упорядкувати процес формування знань про довкілля відповідаючи на питання: який моніторинг необхідний для надання екологічних даних; які екологічні дані потрібні; які індикатори потрібні; яка градація оцінок потрібна; який очікуваний результат [250, с.4]. DPSIR — «Рушійні сили — Тиск – Стан — Вплив — Реагування» - причинно-наслідкова структура, яка використовується для опису взаємодії між суспільством і навколишнім природним середовищем [251].

Отже, за результатами проведеного дослідження нами було ідентифіковано ряд механізмів взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в контексті євроінтеграції, які ми пропонуємо розділити на загальні, спеціалізовані та комплексно-розширені механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики. До загальних механізмів відносимо усі ті, які застосовуються виключно на місцевому та національному рівнях. До спеціалізованих механізмів відносимо нормативно-правові акти, прийняті на виконання Додатку ХХХ Угоди про асоціацію, який містить перелік із 29 екологічних директив та регламентів. До них, ми, зокрема відносимо Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» та Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку».

Автором запропоновано визначення терміну «комплексно–розширені механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики» - механізми, що створюють невід’ємні зв’язки між загальними та спеціалізованими механізмами із можливим застосуванням науково-технічних інструментів для самостійного отримання екологічних даних, їх обліку, аналізу та презентування (екологічних даних, інформації, результатів аналізу, пропозицій для вирішення екологічної проблеми) як запорука покращення екологічної політики на територіях з

найбільш кризовим станом ресурсів, які життєво необхідні мешканцям. Для врахування процесу євроінтеграції пропонується покращити технологію комплексно-розширеного мезанізму за рахунок: 1. Врахування результатів реформи децентралізації в Україні; 2. Створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС. Таким чином, рекомендовано застосовувати одну із схем для упорядкування та подальшого використання екологічної інформації: «Моніторинг, дані, індикатори, оцінки, знання» або «Рушійні сили — Тиск — Стан — Вплив — Реагування».

3.2. Місце і роль громадських організацій у розбудові екологічної політики України із застосуванням досвіду ЄС (на прикладі проведених експериментів)

На наше переконання історія природоохоронної діяльності України періоду 1914-1932 р.р. - це приклад для наслідування державам, які в майбутньому стали членами ЄС. Філософське бачення та новаторські пропозиції практичної природоохоронної діяльності знаходимо в роботах українських науковців, природоохоронців Талієва В. «Охороняйте природу!», Бейера М «Шануймо і бережімо свій рідний край», Бризгаліна Г. «Охорона пам'яток природи на Україні». Багато природоохоронців зазнали тогочасних репресій. Виключенням не став видатний зоолог і природоохоронець Шарлемань М., який видав брошюру «Охороняйте рідну природу!». На нашу думку наведений нижче текст з роботи діяча відображає актуальні ключові проблеми публічного управління та адміністрування, так і є ключем для досягнення Україною лідерських позицій в формуванні та реалізації екологічної політики навіть в світовому масштабі: «Головною перешкодою для природоохоронних інституцій України в справі утворення заповідників, заказників, національних парків є неосвіченість населення в напрямку ідей охорони природи, взагалі відсутність у народних

масах «обережного» відношення до Дарів природи. А велику допомогу в цій справі можуть дати ті інтелігентні люди, що близько «торкаються до народу»: народні вчителі, позашкільні інструктори, агрономи, лісоводи. Це місцеві культурні сили, котрі можуть побороти в селянства байдуже або зовсім погане ставлення до справи природоохорони» [223].

За результатами проведеного аналізу встановлено, що зовнішня діяльність ЄС в сфері екологічної політики ніколи не була безпроблемною, і традиційно вимагала додаткових зусиль для проектування регуляторних механізмів. Означене питання головним чином пов'язане з повноваженнями і правовими засадами для забезпечення публічного управління та адміністрування ЄС. Обидва елементи обмежують можливості ЄС для дій на міжнародних переговорах і підкреслюють напругу між наднаціональним і міжурядовим вимірами. На думку окремих громадських організацій, переговорний багатосторонній процес «підміняється» координацією ЄС, тому окремі держави-члени не відчують причетності до прийнятих рішень. Більшість рішень, на думку окремих держав [218], приймаються ЄС на закритих засіданнях і лише «легалізуються» на відкритих міжнародних майданчиках. Прикладом може бути намагання інститутів ЄС уникнути прийняття чітких, однозначних рішень, адже одночасно з цим можливе застосування механізмів контролю, які ЄС сам активно застосовує. Подібне прийняття рішень отримує критику від громадських організацій та є підставою для звинувачень у «подвійних стандартах».

Погоджуючись з твердженням Г. І. Балюк, що Україна, прагнучи вийти з економічної, соціальної й екологічної кризи, та розуміючи всю складність такого завдання, могла б запропонувати світовій громадськості створення міжнародної «екологічної столиці» з метою вирішення глобальних екологічних проблем [224].

Відповідно до чинного законодавства, метою управління в галузі охорони навколишнього природного середовища є впровадження законодавства,

контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища [244].

На сьогоднішній день українським законодавством визначено правову основу управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, де, зокрема в Розділу IV ст. 16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [244] зазначено: громадські організації можуть брати участь в управлінні галуззю охорони навколишнього природного середовища, якщо така діяльність передбачена їх статутами, зареєстрованими відповідно до законодавства України. Статтею 21 визначено повноваження громадських організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища, до яких, зокрема, віднесено:

- брати участь у розробці планів, програм, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, розробляти і пропагувати свої екологічні програми;
- виступати з ініціативою проведення всеукраїнського і місцевих референдумів з питань, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки;
- вносити до відповідних органів пропозиції про організацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- брати участь у заходах міжнародних неурядових організацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ін.

Також в ст. 19 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначена компетенція виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у галузі охорони навколишнього природного середовища, які, зокрема: координують діяльність підприємств, установ та організацій,

розташованих на території відповідного села, селища, міста, незалежно від форм власності та підпорядкування; організують розробку місцевих екологічних програм; формують і використовують місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевих бюджетів; забезпечують систематичне та оперативне інформування населення, підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища, захворюваності населення; організують екологічну освіту та екологічне виховання громадян [244].

Водночас, на нашу думку, досягнення успіху, в поставлених українською екологічною громадською організацією цілях щодо покращення екологічної політики, можливо лише через виявлення закономірностей, застосування чітко визначених алгоритмів та процедур для місцевого, загальнодержавного та міжнародного рівнів діяльності. Тому, ми приєднуємося до думки І. Ісаєнко, який визначає, що будь-які механізми управління – чи державного, чи публічного управління формують певний зміст, який визначається способом та характером дій на об'єкт впливу. Способи реалізуються через певні алгоритми та процедури дій. Відмінність полягає насамперед як у суб'єктах, так і в об'єктах впливу, що зумовлює в подальшому суттєві відмінності у формах, способах і методах дій (впливу) [241].

Для вирішення актуальної наукової проблеми, виявлення закономірностей та виявлення наукової новизни був застосований експериментальний метод вивчення об'єкта, за яким дослідник активно і цілеспрямовано впливав на нього, використовував природні умови, необхідні для виявлення відповідної властивості [248].

Керуючись чинним законодавством, протягом роботи на дисертаційним дослідженням, автором було проведено п'ять експериментів, застосовано структурно-функціональне моделювання, при якому моделями є розроблені таблиці з доповненими правилами об'єднання та перетворення, які дозволять

систематизувати механізми діяльності українських екологічних громадських організацій. Означене забезпечить інституційний зріст українських екологічних громадських організацій, успішне здійснення проектної діяльності на місцевому, загальнодержавному, міжнародному рівнях.

Перше дослідження діяльності громадських організацій було виконано з метою покращення місцевої екологічної політики. За результатами забезпечення мережування місцевої громадської організації та взаємодії з усіма зацікавленими особами встановлено наступні цілі: розвиток експертних знань та навичок серед учасників еколого-просвітницького проекту; створення молодіжних осередків, які виступають за покращення місцевої екологічної політики загалом, водної політики - зокрема. За результатами проекту виявлено: фактори внутрішнього та зовнішнього впливів на діяльність досліджуваної громадської організації; правила, за якими об'єкти моделювання розвиваються, взаємодіють один з одним і з зовнішнім середовищем, та досягають поставлених цілей. Для дослідження автором було вибрано екологічну громадську організацію місцевого спрямування, виділена структура: елементи, функціональні залежності, визначено інтервал часу та ін. Експерименти від №1 до №3 включно – дослідження причин інституційного росту громадської організації від місцевого до міжнародного рівня діяльності, в часовому проміжку 2021-2023 р.р.

У процесі моделювання автором аналізується ряд запропонованих показників, на підставі аналізу яких, приймаються рішення щодо можливості здійснення таких заходів, як: екологічні, економічні, організаційні, соціальні, тощо; визначено передбачувані терміни реалізації, прогнозовано результати та надано рекомендації [245].

Перший експеримент був поставлений за участі місцевої української екологічної громадської організації.

Перед тим як емпірично перевірити гіпотези щодо умов, які забезпечують успіх діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації

екологічної політики, ми звернулися до широкої джерельної бази та провели апробацію результатів теоретичних пошуків в рамках науково-дослідної теми «Входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів як гарантія забезпечення національної безпеки» (2019-2021 рр) (Додаток №1). Апробація теоретичних напрацювань відбулась в проекті-експерименті «Молодь Приазов'я обирає чисті водойми», який було реалізовано Приазовським національним парком в партнерстві з місцевою українською екологічною громадською організацією та отримала рекомендацію від ЦОВВ запроваджувати запропоновані автором механізми публічного управління та адміністрування іншими Національними природними парками України.

Тривалість експерименту серпень 2021 – січень 2022 р.р. Методологія оцінки місцевої української екологічної громадської організації (фірмовий інструмент міжнародної благодійної організації АСТЕД) лягла в основу інших проектів, які були розроблені та реалізовані автором дисертаційного дослідження в якості керівника проектів. Впровадження відбувалось у партнерстві з Приазовським національним парком, що було оформлено Меморандумом про співпрацю. Для експериментів №1, №2 та №3 ключовими партнерами було визначено Національні природні парки. На нашу думку, важливо визначити статус Національного природного парку України, а отже визначити механізми взаємозв'язку з громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування в процесі формування та реалізації екологічної політики. Національний природний парк співпрацює з місцевою владою, населенням та громадськими організаціями, зокрема шляхом залучення їх до проведення спільних різноманітних природоохоронних та інших акцій. Еколого-просвітницька діяльність Національного природного парку сприяє підвищенню рівня екологічної культури місцевого населення і відвідувачів та відіграє важливу роль у вихованні місцевої молоді та екологічному інформуванні населення шляхом: проведення просвітницької роботи серед дошкільних та

шкільних закладів, випуску буклетів, часописів, фільмів, книг, посібників тощо. Науковці Національного природного парку проводять екологічний моніторинг, слідкують за станом природних комплексів і популяціями рідкісних видів рослин і тварин, на підставі чого розробляються спеціальні програми покращення екологічного стану території та прилеглих до парку ділянок. Варто відмітити, що установи природно-заповідного фонду також можуть укласти угоди із іншими науковими організаціями різних рівнів з метою залучення кваліфікованих працівників та обміном досвідом щодо природоохоронної діяльності з регіонами України та іншими державами. Отже, рекреаційна діяльність на території Національних природних парків є прямою інвестицією в економічний розвиток регіону та здійснюється шляхом створення сприятливих умов для відпочинку відвідувачів і включає: облаштування екологічних та туристичних маршрутів і зон відпочинку; організацію екологічних таборів для школярів та молоді; залучення місцевого населення до рекреаційної діяльності; надання інформаційних послуг через випуск друкованої, фото- та відеопродукції, виготовлення інформаційних стендів. Національний природний парк сприяє вихованню національно-патріотичних почуттів та сприяє: вирішенню соціально-економічних проблем села; зменшенню рівня безробіття на селі та розширенню кола самозайнятості сільського населення, особливо молоді; покращанню благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл; розвитку соціальної інфраструктури; відродженню, збереженню і розвитку місцевих народних промислів, пам'яток історико-культурної спадщини; підвищенню культурно-освітнього рівня сільського населення. Отже, Національні природні парки створюють унікальну можливість узгодження завдань охорони природи з потребами збалансованого використання природних ресурсів та відпочинком населення. Належним чином налагоджена взаємодія Національного природного парку з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями може стати каталізатором сталого розвитку регіону та основою для розвитку

рекреаційної, туристичної, еколого-освітньої, природоохоронної, наукової діяльності, стимулом для розвитку супутніх видів підприємницької діяльності [110].

Для визначення місця і ролі громадської організації у розбудові екологічної політики України із застосування досвіду ЄС застосовано PESTLE-аналіз — інструмент, який надає додаткову інформацію щодо контексту сфер діяльності громадської організації: political/політичні, economic/економічні, social/соціальні, technological/технологічні, legal/законодавчі, environmental/екологічні. При цьому варто визначати та детально описувати наступне: Політичні фактори (+законодавство): Які є політичні тренди (мода)? Які є законодавчі механізми? Хто приймає рішення в спільноті?; Економічні фактори: Які є економічні інструменти вирішення проблеми? Розвиток яких сфер економіки впливає на організацію/проект?; Соціокультурні фактори: Які є культурні традиції? Які є шкідливі стереотипи? Якими є цінності? Як живуть люди окремо взятої території?; Технологічні фактори: Які є засоби комунікації (ЗМІ, альтернативні медіа, соцмережі, гаджети, спільноти)? Якою є інфраструктура життя людини (транспорт, пошта, дитячі майданчики, освітні заклади, система охорони здоров'я, магазини тощо)? Як технології впливають на можливості і обмеження?

За основу проведення першого та наступних експериментів нами було взято звіт, де представлені результати базової оцінки GOSA - розшифровується як «Оцінка потенціалу громадських організацій» і є фірмовим інструментом міжнародної благодійної організації ASTED для оцінки та розвитку організаційного та інституціонального потенціалу громадських організацій. Дослідження GOSA проводилася 10/08/2021 двома співробітниками відділу партнерства ASTED, які провели групове обговорення з головою досліджуваної української екологічної громадської організації, бухгалтером, співробітниками громадської організації та представниками Приазовського національного

природного парку, яких було залучено в якості ключових партнерів проекту. Для першого експерименту/проекту вимірювання організаційної та інституційної спроможності громадської організації з місцевим впливом в місті Мелітополь проводилась у серпні 2021 року, результативна оцінка GOCA становила 3,30 (з максимальних 5). Отриманий результат означає, що досліджувана громадська організація добре розвинена/зріла, реагує на своїх кінцевих користувачів і організовує свою діяльність таким чином, щоб одержувачі її послуг були задоволені, а управлінські рішення приймалися стратегічно (Табл.3.). Також, за результатами оцінювання було встановлено, що місцева українська екологічна громадська організація здатна масштабніше планувати свою діяльність, залучати більше професіоналів, що і стало ціллю подальших експериментів/проектів - інституційно виростити з місцевої української екологічної громадської організації до загальнодержавного впливу, міжнародного або навіть до експертно-аналітичного центру з міжнародним впливом. Основним завданням для досліджуваної громадської організації було визначено: зберегти організацію і розвинути достатньо нових навичок та знань для подальшого інституційного розвитку та охоплення більшої території впливу.

Категорія	Управління та адміністрування	Організаційний менеджмент	Фінансовий менеджмент	Управління проектами циклом	Зовнішні зв'язки та мобілізація ресурсів	Загальний середній бал
Базова оцінка	3.55	2.85	3.05	3.95	3.10	3.30

Табл. 3. Ілюстрація оцінки громадської організації базового рівня, підготовлено за результати «Оцінки потенціалу громадських організацій» міжнародної благодійної організації ACTED.

Вважаємо необхідним зосередити увагу в першу чергу на виявлених слабких сторонах, які, на нашу думку, притаманні більшості українським громадським екологічним організаціям та впливають на визначення їх місця і ролі у розбудові екологічної політики України на різних рівнях.

Адміністративний механізм: Відсутні документально оформлені кадрові політики, які включають керівні принципи щодо графіків роботи, винагороди (окладу) і пільг співробітників, відпусток, перевірок ефективності, скарг і дисциплінарних процедур, припинення трудових відносин (звільнення), адміністративних процедур та поведінки співробітників; Відсутній оплачуваний персонал впродовж останніх 2 років.

Організаційний механізм: Відсутній план, який би адекватно описував, як можна пом'якшити різні типи криз/проблем в процесі виконання завдань, досягнення поставлених цілей (відповідно до Статуту громадської організації); Організація не має стратегічного плану; Відсутній річний цикл планування; Не визначені особи, підкомітети, групи чи відділи для вирішення конкретних питань, напрямків діяльності громадських організацій.

Фінансовий механізм: Відсутні письмові фінансові процедури та поділ обов'язків між співробітниками по закупкам і фінансовим персоналом; Відсутня стратегія збору коштів/фінансування відповідно до її стратегічного плану; Відсутні письмові процедури внутрішнього контролю; Річні фінансові звіти не перевіряються зовнішніми установами; Відсутня диверсифікація фінансування (принаймні 3 різних донора за останні 3 роки).

Програмний механізм: Організація не підтримує своїх бенефіціарів / клієнтів у доступі до наявних послуг з охорони навколишнього середовища, наприклад здійснення екопросвітницької діяльності на постійній основі;

Відсутній механізм оцінки якості впровадження проектів принаймні протягом останніх 6 місяців; Дані про моніторинг і оцінку результатів проекту збирає не навчений/спеціалізований та незалежний персонал.

Політичний механізм: Організація не консультується та не звертається до громадськості щодо реалізації своєї зовнішньої політики та стратегії; Організація не веде діяльності, яка забезпечує власну фінансову стабільність; В організації немає щонайменше 3 різних донорів, які регулярно надають фінансування організації; Організація не розробила всебічної комунікаційної/брендингової/маркетингової стратегії чи плану; Протягом останніх 2 років організація не отримувала фінансування від Уряду; Організація не акумулює достатніх коштів для підтримки діяльності на наступний рік.

Важливо відзначити, що однією з умов налагодження співпраці з міжнародною організацією стало підписання та впровадження місцевою українською екологічною громадською організацією ряду внутрішніх процесуальних документів: Кодекс поведінки партнерів міжнародної організації грантодавців; Політика проти шахрайства; Політика підтримання захисту дітей; Політика здійснення закупівель, робіт, товарів та послуг; Політика найму, управління та розбудови; Положення про документообіг; Програма комунікації, брендингу. Також усі члени команди проекту пройшли перевірку на причетність до терористичних організацій. В частині фінансового обліку, умовою проведення закупок було забезпечення прозорості та конкурсу купівлі обладнання.

Встановлено, що усі вищезазначені політики стали абсолютно новими для місцевої української екологічної громадської організації. Однак, за умови імплементації означених внутрішніх процесуальних документів та успішного завершення грантового проекту, місцева екологічна громадська організація зможе отримати наступне, значно більше, фінансування та розширити перелік та географію цільових груп своєї діяльності. Імплементація означених документів не тільки забезпечує уніфікацію планування та оцінку ефективності співпраці з

міжнародними благодійними фондами (донорами), але і безпосередньо впливає на внутрішній інституційний зріст української екологічної громадської організації.

Після проведеного аналізу наявної інституційної спроможності української екологічної громадської організації місцевого спрямування був розроблений проект з використанням дисертаційних теоретичних напрацювань: «Еко-логічна портативна лабораторія для школярів і молоді: доступ до екологічної інформації та інструмент впливу на місцеву політику» («Молодь Приазов'я обирає чисті водойми»). Експеримент/проект включав наступні компоненти, кожний з яких відповідає таким цілям публічного управління, як цілі розвитку, збереження, функціонування [246]:

- «Еко-логічна портативна лабораторія» - проведення навчання учасників проекту (молодь – школярі та студенти бакалаврату) працювати з вимірювальними приладами портативної екологічної лабораторії та здійснювати екологічний моніторинг води, ґрунту, повітря в польових умовах, навчитися фахово акумулювати екологічні дані;
- «Еко-логічна журналістика» - навчання основам роботи з соціальними мережами, презентації отриманих екологічних даних через соціальні мережі різним цільовим групам;
- «Еко-логічна публічна політика на місцях» – за участі школярів, молоді, громадськості, науковців, представників органів місцевого самоврядування створити та провести адвокаційну кампанію направлену на покращення місцевої водної політики та місцевої екологічної політики загалом.

Отже, в проекті було забезпечено симбіоз компонентів проекту науки, журналістики, політики, що дозволило розширити перелік цільових груп.

На момент проведення експерименту головними цілями української екологічної громадської організації, яка здійснює свою діяльність на місцевому рівні, були: екологічна просвіта; охорона природи; розвиток молодіжних

осередків екологічного спрямування; налагодження співпраці державного, громадського та бізнесових секторів, спрямованих на поліпшення екологічного становища в районах; сприяння діяльності територіальних громад в процесі покращення екологічної політики. Свою діяльність громадська організація фокусувала на Мелітопольському і Бердянському районах Запорізької області, а отже відповідала на специфічну, конкретну проблематику, суспільний запит на вирішення екологічних проблем, покращення екологічної політики на місцевому рівні. Основною цільовою аудиторією було визначено: школярі, молодь, органи місцевого самоврядування, адміністрації. Команда громадської організації мала високий рівень експертності, проектний досвід саме в екологічному напрямку, а також прагнула до використання інноваційних підходів в проектах з постійними працівниками, наявним офісним приміщенням та власним лабораторним обладнанням. Для забезпечення інституційного розвитку було залучено в якості партнера Приазовський національний парк (Запорізька область). Отже, передбачалося об'єднання широкого кола зацікавлених сторін: громадська організація з місцевим рівнем впливу, учні шкіл /молодь, науковці Приазовського національного природного парку та органи місцевого самоврядування.

Фактично, протягом проекту були сформовані молодіжні групи підтримки покращення екологічної політики по всьому Приазов'ю. Цільовою аудиторією проекту, прямими вигодоотримувачами, було визначено в першу чергу: школярі, студентська молодь, вчителі та викладачі вищих навчальних закладів, органи місцевого самоврядування 4 територіальних громади Мелітопольського району та м.Мелітополя, користувачі соціальних мереж. Окремо, непрямыми вигодоотримувачами, було визначено батьків, сім'ї школярів, студентів, усіх учасників нашого проекту, що сприяло подальшому масштабуванню проекту. Також, непрямыми вигодоотримувачами визначено школи по всій Запорізькій області, території та об'єкти природозаповідного фонду, які планувалось

долучати до проекту в майбутньому, а також приватні підприємства, представники місцевих ЗМІ та їх читачі.

Для деталізації проблеми, командою громадської організації було проведено бліц-опитування учнів та педагогічних колективів 31 шкіл Мелітопольського району, (приблизно) 5251 учнів, молоді. Керуючись результатами проведеного опитування, було виявлено наступні проблеми, на вирішення яких було направлено проект:

- Відсутність інтересу школярів, молоді до екологічної тематики, незалученість до процесів прийняття рішень на місцевому рівні щодо екологічних питань.

- Відсутність налагодженої еколого-просвітницької співпраці між школами районів - молодіжної екологічної спільноти.

- Школярі, молодь не бачить в екологічній інформації (даних) інструменту створення запиту на зміни в місцевій політиці, важливості застосування принципів сталого розвитку в повсякденному житті, підприємстві та розбудові громад (на місцях).

- Відсутність необхідного обладнання для проведення практичних занять в рамках навчальної програми з предметів (хімія, біологія, географія), здійснення замірів, використання спеціального програмного забезпечення для внесення даних замірів якості повітря, ґрунту, води.

- Відсутність власного ЗМІ, в т.ч. соціальних медіа для поширення отриманих даних, для презентації екологічної інформації, яку буде отримано в ході діяльності екологічної портативної лабораторії для школярів і молоді.

Отже, чим чіткіше буде визначена проблема та коло зацікавлених осіб, тим авторитетніші будуть позиції української екологічної громадської організації у процесі формування та реалізації екологічної політики на різних рівнях діяльності.

Особливу увагу звертаємо на підібраний/законтарктований керівником проекту, персонал. Адже, на нашу думку, висока кваліфікація персоналу - основа успішного впровадження проекту та наступного інституційного розвитку з місцевої екологічної громадської організації, до загальнодержавного рівня та міжнародного впливу, з перспективою створення екологічного експертно-аналітичного центру. Таким чином, весь персонал проекту мав не менше 10 років фахового стажу, наукової роботи (в т.ч. в лабораторії) в сферах публічного управління та адміністрування, хімії, біології, географії.

Також, в процесі планування діяльності української екологічної громадської організації важливо провести аналіз ризиків, що можуть виникнути в процесі реалізації проектної пропозиції та передбачити заходи, які будуть вжиті, для їх пом'якшення. Отримані результати відображені в Табл. 3.1., яка вміщує систематизовані механізми публічного управління, рекомендовані для інституційного розвитку українській екологічній громадській організації та комплекс компонентів публічного адміністрування, для виконання успішної проектної діяльності на місцевому рівні.

Результати проекту були успішними та високо оцінені Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, про що отримано офіційний лист (Додаток № 6).

Функції	Розробка власної експертизи. Надання експертних послуг органам державної влади, органами місцевого самоврядування, безпосередньо на місцях. Науково-експертна.
Інституційно-правова модель	Чинна нормативно-правова база, місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, навчально-наукові інститути
Форма взаємодії	Дослідник/Активіст/Радник

	Взаємодія через моделювання.
Механізми взаємодії	Комплексно-розширені

Табл. 3.1. Розроблено автором, за результатами експерименту №1.

Рекомендації:

Здійснення діяльності місцевої української екологічної громадської організації повинно здійснюватися в інтересах конкретно взятої території, із забезпеченням отримання унікальних даних/інформації. Обов'язкова співпраця між громадською організацією місцевого спрямування та партнером (ами), який (і) своєю діяльністю представляє інтереси держави на місцевому рівні, органи місцевого самоврядування. Забезпечено залучення до проекту експертів вузькопрофільної спеціалізації з більш ніж 10-ти річним досвідом. Враховуючи специфіку місцевої проблематики, прямим та непрямыми вигодоотримувачами повинні бути місцеві жителі. Інституційний внутрішній зріст необхідно забезпечити через імплементацію процедурних документів грантодавця. Одночасно, місцева українська екологічна громадська організація загалом повинна виконувати науково-експертну функцію: розробка власної експертизи; надання експертних послуг органам державної влади, органами місцевого самоврядування, безпосередньо на місцях. Форма взаємодії: Дослідник/Активіст/Радник/ Взаємодія через моделювання. Механізми взаємодії: Комплексно-розширений.

За результатами першого експерименту рекомендовано застосовувати принцип мережування.

Для застосування досвіду ЄС в повному обсязі та забезпечення підвищення компетентностей і, тим самим, посилення місця і ролі громадських в процесі формування та реалізації екологічної політики на місцевому рівні рекомендується внести зміни до законодавства, для забезпечення можливості громадським організаціям безкоштовно отримувати у власність або в тимчасове

користування об'єкти нерухомого майна житлового фонду з присадибною ділянкою, які мають територіальну приналежність до сільських, селищних рад. Означене дозволить: на постійній основі досліджувати розвиток місцевої екологічної політики, і таким чином ідентифікувати екологічні проблеми притаманні конкретній території та відповідним чином брати участь у вирішенні; на постійній основі здійснювати еколого-просвітницьку діяльність.

На етапі реалізації експерименту №1 не було передбачено такого ризику, як військові дії, який став тригером, що міг призвести або до абсолютного припинення діяльності або до подальшого інституційного розвитку досліджуваної місцевої української екологічної громадської організації. Такі вихідні дані стали основою для проведення подальшого експерименту №2 та перевірки гіпотези щодо діяльності місцевої екологічної громадської організації в кризових ситуаціях – забезпечити виконання успішної проектної діяльності українською екологічною громадською організацією на загальнодержавному рівні (форс-мажорні обставини).

Другий експеримент був проведений за основної умови, здійснення діяльності місцевої екологічної громадської організації із фрахуванням форс-мажорних обставин, яка вплинула на релокацію експерименту: здійснено як фізичне так і юридичне переміщення до іншого регіону. Підготовлена грантова заявка проекту «Екологічний моніторинг та ідентифікація військових злочинів проти довкілля територій, об'єктів природно-заповідного фонду Приазов'я» для участі в першому етапі конкурсного відбору в межах конкурсу «Швидка підтримка спроможностей громадянського суспільства діяти в надзвичайних умовах», яка була підтримана громадською організацією «ІСАР Єднання» (Додаток № 7).

Для посилення інституційної спроможності місцевої екологічної громадської організації було вирішено використати принцип мережування, який було ідентифіковано в процесі дослідження участі громадських організацій в

процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС. Створення взаємодії через налагодження партнерства дозволило розширити географію реалізації проекту та збільшити кількість фахового персоналу проекту, який спеціалізується на флорі та фауні, екологічних проблемах конкретної території. Таким чином, партнерами експерименту/проекту стали: Приазовський національний природний парк, Національний природний парк «Меотида», Національний природний парк «Великий Луг», Департамент захисту довкілля Запорізької обласної державної адміністрації, Бердянська міська військова адміністрація Бердянського району Запорізької області. Партнерство було оформлено через підписання Меморандумів про співпрацю, де було визначено права та обов'язки кожного з учасників.

Унікальність проекту було забезпечено за рахунок отримання верифікованих екологічних даних з районів, де розташовані три Національні природні парки «Приазовський», «Меотида», «Великий Луг». Виходячи з ідентифікованої проблематики, було складено перелік комунікаційних інструментів для забезпечення інформаційного супроводу отриманих результатів польових робіт з міжнародними партнерами, територіями та об'єктами природно-заповідного фонду ЄС. Фактично, в період проведення експерименту/проекту, I-й етап проекту 06.04.2022 – 20.10.2022; II-й етап проекту 01.11.2022 – 20.02.2022, місцева українська громадська екологічна організація стала єдиним джерелом отримання верифікованих екологічних даних для ЦОВВ, які в свою чергу мали змогу використовувати отримані дані для формування та реалізації національної екологічної політики, прийняття зважених управлінських рішень.

Типологія	Середземноморський тип. Екологічна громадська організація загальнодержавного впливу
Функції	Розробка власної експертизи;

	Надання експертних послуг органам державної влади, органами місцевого самоврядування, безпосередньо на місцях. Науково-експертна
Інституційно-правова модель	Чинна нормативно-правова база, місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, навчально-наукові інститути
Форма взаємодії	Громадська організація: – Дослідник/Радник. Взаємодія через моделювання
Механізми взаємодії	Комплексно-розширені

Табл. 3.2. Розроблено автором за результатами експерименту №2

Рекомендації:

Отримані результати експерименту №2 відображені в Табл. 3.2., розроблена автором за результатами експерименту №1, систематизовані механізми публічного управління, рекомендовані для інституційного розвитку українській екологічній громадській організації та комплекс компонентів публічного адміністрування, для виконання успішної проектної діяльності на загальнодержавному рівні.

Для досягнення означеного рекомендовано наступне. Забезпечити зовнішній та внутрішній інституційний зріст за рахунок розширення переліку партнерів проекту за межами місцевості, де попередньо здійснювалась діяльність громадської організації місцевого спрямування. Однак, можливі партнери повинні здійснювати подібну діяльність на місцевому рівні, але в інших регіонах. Мережування діяльності української екологічної громадської організації за кризових умов (форс-мажорних обставинах) здатне створити можливості для отримання унікальних екологічних даних та забезпечити резильєнтність української громадської організації. Налагодити співпрацю з ЦОВВ, які залучені до формування та реалізації екологічної політики. Зосередження діяльності на

місцевому рівні, водночас із масштабуванням діяльності на загальнодержавний рівні.

Додатково відзначимо, що результати проведеного експерименту перевершили першочергові очікування. Інформація про дослідження якості водних об'єктів на територіях Національних природних парків Приазов'я була відображена в публікації однієї із авторитетних видань The Guardian з охопленням (тиражем станом на 2020 р.) 127.000 та з он-лайн аудиторією > 200.000.000 [227]. Можемо вважати, що публікація в авторитетному виданні з багатомільйонною аудиторією по всьому світу – це результат експертної роботи української екологічної громадської організації на конкретно взятих територіях, які мають спеціальний національний та міжнародний охоронний статус. Відповідно до цього, додатково рекомендуємо сфокусувати діяльність української екологічної громадської організації на: конкретно взятій території, яка, бажано, має охоплювати території з рідкісними видами флори і фауни; території, які мають міжнародне значення та знаходяться під міжнародною охороною, наприклад Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя.

Пройшовши два попередні рівні роботи української екологічної громадської організації з місцевого рівня до загальнодержавного, було прийнято рішення апробувати механізми публічного управління та адміністрування для здійснення успішної діяльності на міжнародному рівні.

Третій експеримент: проект «Міжнародна екологічна дипломатія» (1.11.2022 – 01.05.2023) було профінансовано NGO Netherlands Helsinki Committee та проведено з припущенням, чи зможе українська екологічна громадська організація, яка пройшла шлях від місцевої екологічної громадської організації до екологічної громадської організації загальнодержавного впливу, стати українською екологічною громадською організацією (еколого-аналітичним центром) з міжнародним впливом (Додаток № 8).

Оскільки експеримент/проект №3 є логічним продовженням попередньої діяльності української екологічної громадської організації, було вирішено продовжити тестування практики мережування, тому національний перелік партнерів було розширено за рахунок: Національного парку «Бузький Гард», Національного парку «Мезинський», Національного парку «Подільські Товтри», Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника.

Для перевірки встановленої гіпотези впродовж експерименту/проекту було налагоджено комунікацію з рядом державних та недержавних інституцій ЄС, континенту та світу, які мають вплив на формування та реалізацію екологічної політики на території своїх країн. Зокрема, проектом було передбачено налагодження комунікації з Міжнародним союзом охорони природи (місто Гланд, Швейцарія), який має наглядовий і консультативний статус в Організації Об'єднаних Націй і бере участь у здійсненні ряду міжнародних конвенцій щодо збереження природи та біорізноманіття. Комунікаційна кампанія проекту складалась з щотижневих булет-пойнтів, в яких було відображено наступне: результати екологічного моніторингу та результати польових робіт на територіях Національних природних парків України, партнерів експерименту/проекту; змодельовані короткострокові та додвгострокові сценарії антропогенного впливу на досліджувані території та об'єкти природно-заповідного фонду України. Додатково, для забезпечення участі української екологічної громадської організації було проведено моніторинг запланованих заходів, круглих столів, презентацій в країнах ЄС з метою безпосереднього презентування результатів експерименту/проекту дисертаційного дослідження. Одним із таких заходів став тижневий тренінг «Global in Local», який був організовано в Німеччині об'єднанням ряду європейських громадських організацій соціального та екологічного спрямування за фінансової підтримки ЄС та мав на меті об'єднання молодіжних делегатів громадських організацій різних країн з можливістю презентувати проекти та налагодити подальшу співпрацю (Додаток № 2).

Додатково, для презентування результатів на рівні ЄС, досліджувана українська екологічна громадська організація провела конкурс на посаду міжнародного експерта, до кандидатури якого було висуното ряд фахових умов, зокрема, мати довготривалі професійні звязки з світовою науковою спільнотою. Результатом стало організація ключовим міжнародним експертом та проведення он-лайн заходу з всесвітньо відомими науковцями, презентування отриманих протягом експериментів/проектів №2, №3 результатів. Загалом результати були презентовані наступним організаціям: Інститут Землі та життя (Бельгія); Федеральна вища технічна школа Цюриха, Кафедра екологічних систем науки (Швейцарія); Команда «Спостереження Землі Агроекосистем»; Королівський сільськогосподарський університет (Велика Британія); Аугсбурзький університет, дослідницька група водних і ґрунтових ресурсів (Німеччина); Чеський університет природничих наук у Празі, кафедра стійких технологій.

Наступним кроком стало налагодження комунікації з представниками найвпливовіших громадських організацій ЄС «Green 10», діяльність яких досліджена в попередньому розділі. Отже, в рамках комунікаційного плану було заплановано розширити контакти для подальшої співпраці, за рахунок чого планувалось досягти сталість експерименту/проекту. Передбачалось, що означені дії дозволять зміцнити зовнішній та внутрішній інституційний розвиток досліджуваної громадської організації до експертно-аналітичного центру з міжнародною участю та стати постійною фаховою точкою для адвокаційних, практично-орієнтованих проектів пов'язаних з територіями та об'єктами природно-заповідного фонду України.

В рамках дисертаційного дослідження було здійснено офіційний візит до Брюсселю, де на персональне запрошення від Фонду Генріха Бьоля (Брюссель), в якості експерта, представник української екологічної громадської організації долучився до обговорення «Термінове та зелене відновлення України – забезпечення швидкої реакції та довгострокових перспектив», де за правилами

Chatham House відбулося обговорення між парламентарями ЄС, представниками аналітичних центрів, громадських організацій ЄС та України. Під час обговорення було презентовано результати міжнародного проекту «Міжнародна екологічна дипломатія», які підготувала досліджувана українська екологічна громадська організація. Запропоновано конкретні механізми публічного управління та адміністрування для відновлення природно-заповідного фонду України, які можуть бути підтримані європейськими партнерами в майбутньому. Додаток № 3 Лист Фонду Генріха Бьоля (м.Брюссель) додано.

Одночасно, представник досліджуваної української екологічної громадської організації провів зустріч з Заступником Генерального секретаря та директором з питань управління, сталого розвитку, глобальної політики ЄС Європейського Екологічного Бюро (член «Green10»), під час якої було презентовано річні результати міжнародного екологічного проекту та обговорено можливі шляхи до подальшої співпраці з українською громадською організацією. За результатами зустрічі, українська екологічна громадська організація отримала запрошення стати членом по співпраці з Європейським Екологічним Бюро, що стало впливовим чинником забезпечення подальшого інституційного зросту в наступних напрямках:

- Комунікаційний: можливість створення коаліцій між членами Європейського Екологічного Бюро та іншими екологічними групами, членами «Green 10», а також з громадськими організаціями, які тільки почали свій розвиток та виступають за екологічно спрямовані політики ЄС. Комунікаційна робота є невід'ємною частиною адвокації Європейського Екологічного Бюро на європейському та загальнодержавних рівнях для ефективного забезпечення мобілізації ресурсів.

- Науково-дослідний (підготовка експертної думки): Європейське Екологічне Бюро займається найактуальнішими екологічними проблемами Європи шляхом доповнення порядку денного, здійснення моніторингу та

консультування. На сьогоднішній день, до найактуальніших екологічних проблем віднесено наступні: зміна клімату, біорізноманіття, циркулярна економіка, повітря, вода, ґрунт, забруднення хімічними речовинами, а також політики щодо промисловості, енергетики, сільського господарства, екодизайну продукції та запобігання утворенню відходів. Означене стане в нагоді при подальшому розвитку науково-експертної функції української екологічної громадської організації.

Вищевикладене є прикладом створення двосторонньої співпраці: для Європейського Екологічного Бюро - за рахунок співпраці з українською екологічною громадською організацією - забезпечується розширення мережі експертних громадських організацій не держав-членів ЄС; для української екологічної громадської організації - доступ до експертно-аналітичної інформації, яка поширюється серед членів Європейського Екологічного Бюро, участь в закритих та офіційних подіях та ін. Повний склад членів збирається один раз на рік у складі Генеральної Асамблеї та діє як орган прийняття рішень найвищого рівня для прийняття довгострокових стратегій і щорічної роботи програм і бюджетів. Більшість робочих груп збираються один або два рази на рік для розробки політики та стратегії Європейського Екологічного Бюро, а також для дебатів із політиками та запрошеними експертами. Також здійснюється робота над просуванням вимог членів Європейського Екологічного Бюро на європейському та світовому рівнях. При цьому здійснюється обмін інформацією, обговорення щодо результатів моніторингу європейської екологічної політики в окремо взятій державі, організування агітаційної та адвокаційної роботи.

В розрізі означеного та враховуючи те, що 23 червня 2022 року під час саміту лідерів країн ЄС Україна отримала статус кандидатів на членство у ЄС, де екологічна політика є всеохорлюючою, необхідно забезпечити фаховий зріст членів українських екологічних громадських організацій за усіма (вузькопрофільними) напрямками екологічної політики ЄС і ініціювати

створення Адміністративного Офісу українських екологічних громадських організацій, який буде виконувати адміністративно-просвітницьку місію та місце тимчасової дислокації під час здійснення офіційних візитів представників українських екологічних громадських організацій, здійснення адвокатування в інтересах України.

Також, варто відзначити, що члени Європейського Екологічного Бюро сплачують щорічні членські внески. Повні члени сплачують 100% річного членського внеску, асоційовані та афілійовані члени сплачують 50% річних членський внесок. На нашу думку, одним із завдань української екологічної громадської організації повинно бути забезпечення 100% щорічного членського внеску [112]. Тому, при формуванні окремої аплікаційної заявки, в бюджеті проекту рекомендовано враховувати витрати на сплату членського внеску. Водночас, якщо розглядати членство української екологічної громадської організації в екологічній громадській мережі «Green10», як частини державної підтримки та реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026, то пропонується на загальнодержавному рівні забезпечити фінансову спроможність оплачувати річне членство в Європейському Екологічному Бюро усім українським екологічним громадським організаціям, які відповідають заявленим вимогам. Членство в ЄЕБ дозволить українським екологічним громадським організаціям в досить стислі терміни збільшити обсяг власних знань щодо нормативно-правових, соціально-економічних, науково-технічних особливостей формування та реалізації екологічної політики ЄС і таким чином стати рівноправним учасником робочих груп, круглих столів, конференцій, наукових програм ЄС [112].

Отримані результати відображені в Табл. 3.3., який розроблено автором, за результатами експерименту №1 та №2, вміщує систематизовані механізми публічного управління, рекомендовані для інституційного розвитку українській

екологічній громадській організації та комплекс компонентів публічного адміністрування, для виконання успішної проектної діяльності на місцевому рівні на міжнародному рівні.

Типологія	Середземноморський тип. Місцева/загальнодержавна з міжнародним впливом
Функції	Розробка власної експертизи. Мобілізація ресурсів та управління наявними ресурсами. Координація екологічної політики: розподіл відповідальностей щодо комунікації з інститутами ЄС, агенствами та ін. Науково-експертна.
Інституційно-правова модель	Чинна нормативно-правова база, в т.ч. євроінтеграційна екологічна частина, місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, навчально-наукові інститути
Форма взаємодії	Громадська організація: Радник/Дослідник
Механізми взаємодії	Комплексно-розширені

Табл. 3.3. Розроблено автором за результатами експерименту №3.

Рекомендації:

Ключові експерти за напрямками, в т.ч. міжнародним повинні бути фахівці з більш ніж 10 річним досвідом роботи проектним менеджером міжнародних екологічних науково-освітніх проектів. Прямими вигодоотримувачами повинні бути профільні Інституції, іноземні громадські організації, навчально-наукові інституції ЄС. Непрямими вигодоотримувачами повинні бути навчально-наукові інституції Європи та світу. Інституційний зріст повинен відбуватися за рахунок членства в одній з організації європейської мережі «GREEN10» (рекомендуємо Європейське Екологічне Бюро).

Загалом, інституційна спроможність досліджуваної громадської організації зросла, в першу чергу, за рахунок одночасного: мережування з Національними

парками України, залучення місцевих експертів, які спеціалізуються на конкретно взятій території; мережування з громадськими організаціями ЄС, взаємодії з освітньо-дослідними інституціями Європи та світу. Разом з тим, для забезпечення безперервного інституційного зросту української екологічної громадської організації рекомендуємо протягом всіх стадій акумулювати свою діяльність на унікальних екологічних даних для проведення аналізу, моделювання ситуацій та формування експертного висновку для подальшого поширення серед партнерів національної та міжнародної мережі. Таким чином активно застосовувати науково-експертну функцію та комплексно-розширені механізми взаємодії.

Четвертий експеримент був проведений під час місцевих виборів та за участі представника досліджуваної української екологічної громадської організації в програмі «Місцеві вибори 2020 в Україні: підвищення спроможності» та «Підтримка жінок-лідерок в Україні» в рамках якого було організовано навчальний курс «Навички проведення виборчої кампанії для кандидатів та кандидаток» [228].

Перевірка гіпотези, чи зможе громадська організація через застосування досвіду ЄС, навчання представників інших українських екологічних громадських організацій впливати на формування та реалізацію екологічної складової політичних програм кандидатів, які в подальшому можуть стати частиною місцевої політики, за умови перемоги кандидата/партії. Передбачається, що поширення екологічної складової в усі пункти передвиборчої програми відзеркалюватиме принцип ЄС щодо інтеграції екологічної політики у розроблення і проведення всіх інших політик.

За результатами навчального курсу представник досліджуваної громадської організації отримав нові знання та опанував нові навички, які в подальшому реалізував як політичний консультант в одній партії, в іншій - як заступник голови штабу по польових роботах на місцевих виборах 2020 р.

За результатами проведення експерименту №4 для забезпечення ефективної діяльності українських громадських організацій у виборчому процесі пропонується розділити знання та вміння проведення місцевої виборчої кампанії на: базові та розширені.

До базових знань та вмінь пропонується віднести наступні: підготовка письмового плану роботи виборчої кампанії; рекомендації щодо застосування таргетингу (прицілювання) в соціальних мережах; розробка політичної програми кандидата; розробка ключового повідомлення виборчої кампанії; планування процесу контактування з виборцями; налагодження фандрейзингу (збір коштів); проведення тренінгів для працівників штабу (волонтерів) та спостерігачів на дільниці. Мотивацією для застосування таких знань та вмінь політичного консультанта є отримання грошової винагороди. Одночасно, проведення виборчої кампанії відбувається без врахування екологічної складової вимог Угоди про асоціацію.

Розширенні знання та вміння формуються за допомогою проєкологічної мотивації, а саме: опанувати інструменти, які допоможуть інтегрувати місцеву екологічну проблематику в політичні програми кандидатів (партій), в презентаціях проблем житлово-комунального господарства, інфраструктури, охорони здоров'я, тощо. Пропоноване інтегрування дозволить вирішувати екологічні проблеми, покращувати стан навколишнього природного середовища через кожну з наведених суспільно-економічних сфер, враховуючи переваги та обмеження території виборчого округу. Таким чином буде розширена цільова аудиторія, і одночасно, буде усунута проблема диференціювання проблем за принципом «що важливіше для виборців: екологічні проблеми чи охорона здоров'я, транспорті, інфраструктурні, соціальні, освітні та ін. проблеми виборців». Отже, після успішного навчання, представники українських екологічних громадських організацій отримають знання та навички для налагодження ефективної взаємодії з майбутнім головою органу місцевого

самоврядування та/або членами ради, мешканцями виборчого округу та матимуть змогу на постійній основі працювати в якості консультантів, застосовуючи досвід формування та реалізації екологічної політики ЄС.

За результатами дослідження встановлено, що саме проєкологічна мотивація - інтегрувати місцеву екологічну проблематику в політичні програми кандидатів (партій) щодо вирішення проблем житлово-комунального господарства, інфраструктури, охорони здоров'я є ключовою відмінністю консультанта – представника екологічної громадської організації від політичного консультанта, який має лише мотивацію – отримати грошову винагороду за надані послуги.

Крім цього, ротягом експерименту №4 була ідентифікована проблема, яка об'єднує Столицю та Поліську об'єднану територіальну громаду, яка складається з 30 сіл – відсутність єдиної системи державного моніторингу довкілля, що створює можливості для маніпуляцій та не сприяє прозорому формуванню та реалізації екологічної політики на місцях. Для вирішення означеної проблеми та посилення ролі громадських організацій в комунікації з органами місцевого самоврядування та органами державної влади пропонуємо запровадити комплексну систему державного, місцевого та громадського екологічного моніторингу, яка в перспективі, стане джерелом: верифікованих, актуальних екологічних даних, зрозумілої екологічної інформації для громадських організацій, мешканців, потенційних інвесторів. Крім того, пропонуємо розширити взаємодію усіх зацікавлених груп в формуванні та реалізації екологічної політики на місцях через доповнення он-лайн порталу екологічного моніторингу додатковою інформацією для здійснення комплексного аналізу місцевої екологічної політики, зокрема відображати наступне: інформацію щодо місцевих виробників, підприємств, розміру сплаченого ними екологічного/місцевого податків; рішення ради щодо подальшого використання коштів з спецфондів; покрокової інструкції для оформлення звернення до органів

місцевого самоврядування для покращення місцевої екологічної політики; судові рішення (справ, що знаходяться на розгляді), які стосуються екологічних питань; прийняті радою програми розвитку та місцеві ініціативи із виділенням екологічних складових по кожному з напрямів забезпечення життєдіяльності.

Означене забезпечить: ефективну комунікацію усіх зацікавлених осіб, участь у формуванні та реалізації місцевої, загальнодержавної екологічної політики; для державних службовців – приймати зважені управлінські рішення.

Додатково, впровадження комплексної системи державного, місцевого (муніципального) та громадського моніторингу сприятиме ефективній взаємодії органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, українських екологічних громадських організацій з Європейським екологічним агенством, Європейською екологічною інформаційною та наглядовою мережею.

Типологія	Середземноморський тип Місцева/Загальнодержавна
Функції	Розробка та планування впровадження політики з екологічними компонентами; Формування проекту екологічної політики та надання експертних послуг органам державної влади, органами місцевого самоврядування, партійним осередкам
Інституційно-правова модель	Чинні нормативно-правові акти, в.т.ч виборче законодавство
Форма взаємодії	Громадська організація – Радник
Механізми взаємодії	Загальні/Спеціалізовані/Комплексно-розширені

Табл. 3.4. Розроблено автором за результатами експерименту №4.

Рекомендації:

Отримані результати відображені в Табл. 3.4., яка вміщує систематизовані механізми публічного управління, рекомендовані для інституційного розвитку

українській екологічній громадській організації та комплекс компонентів публічного адміністрування, для виконання успішної проектної діяльності з організації навчальних проектів та діяльності під час виборчих процесів (на місцях) (Табл. 3.4).

Головною мотивацією для представника української екологічної громадської організації повинно бути наступне: опанувати інструменти, які допоможуть інтегрувати місцеву екологічну проблематику в політичні програми кандидатів (партій). Інституційний внутрішній зріст забезпечити через отримання нових знань та навичків в сфері виборчого процесу для просування еколого-орієнтованих програм в соціально-економічній сферах з врахуванням: місцевих природних переваг; антропогенного навантаження; кращих європейських практик. Інституційний зовнішній зріст необхідно забезпечити через створення спільних довгострокових проектів між представниками громадських організацій, учасниками навчального курсу та кандидатами на посади депутатів, голів територіальних громад.

П'ятий експеримент був проведений за умови участі представника української екологічної громадської організації через навчання на курсі «Енергетичне законодавство та політика ЄС», який було організовано за сприяння ряду організаторів: Київська школа енергетичної політики, Центр ліберального модернізму, української громадської організації DIXI Group, Агентством США з міжнародного розвитку (Додаток № 9). Означений курс було сфокусовано на підвищення експертних знань учасників навчального курсу, в т.ч. українських громадських організацій, які здійснюють свою діяльність в сфері енергетики, відновлювальних джерел енергії, ЄЗК та природних ресурсів. Експеримент мав на меті дослідити механізми впливу консорціуму міжнародних громадських організацій з українськими громадськими організаціями (аналітичними центрами) через освітні інструменти на розширення фахових

компетентностей представників законодавчої та виконавчої гілок влади, інших представників українських громадських організацій, в т.ч. екологічних.

Встановлено, що в рамках курсу «Енергетичне законодавство та політика ЄС» залучено національних експертів та представників інституцій ЄС, які презентують реальну ситуацію в екологічній та енергетичних політиках [229]. Протягом навчального курсу детально досліджується законодавство ЄС, зокрема: Політичні вказівки Секретаріату Енергетичного Співтовариства щодо реформування схем підтримки просування енергії з відновлюваних джерел; Повідомлення Європейської Комісії – Керівні положення з державної допомоги для охорони навколишнього середовища та енергетики; шляхи сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел (нова редакція); документи Енергетичного Співтовариства [247]та усі інші енергетичні пакети.

Актуальність отримання вузькопрофільних знань представниками українських громадських організацій, органів державної влади, підприємств аргументовано тим, що для України використання відновлюваних джерел енергії має потенційні переваги: скорочення викидів парникових газів, диверсифікацію енергопостачання та зменшення залежності від ринків викопного палива (зокрема, нафти та газу). Зростання відновлюваних джерел енергії також може стимулювати зайнятість в ЄС через створення робочих місць у нових «зелених» технологіях. Наприклад, четвертий енергетичний пакет (2015-2020) під назвою «Чиста енергія для всіх європейців» зосереджувався головним чином на структурі ринку електроенергії, запроваджуючи нові правила зберігання електроенергії та стимули для споживачів, які прагнуть сприяти кращому функціонуванню внутрішнього енергетичного ринку. П'ятий енергетичний пакет «Реалізація ЄЗК» був оприлюднений 14 липня 2021 року та зараз перебуває на стадії обговорення, спрямований на те, щоб привести енергетичні цілі у відповідність до нових європейських кліматичних амбіцій стати вуглецево-нейтральним до 2050 року.

Враховуючи вищевикладене, отримані знання учасниками навчального курсу допоможуть представникам екологічних громадських організацій в плануванні ефективної участі в процесі формування та впровадження екологічної політики в частині відновлювальних джерел енергії із врахуванням особливостей регіону. Також, отримані знання допоможуть здійснювати громадський контроль через використання такого інструменту як PCI Transparency platform (Проекти спільного інтересу – Інтерактивна карта), яка адмініструється Виконавчим агентством з клімату, інфраструктури та навколишнього середовища / Енергетика [252].

Типологія	Середземноморський тип Місцева/загальнодержавна
Функції	Здійснення громадською організацією моніторингу/аналізу аналітичних звітів за визначений період щодо результатів реалізації імплементованих екологічних європейських норм; Реалізація екополітики та надання експертних послуг органам державної влади, органам місцевого самоврядування
Інституційно-правова модель	Чинні нормативно-правові акти, в.т.ч природоресурсне право, енергетичне право України та ЄС
Форма взаємодії	Громадська організація – Радник Гібридний режим
Механізми взаємодії	Загальні Спеціалізовані

Табл. 3.5. Розроблено автором за результатами експерименту №5.

Рекомендації:

Отримані результати відображені в [Табл. 3.5.], та вміщують систематизовані механізми публічного управління, рекомендовані для

інституційного розвитку українській екологічній громадській організації та комплекс компонентів публічного адміністрування для виконання успішної проектної діяльності в організації навчальних курсів спрямованих на отримання представниками українських екологічних громадських організацій вузькопрофільних знань, необхідних для: успішної взаємодії з інституціями ЄС в сфері енергетичної політики України та ЄС; діяльності із розвитку відновлювальних джерел енергії в Україні та ЄС. Просвітницький інструмент повинен бути визначений як основополягаючий у формуванні фахових компетентностей представників громадських організацій, і таким чином забезпечено ефективність діяльності українських екологічних громадських організацій на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях у співпраці з представниками різних державних інституцій в сфері природоресурсної політики (відновлювальні джерела енергії) та енергетичної політики. Інституційний внутрішній зріст повинен забезпечений через отримання експертних знань та навичок у вузькопрофільній сфері. Інституційний зовнішній зріст забезпечено через створення контакт-листів експертів для внутрішнього користування учасниками освітницького проекту.

Таким чином, за результатами проведених експериментів, вперше було систематизовано механізми діяльності громадських організацій у розбудові екологічної політики України із застосуванням досвіду ЄС. Застосування презентованих рекомендацій для місцевого, загальнодержавного та міжнародного рівнів діяльності, дозволить посилити роль громадських організацій у розбудові екологічної політики України та зайняти експертну позицію у взаємодії з інституціями ЄС.

3.3. Удосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці громадських організацій та державних органів в формуванні та реалізації екологічної політики України

Прийняті політичні програми та пов'язані законодавчі ініціативи, нормативно-правові акти ЄС екологічного спрямування по-суті є основоположними для удосконалення інституційно-правової моделі співпраці між громадськими організаціями та державними інституціями на місцевому, загальнодержавному рівнях в формуванні та реалізації екологічної політики України.

Представники провідних громадських організацій відзначають, що через прийняття та активну реалізацію Європейським Союзом Зеленого Курсу (ЄЗК) в Україні спостерігається поштовх у розробці національної кліматичної політики. Основна мета ЄЗК – досягнення кліматично нейтральної Європи до 2050 року, тому основні завдання стосуються енергетики, енергоефективності, транспорту, сільського господарства, промислової політики, досягнення нульового забруднення, біорізноманіття, фінансів спрямованих на декарбонізацію та забезпечення зеленого переходу.

План відновлення «ЄС наступного покоління» передбачає виділення 30 відсотків із 1,8 трильйона євро на фінансування досягнення кліматичних цілей ЄС. Це, у свою чергу, перетворюється на зобов'язання щодо проведення заходів, що сприятимуть переходу до «зеленої» системи або протистоятимуть проблемам, що виникають у зв'язку «зеленим» переходом та складатимуть принаймні 37 відсотків від загального розподілу коштів плану відновлення [3]. Кожна держава-член має подати свій план до Європейської Комісії у контексті «ЄС наступного покоління» - при цьому національні плани повинні бути оцінені Європейською Комісією та затверджені Радою ЄС. Із прийняттям Україною Європейського Зеленого Курсу екологічні та кліматичні питання стали окремим пріоритетом політики Східного Партнерства у період після 2020 року [231]. Торговельні угоди

ЄС містять спеціальні положення щодо торгівлі та сталого розвитку, включаючи Угоду про асоціацію [232]. З огляду на системний характер Європейського Зеленого Курсу, наступні складові стали її важливими пріоритетами українського політичного порядку денного: відновлювальна енергетика, фінанси та інвестиції, доступ до критичних сировинних ресурсів, низьковуглецевий розвиток, міжнародна технічна допомога ЄС. Енергетична та кліматична дипломатія визначаються центральними елементами дипломатії «зеленого курсу» [233]. 20 жовтня 2021 року схвалено Стратегію екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, яка прийнята на виконання низки міжнародних документів – Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, Угоди про асоціацію, Паризької угоди.

Залишається відкритим питання щодо визначення місця, ролі, механізмів та форматів екологічної та кліматичної дипломатії України, спрямованих на виконання вказаних міжнародних угод. Закон України «Про національну безпеку України» звужив екологічну проблематику і розглянув її лише через призму захисту довкілля від надзвичайних ситуацій, а проблеми зміни клімату взагалі не згадуються у ньому [253]. На сьогоднішній день Україна не має окремої концепції «зеленої», «екологічної» чи «кліматичної» дипломатії та визначених чітких цілей і завдань щодо просування екологічних та кліматичних інтересів на міжнародному рівні, а окремі стратегічні документи, як-от: Стратегія національної безпеки [254], Стратегія зовнішньополітичної діяльності [255], Стратегія енергетичної безпеки [256], Стратегія економічної безпеки [257], Стратегія екологічної політики [258], Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату [259], Національна економічна стратегія [260] визначають окремі елементи зовнішньо-політичного виміру екологічної та кліматичної політики.

Тим часом, до причин недоліків впровадження положень Європейського Зеленого Курсу в третіх країнах відносять: хронічну відсутність даних про ефективність «зелених» змін; недостатній контроль з боку делегацій ЄС на місцях; недостатні людські та економічні ресурси; слабку систему управління на національному та місцевому рівнях, які втрачають можливості інтегрувати захист біорізноманіття в процес прийняття рішень на всіх політичних рівнях [218]. Вважаємо за доцільне погодитись з висновком, зробленим А. П. Гетьманом, що найважливішою організаційною умовою ефективної реалізації екологічної політики є стабільність системи державного управління охороною навколишнього природного середовища, що передбачає не лише стабільність відповідного законодавства, а й належне кадрове і матеріально-технічне забезпечення діяльності органів управління на всіх рівнях [234, с.205-212]. Наприклад, у системі принципів державної політики з енергозбереження проголошено популяризацію економічних, екологічних і соціальних переваг енергозбереження, підвищення громадського освітнього рівня у цій сфері. Виявлена проблематика є передумовою для забезпечення на державному рівні інституційного внутрішнього і зовнішнього розвитку українських екологічних громадських організацій.

На сьогоднішній день, окремі громадські організації в Україні є не лише ефективним інструментом взаємодії й налагодження конструктивного діалогу між громадськістю та органами державної влади, місцевого самоврядування, але є активними учасниками політичних процесів, впливають на формування й реалізацію державної політики у різних сферах суспільного життя [236].

Протягом проведення дисертаційного дослідження було поглиблено досліджено вплив експертної роботи громадської організації на формування та реалізацію екологічної політики України в частині розвитку відновлювальних джерел енергії у відповідь на енергетичну кризу в Україні та ЄС. Проаналізовано результати окремих аналітичних продуктів української громадської організації

як інструментів впливу на формування екологічної та енергетичної політики загальнодержавного і місцевого рівня. За результатами дослідження презентовано власний річний аналіз окремих аналітичних продуктів досліджуваної української громадської організації «Щоденний огляд: Енергетика» та «Індекс енергетичної прозорості України» з розробленими графіками та аналізом причин ідентифікованих проблем. Згідно з презентованим аналізом, було виділено п'ять проблем у сьогоdnішньому публічному управлінні та адмініструванні пов'язаних з розширенням використання відновлюваних джерел енергії та врахуванням потреб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, інших природних обмежень, які варто враховувати органам місцевого самоврядування, громадським організаціям:

6. Існує нагальна потреба у створенні децентралізованої енергетичної системи, з можливістю формування та реалізації енергетичної політики на місцевому рівні. Що, в свою чергу, виявляє потребу в забезпеченні експертної підтримки в процесі розвитку відновлювальних джерел енергії на місцевому рівні, беручи до уваги наявні природоохоронні території;

7. Проблема поглиблення експертних знань представників місцевої влади та громадських організацій щодо принципів побудови місцевої електромережі відповідно до вимог (в т.ч. природоохоронних) конкретного регіону та забезпечення кібербезпеки локальної енергетичної мережі. Означене потребує проведення профільного навчання представників місцевої влади та громадських організацій, які здійснюють діяльність на місцевому рівні.

8. Проблема застарілих електромереж - у 2021 році технічні умови об'єднаної енергетичної мережі України були оцінені як критичні. Виходячи з ідентифікованої проблеми, місцеві громадські організації можуть зосередити свою діяльність на взаємодії з органами державної влади, державними, приватними, комунальними підприємствами щодо оновлення технічного енергетичного фонду, із виділенням частки для застосування відновлювальних

джерел енергії. Для цього необхідно поглибити знання представників громадських організацій з метою налагодження ефективної співпраці з органами місцевого самоврядування, міжнародними благодійними фондами, потенційними інвесторами. Таким чином, громадські організації матимуть змогу долучитися до розробки інвестиційних портфелів реновації електромережі із застосування (частково) відновлювальних джерел енергії.

9. Проблема великої енергоємності: станом на сьогодні, найнижчою вартістю є собівартість електроенергії, виробленої гідроелектростанціями, потім - атомними станціями. Станом на кінець 2021 року в Україні було 9,7 ГВт потужностей відновлюваної енергетики, з яких 78,6% становили сонячні електростанції та 17,3% склали вітрові електростанції. Враховуючи зростаючі ціни на розробку та впровадження зеленої енергетичної інфраструктури, необхідно чітко визначати потреби мешканців територіальної громади та, одночасно, брати до уваги природні обмеження - встановлювати норми щодо діяльності відновлювальних джерел для кожного регіону. Необхідно, із застосуванням інструментів моделювання, шукати баланс витрат і вигод від енергетичного проекту, що потребує комплексного підходу: обговорення та спільних напрацювань дослідницьких установ, бізнесу, представників місцевої влади, українських екологічних громадських організацій, які володіють експертними знаннями щодо впровадження проєктів зеленої енергетики та захисту, розвитку місцевих природоохоронних територій.

10. Проблема «політичної волі»: вибір державного курсу розвитку природоресурсної політики, відновлювальних джерел енергії не враховує інтереси територіальних громад в повній мірі. Для вирішення проблеми, українські екологічні громадські організації повинні використовувати гібридний режим взаємодії (діяти як громадська організація: активіст, радник, дослідник, легтиматор), що потребує високого рівня кваліфікації та попереднього професійного досвіду в адвокаційних кампаніях [235].

Для побудови конкурентоспроможної діяльності громадської організації, яка зможе брати участь у формуванні та реалізації місцевої, загальнодержавної та міжнародної (глобальної) екологічної (природноресурсної) політики члени громадської організації повинні: бути профільними експертами в обраній сфері діяльності; спеціалізуватися на проблемах конкретного регіону; використовувати при виконанні спеціалізованих завдань сучасне, сертифіковане обладнання; впроваджувати ряд внутрішніх політик та забезпечувати ефективну комунікації з міжнародними благодійними фондами, іншими громадськими організаціями, державними установами та науково-експертними інституціями [226].

На засіданні Форуму з питань майбутнього демократії Ради Європи, проведеного в червні 2007 року в Швеції, учасники закликали Конференцію міжнародних неурядових організацій Ради Європи підготувати Кодекс участі громадськості, який охоплює такі питання, як механізми участі неурядових організацій в процесі прийняття рішень та залучення громадськості до державної політики. Конференція міжнародних неурядових організацій Ради Європи підготувала зручний для користувача, структурований і прагматичний інструмент, розрахований на суб'єктів прийняття рішень та організації громадянського суспільства, включаючи неурядові організації [230].

Беручи до уваги, що за результатами проведених експериментів вперше було систематизовано механізми діяльності громадських організацій у розбудові екологічної політики України із застосуванням досвіду ЄС, пропонуємо, із застосуванням визначених координат матриці громадської участі Кодексу належної практики громадської участі у процесі прийняття рішень (Табл.3.6.), впровадити розроблену модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, яка вдосконалить інституційно-правову модель налагодження співпраці громадських організацій та органів державної влади в формуванні та реалізації екологічної політики України.

На сьогоднішній день, українським законодавством передбачено можливості для впровадження моделі Державної програми для інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, до яких зокрема віднесено: Закон України «Про державні цільові програми» [261], Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 №106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм» [262], Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. «Про основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [263]. Разом з тим статтею 6 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [244] передбачено розроблення Державних цільових та інших екологічних програм за участі широкого кола зацікавлених осіб: центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, представників громадськості. Для забезпечення співпраці передбачено застосування Правил складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх використання [264].

Партнерство	Робоча група або комітет	Спільна розробка проекту	Спільне прийняття рішення	Стратегічне партнерство	Робоча група або комітет	Робоча група або комітет
Діалог	Слухання та публічні форуми Громадські форуми та консультативні органи Ключові урядові контакти	Панельні слухання та «Питання-Відповіді» Експертні семінари Багатосторонні комітети	Відкрите пленарне чи комітетське засідання	Семінари з управління потенціалом Тренінгові семінари	Робоча група або комітет	Семінари та консультативні форуми
Консультація	Петиції Он-лайн консультації та за допомогою інших технічних засобів	Панельні слухання та «Питання-Відповіді» Експертні семінари Багатосторонні комітети	Відкрите пленарне чи комітетське засідання	Заходи, конференції, форуми та семінари	Механізми зворотного зв'язку	Конференції або наради Он-лайн консультація
Інформація	Простий та відкритий доступ до інформації Дослідження Проведення кампаній та лобювання Веб-сайт ключових документів	Відкритий та безкоштовний доступ до політичної документації Веб-сайт ключових документів Проведення кампаній та лобювання Веб-мовлення Вивчення пропозицій	Проведення кампаній та лобювання	Вільний доступ до інформації Вебсайт для доступу до інформації Розсилка на електронну пошту «Питання – Відповіді» Публічно об'явлена тендерна процедура	Відкритий доступ до інформації Збір фактів Оцінка Наукові дослідження	Відкритий доступ до інформації
Рівні залучення Етапи процесу прийняття політичного рішення	Встановлення порядку денного	Розробка проекту	Винесення рішення	Реалізація	Моніторинг	Повторне формування

Табл.3.6. Матриця громадської участі [230].

Пропонована модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій адмініструватиметься Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерством енергетики України, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України та включатиме як навчальну, так і практичну частини із

забезпеченим державним фінансуванням, та спрямована на внутрішній та зовнішній інституційний розвиток українських екологічних громадських організацій. Важливим аспектом Державної програми є першочергове акумулювання відомостей про територіальні громади з переліком як природних переваг, так і екологічних проблем, вирішення яких є актуальним. Варто відмітити, що учасники Державної програми в частині виконання практичної частини, власного проекту, повинні будуть розробити його таким чином, щоб допомогти вирішити одну з проблем територіальної громади (в межах виділеного фінансування на кожний проект).

Отже, в Державній програмі інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій пропонуємо зосередитися на розвитку наступних механізмів та їх освітніх та практичних компонентах.

Адміністративний механізм передбачає українською екологічною громадською організацією визначення: мети, цілей та завдань, правового статусу; складу правління та обов'язків; визначення виборчого округу здійснення діяльності; наявність чи відсутність приміщення, обладнання для здійснення проектної діяльності; управління людськими ресурсами – принципи мережування. Таким чином, по завершенню навчального курсу Державної програми українська екологічна громадська організація: визначить територіальну(і) громаду(и) для здійснення наступної проектної діяльності; отримає фахові знання, навички, які потрібні для вирішення ідентифікованих проблем обраної територіальних(ої) громад(и); отримає письмове керівництво для підготовки звітів про виконану проекту роботу (щоквартально/щорічно); отримає знання та покращить навички складання комунікаційного плану та роботи з соціальними мережами, засобами масової інформації для поширення серед усіх ключових зацікавлених сторін інформації щодо проблематики над якою працює громадська організація, плану дій та результатів; отримає перелік контактів громадських організацій ЄС, які спеціалізуються за визначеною

громадською організацією проблематикою; покращить словниковий запас вузькопрофільної англійської мови для налагодження комунікації з представниками громадських організацій та інституцій ЄС.

Організаційний механізм передбачає визначення українською екологічною громадською організацією: організаційної структури; внутрішньої комунікації; порядку прийняття рішень щодо участі в подіях; стратегічного плану; оперативного плану. Таким чином, по завершенню навчального курсу Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, учасники: посилять лідерські та управлінські здібності; розроблять таблицю або аналогічний документ, що описуватиме персональні обов'язки часовими рамками виконання визначених для кожного завдань.

Фінансовий механізм передбачає отримання українською екологічною громадською організацією знань та навичків щодо особливостей: розробки бюджету проекту; підготовка проміжної та фінальної звітності проекту; ведення фінансової звітності громадської організації в залежності від проблеми, з якою буде працювати громадська організація разом обраною територіальною(ими) громадою(ами); обліку готівки; внутрішнього фінансового контролю.

Програмний механізм передбачає формування плану періодичного підвищення кваліфікації членів української екологічної громадської організації та проведення подібних навчальних курсів, семінарів, субгрантерства для інших громадських організацій, членів територіальних громад. При цьому ефективним результатом участі в Державній програмі інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій можна вважати за умови якщо: протягом 2 років укладено принаймні одна офіційна письмова угода/контракт/меморандум про реалізацію еколого-просвітницького проекту (в т.ч. з питань охорони навколишнього природного середовища на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях, особливостей формування та реалізації екологічної політики ЄС, екологічних законодавчих ініціатив ЄС); організація здійснює

конкретні заходи з охорони навколишнього середовища, орієнтовані на своїх бенефіціарів/клієнтів на місцевому, загальнодержавному або міжнародному рівнях, які впроваджуються протягом наступних 2 років.

Політичний механізм передбачає отримання українською екологічною громадською організацією нових знань та навичків створення та проведення адвокаційних кампаній: налагодження взаємодії з територіальними громадами, ЦОВВ; мобілізації кадрових та фінансових ресурсів; залучення ЗМІ; створення коаліцій та мереж; брендингу громадської організації та проекту; представниками кожного із ЦОВВ буде презентовано євроінтеграційну складову наряду діяльності – актуальність, переваги, перепони.

Враховуючи вищевикладене та результати проведених експериментів розроблена модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій буде складатися з: освітнього компонента з прикладами застосування механізмів публічного управління та адміністрування на місцевому, загальнодержавному, міжнародному рівнях; практичного компонента - передбачає фінансування не менше одного та не більше двох проектів учасників Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій. При цьому пропонується застосовувати наступну процедуру: навчання представників українських екологічних громадських організацій (не менше трьох з організації: керівник, фінансовий директор/бухгалтер, керівник проекту); виділення фінансування на перший проект (не менше 3 тис. євро), моніторинг та аналіз виконання проекту, надання висновків з резолюцією надавати/не надавати фінансування на проект №2. За умови позитивного висновку виділити на наступний проект від 3 до 5 тис. євро. При цьому, важливою умовою участі буде розробка учасниками проекту(ів) спільно з представниками органів місцевого саморядування на вирішення однієї з проблем територіальної громади. За умови успішного впровадження першого

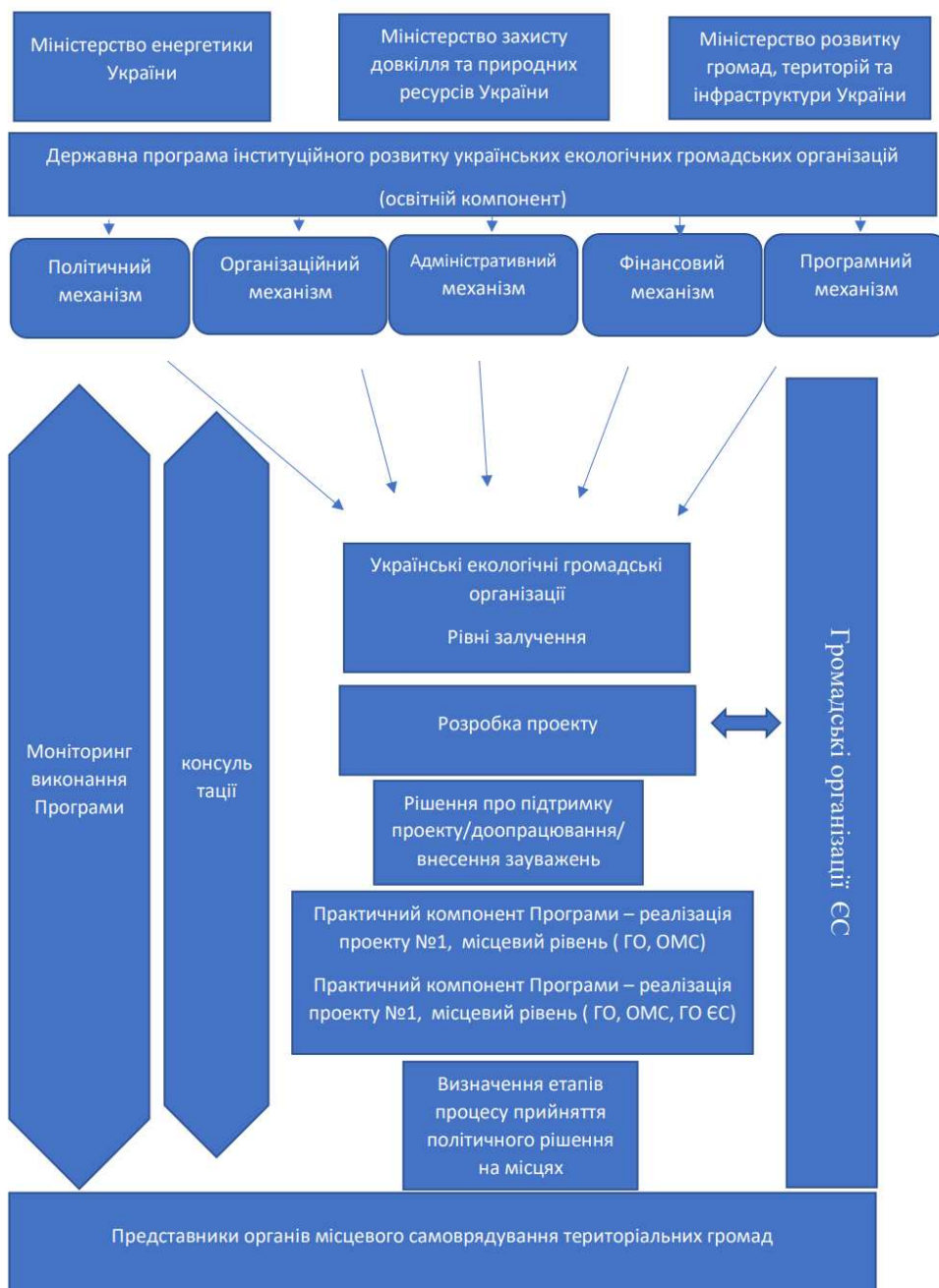
проекту, другий повинен вміщувати обов'язкову комунікацію з громадськими організаціями ЄС (контакти яких будуть поширені).

Таким чином, усі вищеописані компоненти пропонуваної моделі Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій повністю знаходяться в системі координат Матриці громадської участі Кодексу належної практики громадської участі у процесі прийняття рішень: партнерство – між українською екологічною громадською організацією, предстаниками органу місцевого самоврядування обраної територіальної громади, ЦОВВ та громадської організації ЄС; діалог – обговорення проблем територіальної громади та природних переваг, досвіду громад ЄС; консультація – обговорення визначеної проблеми, шляхів її вирішення із застосуванням кращих практик, формування проекту бюджету; інформація (дослідження) – проходження курсів, які розподілені за механізмами – адміністративний, організаційний, фінансовий, програмний, політичний; рівні залучення – усі українські громадські організації, незалежно від дати створення, які в своїх статутних документах позначили складову екологічної політики та визначають себе як екологічні; етапи процесу прийняття політичного рішення на місцях – презентація від представників органів місцевого самоврядування; розробка проекту; винесення рішення про грошову підтримку проекту/ направлення на доопрацювання/висловлення зауважень; реалізація проекту – застосування попередньо розробленого комунікаційного плану для висвітлення етапів реалізації; моніторинг – подання проміжного описового та фінансового звіту; успішне завершення проекту – дозвіл на розробку проекту №2 з обов'язковим налагодженням комунікації громадської організації ЄС; розробка проекту; затвердження проекту; успішна реалізація проекту.

Впровадження розроленої моделі Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій (Рис. 3.1.) удосконалить інституційно-правову модель налагодження співпраці громадських

організацій та органів державної влади в формуванні та реалізації екологічної політики України.

Рис. 3.1. Модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного дослідження, автором пропонується розмежувати механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції на: загальні, спеціалізовані та комплексно-розширені.

До загальних віднесено: здійснення моніторингу впровадження ухвалених рішень; відвідування пленарних засідань в т.ч. місцевої ради та засідань постійних депутатських комісій; нагляд за дотриманням процедури ухвалення рішень; вимога до звітування посадовими особами; давати доручення; подавати місцеві ініціативи; організація та/або участь в громадських слуханнях; подання електронних петицій; створення та участь в роботі консультативно-дорадчих органів; об'єднання в громадські організації; брати участь в місцевому бюджеті участі; подавати запит на отримання публічної інформації; організовувати або брати участь в мирних зібраннях.

Спеціалізованими механізмами взаємодії визначено усі ті, які пов'язані з главою 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію. Які в свою, чергу, ми пропонуємо розділити на 5 напрямів: 1. Міжнародне співробітництво у сфері довкілля; 2. Наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони довкілля відповідно до переліку екологічних директив та регламентів; 3. Співробітництво у сфері цивільного захисту (транскордонні надзвичайні ситуації, оцінка впливу наслідків надзвичайних ситуацій на довкілля та залученню експертів до участі у навчаннях); 4. Співробітництво для розвитку всеосяжної стратегії у сфері довкілля, яка охоплює інституційні реформи, процедури інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики та визначення необхідних людських та фінансових ресурсів. 5. Постійний діалог з питань довкілля визначених главою Угоди про асоціацію.

До механізмів взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики на місцях ми відносимо український відповідник «Європейської громадянської ініціативи» «Місцева ініціатива», яка подається до місцевої ради шляхом збору підписів членів територіальної громади та надає можливість українській екологічній громадській організації готувати та подавати на розгляд проекти з будь-яких питань, які належать до компетенції місцевої ради та мають підтримку місцевих жителів, але з якихось причин не ініціюються та не вирішуються народними обранцями. Так само, процедура проведення «Місцевого бюджет участі» може бути використана для фінансування місцевої екологічної ініціативи.

Комплексно–розширені визначені автором, як механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції, що створюють невід’ємні зв’язки між загальними та спеціалізованими механізмами із можливим застосуванням науково-технічних інструментів для самостійного отримання екологічних даних, їх обліку, аналізу та презентування (екологічних даних, інформації, результатів аналізу, пропозицій для вирішення екологічної проблеми) як запорука покращення екологічної політики на територіях з цінними видами флори та фауни, найбільш кризовим станом природних ресурсів, життєво необхідних мешканцям.

Додатково, запропоновано покращити механізм за рахунок: 1. Врахування результатів реформи децентралізації в Україні; 2. Створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС. Перше дозволить враховувати усі переваги, обмеження, які мають територіальні громади та забезпечити наступне: 1. Технічні умови обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС, іншими країнами, містами-побратимами, тощо. Що, в свою чергу, посилить громадський контроль у сфері раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів

на місцях; 2. Отримання на місцевому рівні необхідної інформації про поточний стан навколишнього природного середовища територіальної громади, процес формування та реалізації місцевої екологічної політики, в.ч. фінансування природоохоронних заходів, надходження від екологічних податків та платежів, наявні рекреаційні/адміністративні послуги тощо. Означене дозволить виявляти потенційні корупційні ризики та порушення у використанні публічних коштів на природоохоронні заходи конкретно визначеної території; 3. Мешканцям територіальної громади доступ до відкритих екологічних даних регіону. Що стане передумовою для формування відповідальної поведінки громадян та бізнесу щодо прозорого та підзвітного використання природних ресурсів територіальної громади, дотримання принципів сталого розвитку при реалізації політик щодо використання природних ресурсів.

Для створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС пропонується застосувати європейську модель інформаційних ресурсів та поступово інтегруватися в спільну систему екологічної інформації Європейської економічної комісії ООН. За прикладом держав-членів ЄС, пропонується обрати одну з схем для упорядкування та подальшого використання екологічної інформації, яку ми в дослідженні відносимо до комплексно-розширених механізмів взаємодії: «Моніторинг, дані, індикатори, оцінки, знання» - дозволяє упорядкувати процес формування знань про довкілля відповідаючи на питання: який моніторинг необхідний для надання екологічних даних; які екологічні дані потрібні; які індикатори потрібні; яка градація оцінок потрібна; який очікуваний результат; «Русійні сили, тиск., стан, вплив, реагування» - причинно-наслідкова структура, яка використовується для опису взаємодії між суспільством і навколишнім природним середовищем.

За результатами проведених експериментів, вперше систематизовані механізми публічного управління, рекомендовані для інституційного розвитку

українській екологічній громадській організації для виконання успішної проектної діяльності на місцевому, загальнодержавному (із врахування форс-мажорних обставин), міжнародному рівнях. Застосування презентованих рекомендацій по кожному з рівнів діяльності, дозволить посилити роль громадських організацій у розбудові екологічної політики України та зайняти експертну позицію у взаємодії з інституціями ЄС.

1. Місцевий рівень. Здійснення діяльності громадської організації повинно здійснюватися в інтересах конкретно взятої території, забезпечено отримання унікальних даних/інформації. Обов'язкова співпраця між громадською організацією місцевого спрямування та партнером (ами), який (і) своєю діяльністю представляє інтереси держави на місцевому рівні, органи місцевого самоврядування. Забезпечити залучення до проекту експертів вузькопрофільної спеціалізації з більш ніж 10-ти річним досвідом. Враховуючи специфіку місцевої проблематики, прямим та непрямыми вигодоотримувачі повинні бути місцеві жителі. Інституційний внутрішній ріст необхідно забезпечити через імплементацію процедурних документів грантодавця.

2. Загальнодержавний рівень. Забезпечити зовнішній та внутрішній інституційний зріст за рахунок розширення переліку партнерів проекту за межами місцевості, де попередньо здійснювалась діяльність громадської організації місцевого спрямування. Однак, можливі партнери повинні здійснювати подібну діяльність на місцевому рівні, але в інших регіонах. Мережування діяльності української екологічної громадської організації за кризових умов (форс-мажорних обставинах) здатне створити можливості для отримання унікальних екологічних даних та забезпечити резильєнтність української екологічної громадської організації. Налагодити співпрацю з ЦОВВ, які залучені до формування та реалізації екологічної політики. Зосередження діяльності на місцевому рівні, водночас із масштабуванням діяльності на загальнодержавний рівень.

3. Міжнародний рівень. Ключові експерти за напрямами, в т.ч. міжнародним повинні бути фахівці з більш ніж 10 річним досвідом роботи проектним менеджером міжнародних екологічних науково-освітніх проектів. Прямі вигодоотримувачі: профільні Інституції, іноземні громадські організації, навчально-наукові інституції ЄС. Непрямі вигодоотримувачі: навчально-наукові інституції Європи та світу. Інституційний ріст повинен відбуватися за рахунок членства в одній з організації європейської мережі «GREEN10», ми рекомендуємо Європейське Екологічне Бюро. Інституційна спроможність зростає за рахунок одночасного: мережування з Національними парками України, залучення місцевих експертів, які спеціалізуються на конкретно взятій території; мережування з громадськими організаціями ЄС, взаємодії з освітньо-дослідними інституціями Європи та світу. Для забезпечення безперервного інституційного зросту української екологічної громадської організації рекомендуємо протягом всіх стадій акумулювати свою діяльність на унікальних екологічних даних для проведення аналізу, моделювання ситуацій та формування експертного висновку для подальшого поширення серед партнерів національної та міжнародної мережі. Таким чином активно застосовувати науково-експертну функцію та комплексно-розширені механізми взаємодії.

4. Змішаний рівень, зосереджений на місцевому рівні (виборчий процес). Встановлено, що проекологічна мотивація - інтегрувати місцеву екологічну проблематику в політичні програми кандидатів (партій) щодо вирішення проблем житлово-комунального господарства, інфраструктури, охорони здоров'я повинна бути ключовою відмінністю консультанта – представника екологічної громадської організації від політичного консультанта, який має лише мотивацію – отримати грошову винагороду за надані послуги. Для забезпечення ефективної діяльності українських громадських організацій у виборчому процесі пропонується розділити знання та вміння проведення місцевої виборчої кампанії на: базові та розширені. Розширені знання та вміння, які формуються

за допомогою проєкологічної мотивації, та не притаманні політичному консультанту, а саме: опанувати інструменти, які допоможуть інтегрувати місцеву екологічну проблематику в політичні програми кандидатів (партій), в презентаціях проблем житлово-комунального господарства, інфраструктури, охорони здоров'я, тощо. Пропоноване інтегрування дозволить вирішувати екологічні проблеми, покращувати стан навколишнього природного середовища через кожну з наведених суспільно-економічних сфер, враховуючи переваги та обмеження території виборчого округу.

5.Змішаний рівень, зосереджений на двосторонніх відносинах Україна-ЄС. Просвітницький інструмент повинен бути визначений як основополагаючий у формуванні фахових компетентностей представників громадських організацій, і таким чином, забезпечити ефективність діяльності українських екологічних громадських організацій на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях у співпраці з представниками різних державних інституцій в сфері природоресурсної політики (відновлювальні джерела енергії) та енергетичної політики. Інституційний внутрішній зріст забезпечити через отримання експертних знань та навичок у вузькопрофільній сфері. Інституційний зовнішній зріст забезпечити через створений контакт-листів експертів для внутрішнього користування учасниками освітницького проєкту.

Розроблено модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій (рис. 3.1. додається), складатиметься з: освітнього компоненту - з прикладами застосування механізмів публічного управління та адміністрування на місцевому, загальнодержавному, міжнародному рівнях; практичного комоненту - фінансування не менше одного та не більше двох екологічних проєктів. Таким чином, буде створено умови для ефективної взаємодії між ЦОВВ, українськими екологічними громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування для вирішення екологічних проблем територіальної громади.

Означене забезпечить:

1. покращення наявних та отримання нових вузькопрофільних фахових компетентностей, які стануть запорукою ефективної комунікації з профільними ЦОВВ, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та інституціями ЄС в процесі розробки та впровадження проекту для конкретно взятої територіальної громади з метою вирішення визначеної місцевої екологічної проблеми.

2. інституційний зріст українських екологічних громадських організацій, їх кількісного збільшення та створення умов для мережування в майбутньому.

ВИСНОВКИ

Дисертація є закінченою науковою роботою, в якій вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає у обґрунтуванні теоретичних положень діяльності громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики Європейського Союзу та розробці практичних рекомендацій вдосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці українських екологічних громадських організацій, органів місцевого самоврядування та державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики.

Мета дослідження досягнута, а поставлені задачі вирішено.

1. Розкрито теоретичні засади діяльності громадських організацій в процесі формування, реалізації екологічної політики ЄС та встановлено, що передумовами виникнення, розвитку їх діяльності стала практика визначення пріоритету екологічної політики для географічно обмеженої території Європи під час посилення євроінтеграційних процесів. Відтак, визначено ряд особливостей понятійно-категорійного апарату громадських організацій та здійснено їх класифікацію. Запропоновано такі типи: посередницька, добровільна, організована, безмежна. Ідентифіковано типи громадських організацій через встановлення їх взаємозв'язку з територіальною приналежністю, складністю умов роботи та впливом на навколишнє природне середовище.

Водночас, запропоновано удосконалити ідентифікування екологічних громадських організацій, беручи до уваги взаємозв'язок з визначеним типом держави (лідери, піонери, відстаючі, послідовники), що дозволило оцінити передумови визначення інституційно-правової моделі, функції та форм можливої взаємодії.

В рамках дисертаційного дослідження запропоновано власне визначення екологічних громадських організацій.

Екологічні громадські організації – це організації, які зареєстровані в порядку чинного законодавства, представляють інтереси громадянського

суспільства, чий екологічні права порушені, і можуть використовувати цей процес взаємодії для легітимації статутної діяльності та проведення адвокаційної кампанії щодо удосконалення процесу формування, реалізації екологічної політики на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Проаналізовано інституційно-правову модель громадських організацій в процесі формування та реалізації екологічної політики ЄС. Доведено її залежність від організаційних, фінансових механізмів та судової гілки влади ЄС. Встановлено, що функція мережування (об'єднання) є найбільш ефективною для діяльності громадських організацій в контексті посилення інституційної спроможності на всіх рівнях діяльності.

Запропоновано інституційно посилити функціональну спроможність громадських організацій, доповнивши перелік функцією - науково-експертної діяльності. Пропоноване вдосконалення забезпечить: додатковий інституційний зріст в науковій сфері, позитивно вплине на розширення понятійно-категорійного апарату при характеризуванні діяльності екологічних громадських організацій; розвиток нового виду взаємодії з органами законодавчої, виконавчої та судової влади.

2. Визначено форми взаємодії громадських організацій з інституціями ЄС в процесі формування та реалізації екологічної політики, які показали, що в залежності від виду активності поділяються на наступні форми взаємодії: активіст, радник, дослідник, легітиматор та гібрид. Одночасно, встановлено, що форми взаємодії інституцій ЄС з громадськими організаціями вирізняються залежно від певної інституції ЄС та напрямів її діяльності: Рада ЄС (вирішення проблем змін клімату, Паризька угода, низьковуглецевий розвиток третіх країн), Європейська Комісія (як посередник між громадськими організаціями та інституціями ЄС); Європейське екологічне агентство (координує мережі постачальників екологічної інформації держав-членів); Європейська служба зовнішніх справ («Мережу зеленої дипломатії»).

Окрема форма взаємодії ЄС з громадянським суспільством - спеціальна «дипломатія ЄС щодо зміни клімату», «дипломатія ЄС щодо біорізноманіття». Вдосконалено форму взаємодії між громадськими організаціями та інституціями ЄС, органами державної влади України шляхом взаємодії через моделювання, що, на противагу попереднім формам взаємодії, створює додаткові практичні механізми формування та реалізації екологічної політики. Наприклад, модель рибальства може включати аналіз даних про вилов за віком та дозволяє включати інші типи даних (вік, ареал поширення, шляхи міграції, тощо) і як наслідок, здійснювати короткострокове, довогострокове планування вилову/відновлення популяції спільними діями органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

4. Обґрунтовано та було розмежовано механізми взаємодії громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції на: загальні, спеціалізовані та комплексно-розширені.

Загальні механізми взаємодії: нагляд за дотриманням процедури ухвалення рішень; моніторинг впровадження ухвалених рішень; вимога до звітування посадових осіб; організація та/або участь в громадських слуханнях; подавати запит на отримання публічної інформації.

Спеціалізованими механізмами взаємодії, в межах дисертаційного дослідження визначено ті, які відповідають Главі 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію. Які, в свою, чергу, запропоновано розділити на 5 напрямів: 1) міжнародне співробітництво у сфері довкілля; 2) наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони довкілля відповідно до переліку екологічних директив та регламентів; 3) співробітництво у сфері цивільного захисту (транскордонні надзвичайні ситуації, оцінка впливу наслідків надзвичайних ситуацій на довкілля та залученню експертів до участі у

навчаннях); 4) співробітництво для розвитку всеосяжної стратегії у сфері довкілля, яка охоплює інституційні реформи, процедури інтеграції природоохоронної політики в інші сфери політики та визначення необхідних людських та фінансових ресурсів. 5) постійний діалог з питань довкілля визначених Главою 6 Угоди про асоціацію.

Комплексно–розширені механізми, в рамках дисертаційного дослідження, визначено як взаємодія громадських організацій та органів державної влади в процесі формування й реалізації екологічної політики України в рамках євроінтеграції через створення невід’ємних зв’язків між загальними та спеціалізованими механізмами із застосуванням науково-технічних інструментів для самостійного отримання екологічних даних, їх обліку, аналізу та презентування з метою покращення екологічної політики (на територіях з цінними видами флори та фауни; найбільш кризовим станом природних ресурсів, які життєво необхідних мешканцям).

Додатково виокремлено механізми взаємодії за рахунок: 1) врахування результатів реформи децентралізації в Україні; 2) створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС. Результати реформи децентралізації дозволяють враховувати усі переваги, обмеження, які мають територіальні громади та забезпечити наступне: 1. Технічні умови обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС, іншими країнами, містами-побратимами, тощо. Що, в свою чергу, посилить громадський контроль у сфері раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів на місцях; 2. Отримання на місцевому рівні необхідної інформації про поточний стан навколишнього природного середовища територіальної громади, процес формування та реалізації місцевої екологічної політики, в.ч. фінансування природоохоронних заходів, надходження від екологічних податків та платежів, наявні рекреаційні/адміністративні послуги тощо. Означене дозволить виявляти

потенційні корупційні ризики та порушення у використанні публічних коштів на природоохоронні заходи конкретно визначеної території; 3. Мешканцям територіальної громади доступ до відкритих екологічних даних регіону. Що стане передумовою для формування відповідальної поведінки громадян та бізнесу щодо прозорого та підзвітного використання природних ресурсів територіальної громади, дотримання принципів сталого розвитку при впровадженні політик щодо використання природних ресурсів. Для створення технічних умов моніторингу та обміну екологічною інформацією/даними із державами-членами ЄС пропонується одна з схем для упорядкування та подальшого використання екологічної інформації: «Моніторинг, дані, індикатори, оцінки, знання» або «Рушійні сили, тиск, стан, вплив, реагування».

5. Систематизовано механізми діяльності українських екологічних громадських організацій, що забезпечить інституційний зріст українських екологічних громадських організацій, успішне здійснення проектної діяльності на місцевому, загальнодержавному, міжнародному рівнях. Дотримання запропонованих рекомендацій на кожному з рівнів діяльності дозволить зміцнити роль українських екологічних громадських організацій у розбудові екологічної політики України та взаємодіяти з інституціями ЄС на експертному рівні.

Місцевий рівень. Діяльність громадської організації повинна здійснюватися в інтересах конкретно взятої території, забезпечено отримання унікальних даних/інформації. Обов'язкова співпраця між громадською організацією місцевого спрямування та партнером (ами), який (і) своєю діяльністю представляє інтереси держави на місцевому рівні, органи місцевого самоврядування. Забезпечити залучення до проекту експертів вузькопрофільної спеціалізації з більш ніж 10-ти річним досвідом. Враховуючи специфіку місцевої проблематики, прямими та непрямыми вигодоотримувачі повинні бути місцеві

жителі. Інституційний внутрішній ріст необхідно забезпечити через імплементацію процедурних документів грантодавця (Рекомендація №1).

Загальнодержавний рівень. Забезпечити зовнішній та внутрішній інституційний ріст за рахунок розширення переліку партнерів проекту за межами місцевості, де попередньо здійснювалась діяльність громадської організації місцевого спрямування. Однак, можливі партнери повинні здійснювати подібну діяльність на місцевому рівні, але в інших регіонах. Мережування діяльності української екологічної громадської організації за кризових умов (форс-мажорних обставинах) здатне створити можливості для отримання унікальних екологічних даних та забезпечити резильєнтність української екологічної громадської організації. Налагодити співпрацю з ЦОВВ, які залучені до формування та реалізації екологічної політики. Зосередити діяльність на місцевому рівні, водночас із масштабуванням діяльності на загальнодержавний рівень (Рекомендація №2).

Міжнародний рівень. Ключові експерти за напрямками, в т.ч. міжнародним повинні бути фахівці з більш ніж 10 річним досвідом роботи проектним менеджером міжнародних екологічних науково-освітніх проектів. Прямі вигодоотримувачі: профільні Інституції, іноземні громадські організації, навчально-наукові інституції ЄС. Непрямі вигодоотримувачі: навчально-наукові інституції Європи та світу. Інституційний ріст повинен відбуватися за рахунок членства в одній з організації європейської мережі «GREEN10» (рекомендуємо Європейське Екологічне Бюро). Інституційна спроможність зростає за рахунок одночасного: мережування з Національними парками України, залучення місцевих експертів, які спеціалізуються на конкретно взятій території; мережування з громадськими організаціями ЄС, взаємодії з освітньо-дослідними інституціями Європи та світу.

Для забезпечення безперервного інституційного зросту української екологічної громадської організації протягом всіх стадій рекомендовано

зосерджувати свою діяльність на зборі унікальних екологічних даних для проведення аналізу, моделювання ситуацій та формування експертного висновку для подальшого поширення серед партнерів національної та міжнародної мережі. Таким чином активно застосовувати науково-експертну функцію та комплексно-розширені механізми взаємодії (Рекомендація №3).

Змішаний рівень діяльності, з пріоритетом діяльності української екологічної громадської організації на місцевому рівні (виборчий процес). Встановлено, що проекологічна мотивація інтегрувати місцеву екологічну проблематику в політичні програми кандидатів (партій) повинна бути ключовою відмінністю консультанта – представника екологічної громадської організації від політичного консультанта, який має єдину мотивацію – отримати грошову винагороду за надані послуги. Для забезпечення ефективної діяльності українських громадських організацій у виборчому процесі пропонується розділити знання та вміння проведення місцевої виборчої кампанії на: базові та розширені. Розширені знання та вміння, які формуються за допомогою проекологічної мотивації, та не притаманні політичному консультанту, а саме: опанувати інструменти, які допоможуть інтегрувати місцеву екологічну проблематику в політичні програми кандидатів (партій), в презентаціях проблем житлово-комунального господарства, інфраструктури, охорони здоров'я, тощо. Пропоноване інтегрування дозволить вирішувати екологічні проблеми, покращувати стан навколишнього природного середовища через кожну з наведених суспільно-економічних сфер, враховуючи переваги та обмеження території виборчого округу (Рекомендація №4).

Змішаний рівень діяльності, пріоритет діяльності української екологічної громадської організації - двосторонні відносини Україна-ЄС. Просвітницький інструмент повинен бути визначений як основополягаючий у формуванні фахових компетентностей представників громадських організацій, і таким чином, забезпечити ефективність діяльності українських екологічних

громадських організацій на місцевому, загальнодержавному та міжнародному рівнях у співпраці з представниками різних державних інституцій в сфері природоресурсної політики (відновлювальні джерела енергії) та енергетичної політики. Інституційний внутрішній зріст забезпечити через отримання експертних знань та навичок у вузькопрофільній сфері. Інституційний зовнішній зріст забезпечити через створення контакт-листів експертів для внутрішнього користування учасниками освітницького проекту (Рекомендація №5).

6. Розроблено практичні рекомендації вдосконалення інституційно-правової моделі налагодження співпраці громадських організацій та органів державної влади в процесі формування та реалізації екологічної політики, а саме - модель Державної програми інституційного розвитку українських екологічних громадських організацій, яка створює умови для ефективної взаємодії між ЦОВВ, українськими екологічними громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування для вирішення екологічних проблем територіальної громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The European Green Deal (COM/2019/640 final). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (дата звернення: 3.10.2020).
2. Parliament and Council Regulation (EU) 2021/1119 of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) № 401/2009 and (EU) 2018/1999 (European Climate Law) 2021, OJ L 243/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1119> (дата звернення: 3.10.2021).
3. Parliament and Council Regulation (EC) 2021/241 of 12 February 2021 establishing the Recovery and Resilience Facility. 2021 . OJ L 57/17. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/241/oj> (дата звернення: 1.06.2023).
4. Lambin F., Meyfroidt P. Global Land Use Change, Economic Globalization and the Looming Land Scarcity. 2011. URL: https://www.researchgate.net/publication/49836204_Global_Land_Use_Change_Economic_Globalization_and_the_Looming_Land_Scarcity (дата звернення: 5.10.2020).
5. Dercon S. *Is Green Growth Good for the Poor?*, 2009. World Bank Policy Research Working Paper №.6936. URL: <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-6936> (дата звернення: 10.10.2020).
6. Hoerber, T. *The Origins of Energy and Environmental Policy in Europe: The Beginnings of a European Environmental Conscience*. London: Routledg. 2013. URL: <https://www.routledge.com/The-Origins-of-Energy-and-Environmental-Policy-in-Europe-The-Beginnings/Hoerber/p/book/9781138830363> (дата звернення: 23.10.2020).
7. Tosun J., Debus M. *Right-wing populist parties and environmental politics: insights from the Austrian Freedom Party's support for the glyphosate ban*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1080/09644016.2020.1813997> (дата звернення: 1.10.2020).

8. Youngs R. New Directions for EU Civil Society Support: Lessons from Turkey, the Western Balkans, and Eastern Europe. 2020. URL: https://carnegieendowment.org/files/Young_EU_Civil_Society1.pdf (дата звернення: 7.11.2022).
9. Dombrovskis V. High-Level Expert Group on Sustainable Finance (HLEG), Sustainable Finance: Keytone Speech at the Launch of the European Sustainable and Responsible Investment Study. 2018. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_18_4089 (дата звернення: 5.02.2022).
10. European Commission: Overview of sustainable finance. URL: https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/overview-sustainable-finance_en#commission-expert-groups-on-sustainable-finance (дата звернення: 14.02.2023).
11. Migliorelli M., What Do We Mean by Sustainable Finance ? Assessing Existing Frameworks and Policy Risks. 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/348653787_What_Do_We_Mean_by_Sustainable_Finance_Assessing_Existing_Frameworks_and_Policy_Risks (дата звернення: 15.03.2021).
12. Network of Central Banks and Supervisors for Greening the Financial System. URL: <https://www.ngfs.net/en> (дата звернення: 3.08.2021).
13. Network for Greening the Financial System (NGFS), Annual Report 2020. 2021. URL: https://www.ngfs.net/sites/default/files/medias/documents/ngfs_annual_report_2020.pdf (дата звернення: 10.12.2021).
14. Bank for International Settlements. Climate-Related Risk Drivers and Their Transmission Channels. 2021. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d517.pdf> (дата звернення: 13.05.2022).

15. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions, COM/2018/097. Action Plan: Financing Sustainable Growth. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0097> (дата звернення: 15.05.2022).
16. Global Sustainable Investment Alliance, 2018 Global Sustainable Investment Review. 2019. URL: http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2019/03/GSIR_Review2018.3.28.pdf (дата звернення: 4.06.2022).
17. International Renewable Energy Agency, Climate Policy Initiative (GSIA 2018 (n.17); CPI 2019 (n.18)), Global Landscape of Renewable Energy Finance. 2020. URL: http://www.irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2020/Nov/IRENA_CPI_Global_finance_2020.pdf (дата звернення: 17.08.2021).
18. Global Financial Stability Report: Lower for Longer. 2019. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2019/10/01/global-financial-stability-report-octobe-2019#FullReport> (дата звернення: 20.10.2021).
19. *Global Sustainable Investment Review*. 2018. URL: http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2019/06/GSIR_Review2018F.pdf (дата звернення: 30.10.2021).
20. Christie R., Claeys G., Weil P., Next Generation EU borrowing: a first assessment. URL: <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2021/11/PC-22-101121.pdf> (дата звернення: 17.06.2021).
21. The Green Recovery Tracker. URL: <https://www.greenrecoverytracker.org/> (дата звернення: 20.03.2020).
22. Hafner S., Jones A., Anger-Kraavi A., Pohl J., Closing the Green Finance Gap - A Systems Perspectives. 2020. URL: <https://doi.org/10.1016/j.eist.2019.11.007> (дата звернення: 24.10.2021).

23. PwC and WWF., Roadmap for a green economy in the heart of Borneo: a scoping study. 2011. URL: http://awsassets.panda.org/downloads/pwc_report_green_economy_roadmap_1.pdf (дата звернення: 30.10.2021).
24. Perlaviciute G., Public participation in decision making on energy projects: When does it lead to better and more acceptable energy projects ? URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/ac9f24> (дата звернення: 13.03.2022).
25. A. Wolf, Dooren W., *How policies become contested: a spiral of imagination and evidence in a large infrastructure projects.* 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/312231562_How_Policies_Become_Contested_A_Spiral_of_Imagination_and_Evidence_in_a_Large_Infrastructure_Project (дата звернення: 18.01.2023).
26. Ebbesson J. The notion of public participation in international environmental law. 1997. URL: <https://academic.oup.com/yielaw/article-abstract/8/1/51/2119771?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 23.11.2019).
27. ECJ C-404/13 - Client Earth, ECLI:EU:C:2014:2382. 2014. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-404/13> (дата звернення: 16.11.2022).
28. Bell S., McGillivray D., Pedersen O. Environmental law. *Oxford University Press.* 2013. URL: <https://bit.ly/3KKfR35> (дата звернення: 4.02.2020).
29. Davies P.G.G. European Union Environmental Law: An Introduction to Key Selected Issues. *Ashgate Publishing Ltd.* 2004. p.1-4. URL: <https://bit.ly/3OJ40mS> (дата звернення: 21.02.2020).
30. Peeters M., Eliantonio M., Research Handbook on EU Environmental Law. *Edward Elgar Publishing,* 2020. URL: <https://bit.ly/3OZrVzU> (дата звернення: 1.05.2021).

31. Commission Communication on the Community's Policy on the Environment SEC (71) 2616 final. URL: <http://aei.pitt.edu/3126/> (дата звернення: 13.04.2020).
32. Bandi G., Introduction into the Concept of Environmental Democracy. *Europe Law Publishing*. 2014. URL: <https://catalog.loc.gov/vwebv/search?searchCode=LCCN&searchArg=2013417941&searchType=1&permalink=y> (дата звернення: 13.10.2019).
33. CJEU Case C-240/83, Procureur de la République v Association de défense des brûleurs d'huiles usagées, ECLI:EU:C:1985:59. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61983CJ0240> (дата звернення: 8.02.2022) .
34. IMPEL Final Report: Challenges in the Political Implementation of EU Environmental Law and how IMPEL could help overcome them. 2015. URL: https://www.miteco.gob.es/es/calidad-y-evaluacion-ambiental/temas/medio-ambiente-industrial/implementation-challenge-report-summary-23-march-2015_tcm30-426821.pdf (дата звернення: 24.06.2020).
35. European Commission Directorate-General Environment. The Cost of not implementing the environmental acquis, Final Report. 2011. URL: https://wayback.archive-it.org/12090/20200612084828/https://ec.europa.eu/environment/enveco/economics_policy/pdf/report_sept2011.pdf (дата звернення: 24.06.2020).
36. Secretariat-General. 35th Annual report on monitoring the application of the EU Law. 2018. URL: https://commission.europa.eu/publications/2017-commission-report-monitoring-application-eu-law_en (дата звернення: 16.10.2021).
37. Заворітня Г. П., Порєва В. О., Рожак Л. В. Досвід формування національної стійкості країн Західної Європи. *Електронне наукове видання "Публічне адміністрування та національна безпека"*. 2021.№2. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2021-2-7061> (дата звернення: 10.06.2022).

38. Карчевська О.В. Структурно-інституціональні складові стабілізуючого потенціалу громадянського суспільства. Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Українська АН. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2011. Вип. 43 (1). С. 477-482
39. Козак С. Неурядові організації Європейського Союзу: порівняльний аналіз громадських організацій України. Київ: *Київський університет*. 2002. С.48.
40. Council of Europe. Participatory status for international non-governmental organizations with the Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/ingo/participatory-status> (дата звернення: 17.03.2022).
41. Council of Europe. Conference of International Non-Governmental Organisations. URL: <https://www.coe.int/en/web/tbilisi/conferenceofingos> (дата звернення: 17.03.2022).
42. Білецький В. С. «Третій сектор» як основа громадянського суспільства. *Віртуальна руть*. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/4a0f470e-43aa-4726-8f20-a6364eede070/content> (дата звернення: 14.05.2023).
43. Рекомендація Ради Європи CM/REC(2007)14 щодо правового статусу неурядових організацій в Європі прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 10 жовтня 2007. URL: <https://minjust.gov.ua/dep/ddr/rekomendatsiya-radi-evropi-cmrec200714-schodo-pravovogo-statusu-neuryadovih-organizatsiy-v-evropi> (дата звернення: 26.11.2019).
44. Тараненко Г.Г. До питання дефініції неурядових організації. Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. К.: КиМУ. 2010. Вип. 1.
45. Коваленко В.В. Громадські організації в Україні: взаємодія між трьома секторами. К.: МАУП, 2007.

46. Дігтяр П. А. Громадські організації в суспільно-політичній системі сучасної України: стан і перспективи розвитку. Сторінки історії: Збірник наукових праць. – Вип. 31. – К.: ІВЦ *Видавництво «Політехніка»*. 2010. С. 190 – 204.
47. Черкашина Т.О. Недержавні громадські організації як суб'єкт надання соціальної допомоги. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ: ІВЦ *Видавництво «Політехніка»*. 2010. No 2(6). С. 89–94.
48. Judgment of the Court of 18 March 1980. Commission of the European Communities v Italian Republic. Maximum sulphur content of liquid fuels. Case 92/79. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=92/79&td=ALL> (дата звернення: 1.07.2022).
49. Judgment of the Court of 7 February 1985. Free movement of goods - Waste oils. Case 240/83. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61983CJ0240> (дата звернення: 5.07.2022).
50. European Court Report, 1985: Case C-240/83, Association de Defense des Bruleurs d Huiles Usagees, paragraph 13, p.531. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61983CJ0240> (дата звернення: 8.07.2022).
51. Sadeleer N., EU Environmental Law and Internal Market, *Oxford University Press*, 2014, p.5-7. URL: <https://global.oup.com/academic/product/eu-environmental-law-and-the-internal-market-9780199675432?cc=ch&lang=en&> (дата звернення: 24.05.2022).
52. The Single European Act, OJ L169/1, inserted Art.130 now TFEU Art.191, 1987 URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a519205f-924a-4978-96a2-b9af8a598b85.0004.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 11.11.2020).
53. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, OJ C306/1, 2007. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2007.306.01.0001.01.ENG (дата звернення: 16.11.2019)

54. Шевченко М., Головенько В., Галусян Ю., та ін. Третій сектор в Україні: проблеми становлення. Київ, 2001. 170 с.
55. П'ять основних напрямів впровадження екологічних положень Угоди про асоціацію. Суспільство і довкілля. URL: <https://eu-agreement.ed-era.com/b8/p1> (дата звернення: 2.12.2019).
56. Бех В. П., Нестеренко Г. О. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія. К., Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2011. С. 680.
57. Чернявська Л. Н. Суб'єктність міжнародних неурядових організацій у світовій політиці, дис. .канд. політ. наук : 23.00.04. К. 2007. С.235.
58. Закон України “Про громадські об'єднання” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 25.11.2019).
59. Арабаджиєв Д. Ю. Громадські організації в політичній системі сучасного суспільства. 2012. С. 50-55. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6425/Arabadzhyev.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 4.12.2020).
60. European Convention on the Recognition of the Legal Personality of International Non-Governmental Organisations. Strasbourg, 24.IV.1986. URL: <https://rm.coe.int/168007a67c> (дата звернення: 12.08.2020).
61. Фундаментальні принципи щодо статусу неурядових організацій в Європі. Прийнято учасниками багатосторонньої зустрічі, організованою Радою Європи, Страсбург, 5 липня 2002 р. Юридичний вісник України. 2002. No50.
62. Сурмін Ю. П., Крушельницька Т. П., Карлова В. В., та ін. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку. навч. посіб. / уклад. Київ. НАДУ. 2008. С. 56.

63. Мальована Т. О. Соціально-політичні засади функціонування громадських організацій. Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні : матеріали наук.-практ. Конф. Київ. 2001. С. 117-120.
64. Усаченко Л. М. Зарубіжний досвід неурядових організацій: функціональні моделі. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10ulmofm.pdf> (дата звернення: 20.07.2021).
65. Неурядові організації: досвід Сполученого Королівства. Британська Рада в Україні. Київ.1998.
66. Европейская политика и практика в области сотрудничества между государством и НПО: Сб. Материалов. *Международ. центр некоммерч. права.* К. 2005. С.183.
67. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 19.12.2019).
68. Законодавче регулювання діяльності неприбуткових організацій: світовий досвід та рекомендації для України. *Лабораторія законодавчих ініціатив.* URL: <https://parlament.org.ua/2001/10/01/broshura-zakonodavche-regulyuvannya-ngo/> (дата звернення: 14.03.2020).
69. NGO Monitor: Denmark. URL: <http://www.ngo-monitor.org/funder/denmark/> (дата звернення: 5.01.2022).
70. Nonprofit Law in Germany. URL: <https://cof.org/content/nonprofit-law-germany> (дата звернення: 9.01.2022).
71. Vos E. (on behalf of the European Parliamentary Research Service) EU Agencies, Common Approach and Parliamentary Scrutiny. URL: <http://www.europarl.eu> (дата звернення: 16.01.2022).

72. David A., Environmental Policy in the European community: Observations on the European Environmental Agency, *Westbrook*. 1991.
73. Regulation (EC) No 401/2009 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the European Environment Agency and the European Environment Information and Observation Network (Codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009R0401> (дата звернення: 22.06.2022).
74. Consolidated Annual Activity Report. 2018. URL: <https://www.sesarju.eu/sites/default/files/documents/reports/AAR2018.pdf> (дата звернення: 27.06.2020).
75. Decision № 1386/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 20 November 2013 OJ L 354. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013D1386> (дата звернення: 29.03.2020).
76. Maloney W. A., Van Deth, J. W., Civil society and governance in Europe: From national to international linkages. *Edward Elgar Publishing*. 2008. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Gy5Bq--UEDQC&oi=fnd&pg=PR1&ots=ITmGhVDsqf&sig=QkqU1GXix3qiUWJwXeTAmAeQjzU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 3.06.2021).
77. Anheier, H., Glasius, M., Kaldor, M., Introducing global civil society. *Oxford: Oxford University Press*. 2001. URL: https://www.researchgate.net/profile/Marlies-Glasius/publication/297399712_Introducing_Global_Civil_Society/links/56decdf508ae46f1e9a0ea89/Introducing-Global-Civil-Society.pdf (дата звернення: 21.03.2020).
78. Communication from the Commission to the European Parliament, The European Council, The European Central Bank, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Action Plan: Financing Sustainable Growth. URL:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM%3A2018%3A97%3AFIN>

(дата звернення: 21.12.2019).

79. Dür A., Mateo G. *Insiders versus Outsiders: Interest Group Politics in Multilevel Europe*, Oxford: Oxford University Press. 2016.
80. Grant W., Jordan A., Adelle C. *Environmental Policy in the EU: Contexts, Actors and Policy Dynamics*, Environmental Policy in the EU. London: Routledge. 2013, p.170-187
81. Greenwood, J., *Interest Representation in the European Union*. Macmillan International Higher Education, London. 2017. URL: <file:///C:/Users/Leanna/Downloads/GREENWOOD%202017%20Interest%20representat%20ion.pdf> (дата звернення: 13.05.2020).
82. Milieu: Law and Policy Consulting. URL: <https://www.milieu.be/sectors/> (дата звернення: 1.06.2022).
83. Van Zeben J., Rowell A. *A Guide to EU Environmental Law*. University of California Press Oakland, California. 2021.
84. Liefferink D. Environmental leaders and pioneers: Agent of change ?. *Journal of European Public Policy*. 2017. vol.24, no.7, p.953.
85. Weale A., Pridham G., Cini M., Konstadakopulos D., Porter M., Flynn B. *Environmental Governance in Europe*, Oxford University Press, Oxford. 2000.
86. Wurzel R.K.W. *Environmental policy: EU actors, leader and laggard states. Leadersless Europe*, Oxford University Press, Oxford. 2008. pp. 66-88.
87. Bouwen P. Exchanging access goods for access: A comparative study of business lobbying in the European Union institutions. *European Journal of Political Research*. 2004. 43 (3): pp.337-369.
88. Dür A. Interest Groups in European Union: How Powerful Are They ? *West European Politics*. 2008. 31 (6): pp.1212-1230.

89. Hilson C. The visibility of environmental rights in the EU legal order. *Journal of European Public Policy*. 2017. vol.25, no.11, pp.1589-1609.
90. Hoffmann A. Left to interest groups ? On the prospect for enforcing Environmental Law in the European Union. *Environmental Politics*. 2019. vol. 28, no.2, pp.342-364.
91. Case C-59/90: Italsolar SpA vs Commission of the European Communities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61990CO0257&rid=7> (дата звернення: 28.02.2022).
92. Case C-237/07: Judgment of the Court (Second Chamber) of 25 July 2008. Directive 96/62/EC - Ambient air quality assessment and management - Fixing of limit values - Entitlement of a third party, whose health has been impaired, to have an action plan drawn up. (paragraph 38). URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-237/07> (дата звернення: 3.03.2022).
93. Jordan A., Gravey V. Environmental policy in the EU: actors, institutions and processes. 4th ed., New Yourk: *Routledge*. 2021.
94. Hofmann A. Is the commission levelling the playing field ? *Journal of European Integration*. 2018. vol.40, no.6, pp.737-751.
95. Börzel T.A. Participation through law enforcement: The case of the European Union, *Comparative Political Studies*. 2006. vol. 39, no.1, pp.128-152.
96. USAID: Комунікування реформ: планування, реалізація, оцінка. URL: https://issuu.com/internews-ukraine/docs/_omunukaciaya-reform-planuvannya
97. Conant L. Mobilizing European Law, *Journal of European Public Policy*. 2017. vol. 25, no.9, pp.1376-1389.
98. Bovarid T. Public-private partnership: From contested concepts to prevalent practice. *International Review of Administrative Sciences*. 2004. 70 (20), 199-215.

99. Delreux T., Happearts S., Environmental policy and politics in the EU. 2016. p. 125.
100. Adelle C., Anderson J, Environmental Policy in the EU: Actors, Institutions and Processes. Third edition Abingdon, *Routledge*. 2012. p.p. 152-169.
101. Rasmussen M., The Battle for Influence: The Politics of Business Lobbying in European Parliament. *Journal of Common Market Studies*, 53 (2), p. 377.
102. Grant W., Jordan A., Adelle C. Environmental Policy in the EU: Actors, Institutions, and Processes. Third edition, Abingdon, *Routledge*. 2012. p. 170-188.
103. Coen D., Empirical and theoretical studies in EU lobbying. *Journal of European Public Policy*. 2007. 14 (3): pp. 333-345.
104. Long T., Lörinczi L. Lobbying the European Union: Institution, Actors and Issues. New York, *Oxford University Press*, pp. 169-185.
105. Eising R. Multilevel governance and business interests in the European Union in Governance. 2004. 17 (2), pp. 211-245.
106. Hallstrom L. Eurocratising Enlargement ? EU Elites and NGO Participation in European Environmental Policy. 2004. 13(1): pp.175-193.
107. Beyers J., Eising R., Maloney W. Researching Interest Group Politics in Europe and Elsewhere: Much We Study, Little We Know ? 2008. 31 (6): pp.1103-1128.
108. Quittkat C., Finke B., Kohler-Koch B., De Bievre D., Maloney W. The EU Commission consultation regime in Opening EU-Governance to Civil Society: Gains and Challenges, Mannheim, *CONNEX Report Series* No 5, pp.183-222.
109. Kollman K., Outside lobbying: Public opinion and interest group strategies, Princeton, *Princeton University Press*. 1998.

110. Порєва В. Динаміка забезпечення екологічних прав громадян на прикладі створення Національного природного парку «Нобельський». URL: <https://blog.liga.net/user/vporeva/article/33580> (дата звернення: 17.03.2020).
111. McCormick J., Environmental Policy in the European Union, New York, *Palgrave*. 2001.
112. ЕЕВ: Membership Information Pack. URL: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2020/01/EEB-Membership-Information-pack.pdf> (дата звернення: 15.02.2023).
113. Greenwood J. Interest Representation in the European Union”, Third edition, New York, *Palgrave*. 2011.
114. European Commission. European environmental NGOs. LIFE operating grants 2013. URL: <http://ec.europa.eu/environment/life/funding/ngos/pdf/ngos2013.pdf> (дата звернення: 28.11.2022).
115. Long T., Lőrinczi L., Coen D., Richardson J. Lobbying the European Union: Institutions, Actors and Issues, New York, *Oxford University Press*. 2009. pp.169-185.
116. Civil society organization. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/civil-society-organisation.html> (дата звернення: 20.02.2023).
117. EnTrust: Enlightened Trust: An Examination of Trust and Distrust in Governance – Conditions, Effects and Remedies. URL: <https://entrust-project.eu/files/2022/06/EnTrust-Integrated-WP3-Report.pdf> (дата звернення: 3.08.2022).
118. Judgment of the Court of 19 November 1991. Andrea Francovich and Danila Bonifaci and others v Italian Republic. Failure to implement a directive - Liability of the Member State. Joined cases C-6/90 and C-9/90. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61990CJ0006> (дата звернення: 26.02.2022).

119. Jans J., Vedder H. European Environmental Law after Lisbon, 4th edn. *Europa Law Publishing*. 2012. p. 163-170.
120. List of NGO supporting the communication. URL: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/C2008-32/communication/SupportingNGOs.pdf> (дата звернення: 23.02.2023).
121. Finding and Recommendations of the Compliance Committee with regard to Communication ACCC/C/2008/32 (Part1) Concerning Compliance by the European Union. Adopted by the Compliance Committee on 17 March 2017. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/C2008-32/Findings/C32_EU_Findings_as_adopted_advance_unedited_version.pdf (дата звернення: 27.02.2023).
122. Case T-91/07: Order of the Court of First Instance of 2 June 2008 — WWF-UK v Council (Action for annulment — Regulation (EC) No 41/2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62007TB0091&qid=1687444420037> (дата звернення: 27.03. 2022).
123. Case C-673/13 P, Judgment - 23/11/2016 - Commission v Stichting Greenpeace Nederland and PAN Europe. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-673/13&language=EN> (дата звернення:28.03.2022).
124. Mouls R. Significant EU Environmental Cases: 2016, 29 *Journal of Environmental Law*. 2017. p.177.
125. Case C-157/96, Agriculture - Animal health - Emergency measures against bovine spongiform encephalopathy. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-157/96> (дата звернення: 29.03.2022).

126. Case C-188/07, Commune de Mesquer v Total France SA and Total International Ltd. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-188/07> (дата звернення: 2.04.2022).
127. Case C-3/96, Commission of the European Communities v Kingdom of the Netherlands. Conservation of wild birds - Special protection areas. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-3/96&td=ALL> (дата звернення: 4.04.2022).
128. Case C-155/91, Commission of the European Communities v Council of the European Communities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61991CJ0155> (дата звернення: 6.04.2022).
129. Case C-405/07 P. Kingdom of the Netherlands v Commission of the European Communities. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-405/07%20P> (дата звернення: 8.04.2022).
130. Case C-176/03. Commission of the European Communities v Council of the European Union. Action for annulment - Articles 29 EU, 31(e) EU, 34 EU and 47 EU - Framework Decision 2003/80/JHA - Protection of the environment - Criminal penalties - Community competence - Legal basis - Article 175 EC. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-176/03> (дата звернення: 12.04.2022).
131. Case C-440/05. Commission of the European Communities v Council of the European Union. Action for annulment - Articles 31(1)(e) EU, 34 EU and 47 EU - Framework Decision 2005/667/JHA - Enforcement of the law against ship-source pollution - Criminal penalties - Community competence - Legal basis - Article 80(2) EC. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-440/05> (дата звернення: 14.04.2022).

132. Case C-673/13 P. Commission v Greenpeace Nederland and Pesticide Action Network Europe, o.c.par. 51-62. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CA0673> (дата звернення: 16.04.2022).
133. Joined Cases C-514/11 P and C-605/11 P. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=514/11&language=en> (дата звернення: 17.04.2022).
134. Peeters M., Eliantonio M., Research Handbook on EU Environmental Law. *Edward Elgar Publishing*. 2020. URL: <https://bit.ly/3OZrVzU> (дата звернення: 1.05.2021).
135. Case C-416/10. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-416/10&language=EN> (дата звернення: 19.04.2022).
136. Case C-243/15. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-243/15> (дата звернення: 22.04.2022).
137. Case C-664/15. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-664/15> (дата звернення: 24.04.2022).
138. Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment and amending with regard to public participation and access to justice Council Directives 85/337/EEC and 96/61/EC. p.17-25. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=CELEX:32003L0035> (дата звернення: 26.04.2022).
139. Regulation (EC) №1049/2001 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2001 regarding public access to European Parliament, Council and Commission documents (OJ 2001 L 145, Article 4 (2), p.43.

140. Case T-105/95. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=T-105/95&td=ALL> (дата звернення: 28.04.2022).
141. Case C-612/13 P. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-612/13&language=EN> (дата звернення: 2.05.2022).
142. Falkner G., Hartlapp M., Treib O. *Complying with Europe: EU harmonization and soft law in the member states*, Cambridge University Press, Cambridge. 2005.
143. Knill C. *Implementation European Union: Power and policy-making*, Routledge, London and New York, 2015. pp.371-397.
144. Thomann E., Zhelyazkova A. *I did it my way: Customisation and practical compliance with EU policies*”, ECPR General Conference, Wroclaw. 2019.
145. Working Party on International Environment Issues. The Council of the EU. URL: [https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/mpo/2023/6/informal-vtc-international-environment-issues-wpiei-global-\(332049\)/](https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/mpo/2023/6/informal-vtc-international-environment-issues-wpiei-global-(332049)/) (дата звернення: 14.06.2021).
146. Annual Report 2020: Network for Greening the Financial System. 2021. URL: https://ngfs.net/sites/default/files/medias/documents/ngfs_annual_report_2020.pdf (дата звернення: 24.02.2023).
147. Організація економічного співробітництва та розвитку. *Green Infrastructure in Decade for Delivery*. 2020. URL: <https://www.oecd-library.org/content/publication/f51f9256-en> (дата звернення: 13.03.2023).
148. European Commission Communication: *Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, COM (2010) 2020 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:52010DC2020> (дата звернення: 15.03.2023).

149. European Commission Communication: Closing the loop - An EU action plan for the Circular Economy, COM (2015) 614 final. URL: <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/com-2015-0614-final> (дата звернення: 18.03.2023).
150. European Commission Communication: A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050 COM (2011) 112 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0112:FIN:en:PDF> (дата звернення: 20.03.2023).
151. European Commission Communication: Next steps for a sustainable European future, COM (2016) 739 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2016%3A739%3AFIN> (дата звернення: 23.03.2023).
152. Basel Committee on Banking Supervision: Climate-related risk drivers and their transmission channels, April 2021. URL: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d517.pdf> (дата звернення: 25.03.2023).
153. Global Sustainable Investment Alliance, 2018 Global Sustainable Investment Review. 2019. URL: http://www.gsi-alliance.org/wp-content/uploads/2019/06/GSIR_Review2018F.pdf (дата звернення: 27.03.2023).
154. NGOs letter to EU institutions: We need all countries in the EU to be able to invest at scale in the green and just transition to ensure resilience and prosperity of our economies and societies. URL: <https://www.socialplatform.org/wp-content/uploads/2023/04/No-new-straightjacket-for-EU-fiscal-rules.pdf> (дата звернення: 29.03.2023).
155. PwC and WWF. Roadmap for a green economy in the heart of Borneo: a scoping study”, PwC. 2011.
156. Hafner S, Jones A., Anger-Kraavi A., Pohl J. Closing the Green Finance Gap – A Systems Perspective. Environmental Innovation and Societal Transitions publ. 2020.
157. Imig D., Tarrow S. “Political contention in Europeanising polity”, *West European Politics*. 2000. vol.23, no. 4, pp.73-93.

158. Schmitt, H. and Toygür I. European Parliament elections of May 2014: Driven by national politics or EU policy making ?. *Politics and Governance*. 2016. vol.4, no.1, pp. 167-181.
159. Fisher D.R., *Civil Society Protest and Participation: Civic Engagement within the Multilateral Governance Regime*. Tokyo, New York and Paris: *United Nations University Press*. 2004.
160. Newell P. *Climate for Change: Non-state Actors and the Global Politics of the Greenhouse*. Cambridge: *Cambridge University Press*. 2000.
161. Gulbrandsen L.H., Andresen S. NGO Influence in the Implementation of Kyoto Protocol: Compliance, Flexibility Mechanisms, and Sinks. *Global Environmental Politics*. 2004. 4 (4). p. 54-75.
162. Chasek P.S., *Earth Negotiations: Analyzing Thirty Years of Environmental Diplomacy*, Tokyo, New York and Paris: *United Nations University Press*. 2001. p.28.
163. Haas P.M. When Does Power Listen to Truth? A Constructive Approach to the Policy Process. *Journal of European Public Policy*. 11(№4.569-592). 2004.
164. Gulbrandsen L.H., Andresen S. NGO Influence in the Implementation of Kyoto Protocol: Compliance, Flexibility Mechanisms, and Sinks. *Global Environmental Politics*. 2004. 4 (4). p. 54-75.
165. Оболенський О.Ю. Державна служба: підручник. Київ: КНЕУ, 2006. 472 с.
166. Depledge J. The organization of Global Negotiations: Constructing the Climate Change Regime. *London and Sterling, VA:Earthscan*. 2005. p.217.
167. Hall R.B., Biersteker T.J. *The Emergence of Private Authority in Global Governance*. Cambridge: *Cambridge University Press*. 2002.
168. Kanie N. Personal interview with Mr. Lars Jansen and Mr. John Nordbo during the COP9 and March 2004 in Copenhagen.
169. Long T., Lörinczi L., NGOs as Gatekeepers: A Green Vision in Coen D., Richardson J., *Lobbying the European Union: Institutions, Actors, and Issues*, New York, *Oxford University Press*. 2009. pp.169-185.

170. Porieva V. NGOs interaction with EU institutions within the process of forming and implementing EU policy: effective public policy tools for the environmental policy of Ukraine. *Electronic scientific publication "Public Administration and National Security"*. 2022. №6. URL: <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2022-6-8277> (дата звернення: 3.01.2023).
171. General Secretariat of the Council: Council conclusions on Climate Diplomacy 20 January 2020, №5033/20, URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5033-2020-INIT/en/pdf> (дата звернення: 10.05.2022).
172. Council conclusions on Climate and Energy Diplomacy - Delivering on the external dimension of the European Green Deal, ST 5545/21. 2021, URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/48057/st05263-en21.pdf> (дата звернення: 6.06.2022).
173. European Commission. Actions to streamline environmental reporting, COM 2017, 312 final, Brussels. 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017DC0312&from=EN> (дата звернення: 9.09.2022).
174. Bürgin A. The implications of the better regulation agenda for the European Parliaments inter- and intra-institutional power relations. *Journal of European Integration*. 2019. vol.41, no.2.
175. Radaelli C., Meuwese A. Hard questions, hard solutions: Proceduralisation through impact assessment in the EU, *West European Politics*. 2010. vol.33, no.1.
176. Elantonio M., Spendzharova A. The European Unions new “better regulation agenda: Between procedures and politics: Introduction to the special issue, *European Journal of Law Reform*. 2015. vol.19, no.1, pp. 3-15.
177. Cini M. Administrative culture in European Commission: The cases of competition and environment. *Studies on the European Commission*, 2nd edition, *Macmillan Press*, Basingstoke. 2000. pp.71-78.

178. Lewis J., Cini M., Perez-Solorzano., Borragan N. The European Council and the Council of European Union. 6th edition, *Oxford University Press, Oxford*. 2019. pp.157-175.
179. Доповідь: Відокремлення розвінчано: докази та аргументи проти зеленого зростання як єдиної стратегії сталого розвитку. URL: <https://circulareconomy.europa.eu/platform/en/knowledge/decoupling-debunked-evidence-and-arguments-against-green-growth-sole-strategy-sustainability> (дата звернення: 15.03.2022).
180. Beyond Sustainable Growth: A policy blueprint for Europe. URL: <https://eeb.org/library/beyond-sustainable-growth/> (дата звернення: 21.06.2023).
181. Martens M. Voice or Loyalty ? The Evolution of the European Environmental Agency. *Journal of Common Market Studies*, 48 (4). 2010. pp.881-901.
182. The European Union and Global Environmental Protection: transforming influence into action. Edited by Mar Campins Eritja. Publisher: *Routledge Studies in Environmental Policy*. 2021.
183. Green Diplomacy Network. URL: <https://uia.org/s/or/en/1100064193> (дата звернення:).
184. Court of Justice of the European Union. URL: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/en/ (дата звернення: 11.02.2023).
185. Van Wolferen M. To Justify the Ways of God to Men: Limits to the Courts Powers of Interpretation. PhD thesis, *University of Groningen*. 2018.
186. Voigh C., International Judicial Practice on the Environment: Questions of Legitimacy. *Cambridge University Press*, Cambridge, ed. 2019.
187. Martinez-Alier J., Temper L. Is there a global movement for environmental justice? *Journal of Peasant Studies* 43: 731-55. 2016.
188. Атлас екологічної справедливості. URL: <https://ejatlas.org/> (дата звернення: 26.06.2022).

189. Jepsen H., Lundgren M., Monheim K., Walker H. Negotiating the Paris Agreement. *Cambridge University Press*. 2021. p.247.
190. Huston M., DeAngelis D. New computer models unify ecological theory. *BioScience* 38. *Post, W.* 1988. p. 682-691.
191. Caswell H. *Matrix Population Models. Construction, Analysis, and Interpretation.* Sinauer Associates, Sunderland, Massachusetts. 2001.
192. Knapе J., Besbeas P., de Valpine P. Using uncertainty estimates in analysis of population time series. *Ecology* 94. 2013. p.2097-2107.
193. Федорчак О. В. Класифікація механізмів державного управління. Демократичне врядування: зб. на-ук. пр. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2008. Вип. 1. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/O_Fedorchak.pdf (дата звернення: 26.06.2022).
194. Schaub M., Abadi F. Integrated population models: a novel analysis framework for deeper insights into population dynamics. *Ornithol.* 2011. pp.152, 227-237.
195. Fournier D., Archibald C.P. A general theory for analyzing catch at age data. *Can.Squat. Sci.* 39. 1982. pp. 1195-1207.
196. Trends in tools and approaches for modelling the energy transition. URL: <https://bit.ly/3EaB6ah> (дата звернення: 9.01.2023).
197. Modelling in support to the transition to a Low-Carbon Energy System in Europe. The SENTINEL project (H2020-LC-SC3-2018-2019-2020). URL: <https://sentinel.energy/results/e-learning-materials/> (дата звернення: 13.01.2023).
198. Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. Зовнішньополітичний вимір екологічної та кліматичної політики ЄС та України: огляд та рекомендації для України. Аналітичний документ. *Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля».* 2021. URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/625/files/greendiplomacyukr.pdf> (дата звернення: 15.01.2023).

199. European Commission Communication: Our life insurance, our natural capital : an EU biodiversity strategy to 2020, COM, COM (2011) 244 final. URL: <https://www.eea.europa.eu/policy-documents/our-life-insurance-our-natural> (дата звернення: 17.01.2023).
200. Morgera E. The External Environmental Policy of the European Union. EU and International Law Perspective. *Cambridge University Press*. 2012b. p. 235-259.
201. Marin Duran, G. and Morgera E. Environmental Integration in the EUs External Relations. Beyond Multilateral Dimensions. *Oxford: Hart Publishings*. 2012.
202. Dercon S. Is Green Growth Good For The Poor ? World Bank Policy Research Working Paper №.6936. 2009. URL: <http://elibrary.worldbank.org/doi/abc/10.1596/1813-9450-6936> (дата звернення: 25.05.2020).
203. William H., Wang S. Green Growth and Developing Countries: A Summary for Policy Makers, *OECD Publishing*, Paris 2012.
204. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 / Урядовий кур’єр від 02.03.2016 – № 41.
205. Critical Raw Materials Resilience: Charting a Path towards greater Security and Sustainability. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2020) 474 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0474> (дата звернення: 22.09.2021).
206. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> (дата звернення: 25.09.2021).
207. Global Rare Earth Metals Market Will Reach USD 14.43 Billion By 2025: *Zion Market Research*. URL: <https://www.globenewswire.com/news->

[release/2019/04/16/1804623/0/en/Global-Rare-Earth-Metals-Market-Will-Reach-USD-14-43-Billion-By-2025-Zion-Market-Research.html](https://www.ukrinform.ua/release/2019/04/16/1804623/0/en/Global-Rare-Earth-Metals-Market-Will-Reach-USD-14-43-Billion-By-2025-Zion-Market-Research.html) (дата звернення: 27.09.2021).

208. Критична сировина для ЄС: Україна володіє родовищами 21 елементу з 30.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3280108-kriticna-sirovina-dla-es-ukraina-volodie-rodovisami-21-elementu-z-30-maasikas.html> (дата звернення: 1.10.2021).
209. Мінерально-сировинна база України як основа безпеки держави». (Стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 3 березня 2021 року),
URL: <http://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/18/49> (дата звернення: 5.10.2021).
210. НАБУ та САП запобігли завданню 80 млн грн збитків АТ «ОГХК», URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-nabu-ta-sap-zapobigly-zavdannyu-80-mln-grn-zbytktiv-oghk/> (дата звернення: 7.10.2021).
211. Абрамов Л. К., Азаров Т. В. Інформаційний компонент діяльності НДО. Кіровоград : ІСКМ. 2009. С.80
212. Бажал Ю., Бакуменко В., Бондарчук І., Розпутенка І. Роль інформації у формуванні ринкової економіки. Монографія. К.: К.І.С., 2004.
213. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.11.2022).
214. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 40, ст.290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (дата звернення: 28.11.2022).
215. Закон України «Про звернення громадян» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 47, ст.256), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 5.12.2022).

216. Постанова КМУ від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 8.12.2022).
217. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 29, ст.315), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 10.10.2020).
218. Зелена книга. Проблеми та можливості створення єдиної інформаційно-комунікаційної системи сфери охорони навколишнього природного середовища та сталого розвитку. Київ. *Фундація Відкрите Суспільство*. 2018. С.30. URL: https://openaccess.org.ua/data/blog_dwnl/Dovkilla_block_A.pdf (дата звернення: 14.10.2020).
219. Балдич Н., Купрій В., Козирева Ф. Пілотна методологія діяльності органів виконавчої влади за напрямом «взаємодія з громадськістю». К., ТЦК, 2017. С.30.
220. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 17.06.2022).
221. Стратегія розвитку Новоайдарської громади. URL: http://ndar.loga.gov.ua/sites/default/files/dep_activity/strategiya.pdf (дата звернення: 28.04.2021).
222. Проект: Зниження ризику стихійних катастроф в регіонах, які постраждали від конфлікту на сході України. URL: <https://toretsk-vca.gov.ua/documents/2487/> (дата звернення: 27.05.2021).
223. Пам'ятки природоохоронної літератури України. Аетологія українських видань, присвячених охороні природи початку ХХ століття (1914-1932). *Серія «Conservation Biology in Ukraine»*. Вип. 12. Київ: LAT and K. 2019. 330 с.
224. Балюк Г. І. Правове забезпечення екологічної складової сталого розвитку: проблеми законодавчого регулювання, створення екологічної столиці світу та

- удосконалення екологічної освіти в Україні. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т». 2012. Вип. 92. С. 9-10. С. 9–13.
225. 128 Social Media Sites You Need to Know in 2023. URL: <https://influencermarketinghub.com/social-media-sites/> (дата звернення: 13.03.2023).
226. Porieva V.O. NGOs participation in the formation and implementation of state environmental policy with the EU public policy instruments application (experiment – on the example of own grant project). Вчені записки Таврійського Національного Університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72) No 4. С. 94-98. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/4_2022/15.pdf (дата звернення: 5.02.2023).
227. The Guardian: Dead dolphins: how nature became another casualty of the Ukraine war. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2022/jun/07/dead-dolphins-how-nature-became-another-casualty-of-the-ukraine-war> (дата звернення: 7.02.2023).
228. Національний Демократичний Інститут. Програма «Місцеві вибори 2020 в Україні: підвищення спроможності», навчальний курс «Навички проведення виборчої кампанії для кандидатів та кандидаток». URL: <https://www.ndi.org/eurasia/ukraine> (дата звернення: 17.07.2020).
229. Київська школа енергетичної політики (KSEP), курс “EU Energy Law and Policy”. URL: <https://ksep.energy/ksep> (дата звернення: 18.02.2023).
230. CONF/PLE(2009)CODE1. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішення. URL: <https://parlament.org.ua/upload/docs/Code%20of%20good%20practice%20for%20Civil%20part%20in%20decision-making%20process%20-%20ukr.pdf> (дата звернення: 24.04.2023).
231. Andrusevych A., Andrusevych N., Kozak Z., Mishchuk Z. European Green Deal: shaping the Eastern Partnership future. Environmental policy of the Eastern Partnership

- Countries under the EGD. Policy Paper. *Resource and Analysis Center «Society and Environment»*. 2020. С. 64.
232. Екологічні питання у торговельній політиці ЄС та України: шлях до сталого розвитку. Аналітичний документ. *Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»*. 2017. С. 38.
233. Council conclusions on Climate and Energy Diplomacy. Delivering on the external dimension of the European Green Deal, ST 5545/21. 2021.
234. Гетьман А.П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. *Тридцять лет с экологическим правом: избранные труды*. Харків. 2013. С.205–212.
235. Porieva V. NGO expert work influence on the formation and implementation on environmental and energy policy of Ukraine in the process of developing renewable energy sources. *Вчені записки Таврійського Національного Університету ім. В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023 . Том 34 (73) №1. С. 101-108. URL: http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/1_2023/18.pdf (дата звернення: 27.03.2023).
236. Підлуська І., Горобчишина С. Громадяни у пошуках інформації: українські реалії: мат-ли дослідж. К.: *Агентство «Україна»*. 2005. С. 27–29
237. Дзюндзюк В.Б., Мельтюхова Н.М. Публічне адміністрування в Україні: навчальний посібник. Харків: *Магістр*. 2011. С. 306.
238. Механізми та технології публічного управління й адміністрування у сфері партнерства місцевої влади з бізнес-структурами. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/31.pdf (дата звернення: 27.03.2023).
239. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 1.12.2019).
240. Стратегія розвитку Новоайдарської ОТГ на період до 2027 року. URL: <https://novoaydarska.gromada.org.ua/news/1689938470/> (дата звернення: 1.05.2021).

241. Ісаєнко І.А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 5. С. 114-117. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2012/32.pdf (дата звернення: 1.07.2023).
242. АСТЕД розпочала відбір проб води на території Торецької громади. <https://cutt.ly/wwphp8cJ> (дата звернення: 30.09.2021).
243. Херсонська обласна державна адміністрація надала згоду виступити партнером (бенефіціаром) проєкту Європейського Союзу «Підтримка кращої стійкості розвитку регіону Азовського моря». URL: <https://bit.ly/45e08Bt> (дата звернення: 30.09.2021).
244. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#n162> (дата звернення: 3.12.2019).
245. Кузнякова Т. В. Моделювання як аналітичний метод у державному управлінні. ХарPI НАДУ. Харків. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol2/10.pdf> (дата звернення: 3.12.2022).
246. Кравченко С.О. Конспект лекцій з дисципліни. Основи публічного управління. С.40. URL: <https://tnu.edu.ua/sites/default/files/normativbasa/osnpulek.pdf> (дата звернення: 3.12.2022).
247. Priority projects of Energy Community. URL: <https://www.energy-community.org/regionalinitiatives/infrastructure/selection.html> (дата звернення: 17.2.2023).
248. Пономаренко Л. А. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради. 3-тє видання, виправлене і доповнене, К.: Редакція. *Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України Толока*, 2010. 80 с.
249. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 16, ст.138), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення: 12.10.2020)

250. The Monitoring-Data-Indicator-Assess-Knowledge (MDIAK). URL: https://www.researchgate.net/figure/The-Monitoring-Data-Indicator-Assess-Knowledge-MDIAK-reporting-chain-leading-to_fig1_347697336 (дата звернення: 16.8.2022)
251. DPSIR (Drivers, Pressures, States, Impacts, Responses), URL: <https://learningforsustainability.net/mwa/dpsir/> (дата звернення: 18.8.2022)
252. PCI Transparency platform (Проекти спільного інтересу – Інтерактивна карта), адмініструється Виконавчим агентством з клімату, інфраструктури та навколишнього середовища / Енергетика. URL: https://ec.europa.eu/energy/infrastructure/transparency_platform/map-viewer/main.html (дата звернення: 11.04.2023)
253. Закон України «Про національну безпеку» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 9.02.2021)
254. Про Стратегію національної безпеки України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 11.02.2021)
255. Стратегія зовнішньополітичної діяльності. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4482021-40017> (дата звернення: 13.02.2021)
256. Стратегія енергетичної безпеки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.02.2021)
257. Стратегія економічної безпеки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 17.02.2021)
258. Стратегія екологічної політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 19.02.2021)
259. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.02.2021)

260. Національна економічна стратегія <https://nes2030.org.ua/> (дата звернення: 22.02.2021)

261. Закон України «Про державні цільові програми» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст.352), URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text> (дата звернення: 22.06.2022)

262. 262. Постанова КМУ від 31 січня 2007 р. №106 «Про затвердження Порядку розроблення та виконання державних цільових програм», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.06.2022).

263. Постанова ВРУ «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.06.2022).

264. Правила складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання. Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 26.08.2014 № 836, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1104-14#Text> (дата звернення: 29.06.2022).

265. Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст.25). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 05.03.2023)

266. Рішення Конституційного Суду України (у справі про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання) від 27.02.2018 № 1-р/2018 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-18#Text> (дата звернення: 07.03.2023)

267. Статут Міжнародного суду ООН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS001970> (дата звернення: 09.03.2023)

Додаток №1. Довідка про впровадження дисертаційних результатів
в науково-дослідних роботах

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**
**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**

04050, м. Київ, вул. Академіка Ромоданова, 12/2
телефон (044) 481-44-03

11.07.2023р. № *074-16-07-173*

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах

Видана **ПОРЕВІЙ Вірі Олександрівні** з підтвердженням про те, що вона дійсно брала участь у виконанні науково-дослідних робіт за комплексним науковим проектом “Державне управління та місцеве самоврядування” (номер державної реєстрації 0199U002827) Національної академії державного управління при Президентові України, а саме:

– у 2020 році – молодший науковий співробітник (наказ Національної академії: від 02 березня 2020 року № 143-ос “Про призначення виконавців науково-дослідних робіт”) науково-дослідної роботи “Входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів як гарантія забезпечення національної безпеки”, номер державної реєстрації 0119U101583;

– у 2020 році – молодший науковий співробітник (наказ Національної академії: від 09 жовтня 2020 року № 673-ос “Про призначення виконавців науково-дослідних робіт”) науково-дослідної роботи “Розробка фундаментальних засад інноваційного механізму модернізації публічного управління в умовах децентралізації”, номер державної реєстрації 0120U101666;

– у 2021 році – виконавець на громадських засадах (наказ Національної академії: від 15 березня 2021 року № 182-ос “Про залучення до виконання науково-дослідних робіт”) науково-дослідної роботи “Входження України до Європейського та Євроатлантичного просторів як гарантія забезпечення національної безпеки”, номер державної реєстрації 0119U101583.

The owner of this certificate has participated in a project supported by the European Union Erasmus+ programme. Erasmus+ supports the educational, professional and personal development of individuals in the education, training, youth and sport fields. It offers opportunities for learning mobility and active participation for young people, as well as professional development and cooperation for youth workers and youth work organisations.

Erasmus+

VIRA PORIEVA

born in Ukraine

participated in the training course

LOCAL IN GLOBAL: TIME TO CHANGE!

in Germany

from 26/09/2022 to 02/10/2022

About the project

With an holistic approach to climate change, participants connect to the topic on a physical, intellectual and emotional level and create collective visions for change. The aim was to empower participants to implement sustainable changes and innovative solutions within their local contexts by providing a profound understanding of sustainable development.

This certificate has been issued by Kreisau-Initiative e.V..

Kreisau-Initiative

Nina Lüders
Legal Representative
Berlin, 17/10/2022

Youthpass is a Europe-wide validation system for non-formal and informal learning within the European Union youth programmes.

The ID of this certificate is T68V-Q7RZ-UMX5-232A.
To verify the ID, please go to the Youthpass website at <https://www.youthpass.eu/qualitycontrol/> or scan this QR code:

Youthpass

Makes your learning visible

Anton Möller
Heinrich Böll Stiftung European Union
Rue du Luxembourg 47-51
1050 Ixelles

Regarding: Participation of Ms Vira Porieva in an expert roundtable on green recovery in Ukraine

Brussels, 15.05.2023

To whom it may concern,

This is to attest that Ms Vira Porieva participated in our expert roundtable 'An urgent and green recovery for Ukraine – Ensuring swift responses and long- term perspectives', that took place on April 24th, 2023 in Brussels. Together with representatives of think tanks, non-governmental organizations, representatives of the European Commission, and a member of the European Parliament, various aspects of a green recovery for Ukraine were discussed.

We thank Ms Porieva for her active participation in this expert roundtable. During the discussion, she brought in her expertise on NGO involvement in the implementation of EU environmental policy in Ukraine, and advocated for the restoration of the natural reserve fund of Ukraine with the support of the European Union. Her contributions enriched the discussion and added an interesting angle on the efforts of a green reconstruction.

With kind regards,

A handwritten signature in dark ink, appearing to be 'AM' with a long, sweeping flourish extending to the right.

Anton Möller

Head of Green Economic and Social Policy Programme
Heinrich-Böll-Stiftung European Union

21.04.2023 14:12

Seminar "Nature conservation and conflict in Ukraine" with public hour for journalists

Dr. Katharina Jeorgakopoulos *Presse und Kommunikation*
[Hochschule für Angewandte Wissenschaften Hamburg](#)

In this seminar, the Ukraine Nature team and partners from Ukraine, Poland, and Italy will present the interim results of the project 'Nature Conservation and Conflict in Ukraine: Determining War Damages to Nature Reserves in Ukraine'.

Public hour for journalists is May 23 from 9 to 10 a.m. Participants are asked to register at this mail address: Ukraine-Nature@hamburg.de. You will receive information about the exact place and time.

They will share valuable information about the damage to protected areas, biodiversity loss, and how combat operations are affecting ecosystems or will affect them in future. The event will also explore how the war has impacted employees' (including scientists') ability to perform their duties, as well as its impacts on human health.

The following speakers will be in attendance: Prof. Dr. Walter Leal, HAW Hamburg; Dr. João Henrique Paulino Pires Eustachio, HAW Hamburg; Dr. Anastasia Splodytel, National Academy of Sciences Ukraine; Vira Porieva, Recreation and Environmental Education Department Pryazov National Park; Valeria Kolodezhna, Ukrainian Nature Conservation Group; Dr. Oleh Chaskovsky, Ukrainian National Forestry University; Tomasso Orusa, University of Turin; Dr. Aleksandra Pawlaczyk, Lodz University of Technology; Dr. Anatoliy Smaliychuk, Ivan Franko National University of Lviv; Dr. Viktor Shparyk, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.

Information in German: <https://www.haw-hamburg.de/forschung/forschungsprojekte-detail/project/project/s...>

Wissenschaftliche Ansprechpartner:
HAMBURG UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Faculty of Life Sciences
Research + Transfer Centre „Sustainability & Climate Change Management“ (FTZ-NK)
21033 Hamburg / Germany

СЕРТИФІКАТ

засвідчує, що

Віра Порєва

успішно пройшла школу для аналітиків
у листопаді 2021.

Олександр Сушко

Виконавчий директор МФ «Відродження»

Ініціатива з розвитку аналітичних центрів в Україні – проект, який втілює Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Аспіранта 3-го року навчання
Кафедри глобальної та національної безпеки
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної
служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ПОРЕВОЇ ВІРИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

Науково-практичні результати та рекомендації, одержані автором наукового дослідження на тему «Діяльність громадських організацій в процесі формуванні та реалізації екологічної політики Європейського Союзу: досвід для України» є актуальними в умовах трансформації екологічної політики України та отримання лідерських позицій на міжнародній арені.

Починаючи з 1 листопада 2021 року Порева Віра Олександрівна на базі відділу рекреації та еколого-освітньої роботи Приазовського національного природного парку впроваджувала результати дисертаційного дослідження. Проводилось апробування механізму взаємодії між Приазовським національним природним парком, громадськими організаціями, органами державної влади, іншими зацікавленими сторонами в процесі формування й реалізації екологічної політики на території Мелітопольського району.

Поревою В.О. в дисертаційному дослідженні були розроблені зміст, форми і методи взаємодії громадської організації в процесі формування та реалізації екологічної політики. Результати презентовані в дослідно – експериментальній роботі та відображені в її грантовому проекті «Молодь Приазов'я обирає чисті водойми». Проект отримав фінансову підтримку в 10 тис. дол. від міжнародної благодійної організації «ACTED» для реалізації громадською організацією «ЕКОРУХ» у співпраці з Приазовським національним природним парком.

Застосування отриманих результатів дозволять істотно підвищити ефективність залученості школярів, молоді, органів місцевого самоврядування, наукових інституцій, бізнесу в формуванні та реалізації екологічної політики на місцях. Запропонована інституційно-правова модель, механізми налагодження співпраці громадських організацій та державних органів в формуванні та реалізації екологічної політики можуть бути рекомендовані об'єктам природно-заповідного фонду України для впровадження.

**Директору Департаменту
природно-заповідного фонду
та земельних ресурсів Міндовкілля**

Едуард АРУСТАМЯН

**Начальник відділу з питань охорони та
використання природно-заповідного фонду
Департаменту природно-заповідного фонду
та земельних ресурсів Міндовкілля**

Анастасія ДРАПАЛЮК

"__" _____ 2022 року

*Людмила Сперанца
вироню державних
управлінських робіт
персоналом*

Л. М. Засвіжену
А. Драпалюк

Додаток № 7.

Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «ЄДНАННЯ»

тел.: +38 044 201-01-60
email: office@ednannia.ua
<http://ednannia.ua>

15.02.2023

Цим листом повідомляємо, що Порева Віра Олександрівна дійсно є керівником проекту «Екологічний моніторинг та збір доказів воєнних злочинів проти довкілля Приазов'я Запорізької області», що був затверджений до фінансування за результатами конкурсу грантів «Підтримка та розбудова спроможностей організацій громадянського суспільства у документуванні воєнних злочинів», який виконується відповідно до грантової угоди між Європейською Комісією (що представляє Європейський Союз) та Громадською організацією «Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання» у рамках виконання проекту «Термінова підтримка ЄС для громадянського суспільства».

Проект розпочався 01.11.2022 та триває до 20.02.2023.

Номер договору: 013EUWC202201-05819/01

З повагою -

**Володимир Шейгус,
Виконавчий директор ІСАР «Єднання»**

Додаток № 8.

**BUILDING AND
SECURING JUSTICE
ACROSS EUROPE**

city The Hague
date February 16, 2023
subject Confirmation

Dear Sir/Madam,

With this letter, we inform you that Porieva Vira Oleksandrivna assigned as the head of the "Environmental International Diplomacy" project, which was approved for financing by the NGO The Netherlands Helsinki Committee based on the results of the EU-supported "Constituency and Influence for Reform project" grant competition.

Project timeline: November 1, 2022 - May 15, 2023.

With best regards,

Gulnar Bayramova

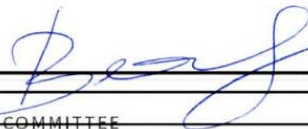
Шановний пане/пані,

Цим листом повідомляємо, що Порєва Віра Олександрівна дійсно є керівником проєкту «Екологічна міжнародна дипломатія», що був затверджений до фінансування NGO The Netherlands Helsinki Committee за результатами конкурсу грантів підтриманих EU "Constituency and Influence for Reform project".

Проект розпочався 01.11.2022 та триває до 15.05.2023.

З повагою,

Gulnar Bayramova

Het Nutshuis
Riviermarkt 4
2513 AM The Hague
the Netherlands

T +31 (0)70 - 392 6700
E office@nhc.nl
W www.nhc.nl

KVK 41182679
IBAN NL48 INGB 0000 4178 08
BIC (Swift) INGBNL2A

Додаток № 9.

СЕРТИФІКАТ

ПРО УСПІШНЕ ЗАВЕРШЕННЯ

Видано

Вірі Поревій

ЕНЕРГЕТИЧНЕ ПРАВО ТА РЕГУЛЮВАННЯ В ЄС

Курс складається з 30 академічних годин
Дата випуску: 18 лютого 2023 р.

Мілена Комар
Директор Київської Школи Енергетичної Політики

Universität Duisburg-Essen • 45117 Essen • Division

Mrs. Vira Porieva

Faculty of Chemistry

Inorganic Chemistry

Prof. Dr. Matthias Epple

Tel.: +49 (0)201 / 183 - 2413
Fax: +49 (0)201 / 183 - 2621
matthias.epple@uni-due.de
Universitätsstraße 5-7
45141 Essen, Germany
Building Room: S07 S02 C20

Essen, August 2023

**Invitation to Ukraine Days Nord Rhine-Westphalia (28.-29.09.2023)
PhD Contest**

Dear Mrs Porieva,

We hereby to invite you to the Ukraine Days in North Rhine-Westphalia on 28th and 29th of September 2023 in Essen.

The event will take place at the campus Essen of the University Duisburg-Essen, starting on Thursday, 28.09.2023, at 3 pm, and ending on Friday, 29.09.2023, at about 9 pm.

We are very happy that you will participate at the PhD contest in Essen this year.

We will reimburse your travel with up to 400 €. This includes travel and accommodation. Please collect the receipts and contact us in time for reimbursement (only via bank transfer) at zukunft.ukraine@uni-due.de.

Please note that the presentation and participation will be in-person only. There is no possibility to attend online or to give the presentation online.

If you have any questions or requests, please do not hesitate to contact us at zukunft.ukraine@uni-due.de.

We are very happy to welcome you in Essen and look forward to two exciting days.

Yours sincerely

Prof. Dr. Matthias Epple
Chairman of the Organization Committee

Address Campus Duisburg
Forsthausweg 2
47057 Duisburg
Tel.: 0203 379-0
Fax: 0203 379-3333
Night mailbox: Building LG

Address Campus Essen
Universitätsstraße 2
45141 Essen
Tel.: 0201 183-0
Fax: 0201 183-2151
Night mailbox: Building T02

Bank details
IBAN: DE40 3605 0105 0000 269 603
SWIFT/BIC: SPESDE 3EXXX

VAT-ID
DE 811 272 995

www.uni-due.de